ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

PER

ΠΕΡΙ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΤΗΣ
ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ.

ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΟΝ

ὑπὸ Γ. Δ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,
ΤΥΠΟΙΣ Α. Δ. ΒΙΛΑΡΑ. ΚΑΙ Β. ΛΙΟΥΜΗ.
—o—
1853.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
EX LIBRIS
G. J. ARVANITIDI
BYZANTINI
ΑΡΙΘ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΤΗΣ

ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ.

—o—

Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων εἶχον πολλὰς σχέσεις μὲ τὰς χώρας, τὰς συγκροτούσας σήμερον τὴν μεσημβρινὴν Ῥωσσίαν. Τοῦτο λέγων, δὲν ἀποβλέπω μήτε πρὸς τὸν πλοῦν τῶν Ἀργοναυτῶν, μήτε πρὸς ἄλλους παρομοίους μύθους, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψευδὲς εἶνε μεμιγμένα ἀδιασπάστως. Ἀλλ' ὁ ἴδιος πατὴρ τῆς ἱστορίας, ὁ ἡδυεπὴς Ἡρόδοτος, μᾶς ἔδωκεν ὡς αὐτόπτης εἰδήσεις ἀκριβεστάτας περὶ τῶν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη ἱδρύσεων τῶν συμπατριωτῶν του. Ὁ δὲ ἀμερόληπτος κριτὴς πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἡ Μελπομένη τοῦ Ἡροδότου καὶ γεωγραφικῶς καὶ ἱστορικῶς καὶ ἐθνογραφικῶς καλλήτερα γνωρίζει τὰ ἐνταῦθα παρὰ οἱ πλεῖστοι τῶν τωρινῶν ξένων συγγραφέων.

Μολονότι καὶ ἡμεῖς μὲ τὸν εἰρημένον ἀσφαλέστατον ὁδηγὸν διετρέξαμεν τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος χώρας, δὲν σκοπεύομεν, κατὰ τὸ παρὸν, νὰ ἐκθέσωμεν τὰς διηγήσεις του. Ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμίσωμεν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Μιλησίων, εὑρίσκομεν πᾶσαν τὴν Σκυθίαν ἔχουσαν ἀποικίας Ἑλληνικάς, τὰς ὁποίας ὠνόμασαν γενικῶς τὰ *Ποντικὰ Ἐμπόρια*, καὶ ὅτι διὰ τούτων εἰσήχθη ὁ Ἑλληνισμὸς οὐχὶ μόνον εἰς τὰ παράλια καὶ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν, ὡς εἰς τοὺς *Τυρίτας*, *Ὀλβιοπολίτας* κ.λ., ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ μεσόγαια ἕως εἰς τὴν τῶν Βουδίνων πόλιν, τὴν Γελωνόν, «Εἰσὶ γὰρ», ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, « οἱ Γελωνοὶ τὠρχαῖον Ἕλληνες, ἐκ δὲ τῶν ἐμπορίων ἐξαναστάντες οἴκησαν ἐν τοῖσι Βουδίνοισι· καὶ γλώσσῃ τὰ μὲν Σκυθικῇ, τὰ δὲ Ἑλληνικῇ χρέωνται.»

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ὡσαύτως καὶ ἡ τοῦ Στράβωνος περιγραφὴ τῆς Σκυθίας εἶνε τῷ ὄντι ἀριστούργημα· ὁ δὲ Γεωγράφος χρεωστεῖ τὴν σαφήνειαν καὶ ὀρθότητα αὐτῆς, ἀναμφιβόλως, εἰς τὰ μὴ σωζόμενα πονήματα Ποσειδωνίου τοῦ Ὀλβιοπολίτου. Ἂν καὶ βλέπωμεν ὅτι, καθ' ἣν ἐποχὴν οὗτοι ἔγραφον, ἔνιαι ἀποικίαι ἀπώλεσαν ἤδη τὴν ἐπισημότητά των, ὁ ἀριθμός των ὅμως, πολλοὺς ἀκόμη αἰῶνας, ὄχι μόνον ἔμεινεν ἀκέραιος, ἀλλὰ καὶ ηὔξησε. Περὶ τούτου πληροφορούμεθα, ἅμα ῥίψωμεν ἓν βλέμμα εἰς τὸν γεωγραφικὸν χάρτην τοῦ Πτολεμαίου ἢ εἰς τοὺς Περίπλους τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἀνώνυμος εὐλόγως ἀναφέρεται εἰς τὴν τετάρτην ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα.

Ἐπειδὴ εἶνε πασίδηλον ὅτι ἡ ἐμπορία κυρίως καὶ τὸ κέρδος εἵλκυσαν τοὺς παλαιοὺς Ἕλληνας εἰς τὰ ἔσχατα ταῦτα ὅρια τῆς τότε γνωστῆς οἰκουμένης, ἤθελεν ἴσως νομίσει τις, ὅτι, κατοικήσαντες ἐκεῖ, οὗτοι ἀπέβαλον ὅλους τοὺς ὑψηλοτέρους τοῦ βίου σκοπούς. Ἀλλὰ δὲν ἔχει οὕτως τὸ πρᾶγμα. Οὐδεὶς λαὸς ἐννόησε πώποτε ἐξ ἴσου, πῶς δύναται τὸ καλὸν νὰ ἑνωθῇ τῷ ὠφελίμῳ, πῶς ἡ ὑλικὴ εὐδαιμονία εἰμπορεῖ νὰ γίνῃ πηγὴ καὶ ἀφορμὴ τῶν καθαρωτέρων ἡδονῶν τοῦ βίου. Μαρτυροῦσιν εἰσέτι τὰ ἀρχιτεκτονικὰ καὶ πλαστικὰ μνημεῖα, τὰ λεπτουργῆ χρυσᾶ σκεύη, τὰ ὡραῖα νομίσματα καὶ πάμπολλα ἄλλα λείψανα τῆς ἀρχαιότητος, τὰ ὁποῖα ἀνακαλύπτουσιν εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς *Τύρου*, τῆς *Ὀλβίας*, τῆς *Χερσονήσου*, τῆς *Θεοδοσίας*, τοῦ *Παντικαπαίου*, τῆς *Φαναγορία*, ὅτι οἱ πολῖταί των ἦσαν ἄξια τέκνα τῆς ἀρχικῆς πατρίδος των. Ὁπόσον δὲ σέβας δὲν ἐμπνέουν τὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς καὶ χώρας ταύτης τὰ διατηρούμενα εἰς τὸ ἐν Πετρουπόλει Ἐρημιτήριον καὶ εἰς ἄλλα τῆς Ῥωσσίας Μουσεῖα! Ἔτι δὲ πλέον, καὶ συγγραφεῖς, ὀνομαστοὶ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις, ἐγεννήθησαν εἰς τὰς ἀποικίας ταύτας. Ὁ Δίων Χρυσόστομος, ἐπισκεφθεὶς εἰς τὴν αὐτοῦ ἐξορίαν τοὺς Ὀλβιοπολίτας καὶ παρ' αὐτοῖς δημηγορήσας, διηγεῖται, ὅτι ἡ ἰδία αὐτῶν γλῶσσα, βέβαια, ἦτο διεφθαρμένη, ἀλλ' ὅτι ἐσπούδαζον ἀκόμη τὸν Πλάτωνα, ὅτι

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἐγνώριζον ἀπὸ μνήμης τὸν Ὅμηρον καὶ ᾄδοντες στίχους τῆς Ἰλιάδος ἐβάδιζον εἰς τὰς μάχας. Τελευταῖον, ὅταν τὸ φῶς τοῦ χριστιανισμοῦ ἀνέτειλεν εἰς τὸν κόσμον, ! τίνες ἄνθρωποι ἠσπάσθησαν αὐτὸ θερμότερον τῶν εὐσεβῶν οἰκιστῶν τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου;

Ἐμνημονεύσαμεν πρὸ ὀλίγου τοῦ Ἀνωνύμου περίπλου τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ὁ συντάκτης του εἶνε ὁ τελευταῖος τῶν συστηματικῶς καὶ ἰδίᾳ πραγματευσαμένων περὶ τῶν ἐκεῖσε ἐμπορίων· ἔπειτα δὲ κατὰ τύχην μόνον καὶ σπανίως γίνεται μνεία αὐτῶν. Εἰμπορεῖ τοῦτο νὰ φανῇ παράδοξον, διότι ἡ μετάθεσις τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔπρεπε νὰ εὐκολύνῃ, καθὼς τὴν ἐπιμιξίαν ἐν γένει, παρομοίως καὶ τὰς γεωγραφικὰς γνώσεις.

Ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν Ποντικὴν ἰδιαιτέρως σημειωτέον, ὅτι αὕτη ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 4 ἑκατονταετηρίδος ἔγινεν ὡς στάδιόν τι τῶν ἀναριθμήτων ἀγρίων φυλῶν, αἱ ὁποῖαι, ἐλθοῦσαι ἐκ τῆς Ἀσίας, ἔδραμον πρὸς τὴν δύσιν· αἱ εἰσβολαὶ τῶν *Γότθων*, τῶν *Οὔννων*, τῶν *Ἀβάρων* διεδέχοντο ἀλλήλας· ἡ μεγίστη ἐπιθυμία τῶν βαρβάρων τούτων ἦτο ἡ καταστροφὴ πόλεων καὶ ἀγρῶν· ὥστε κατήντησε παροιμία, ὅτι ὅπου ὁ ἵππος τοῦ δεινοῦ Ἀττίλα ἐκτύπησε τὴν γῆν, δὲν ἀνεβλάστησε μετὰ ταῦτα χόρτος.

Ἡ πτῶσις τῶν Ἑλληνίδων ἀποικιῶν, ὅσαι κείμεναι εἰς τὰ πεδία οὐδένα εἶχον ἄλλον προμαχῶνα εἰμὴ τοὺς ποταμούς, ἦτο τότε ἄφευκτος· περὶ τὰ τέλη τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε ἔγραφον ὁ Προκόπιος καὶ ὁ Ἀγαθίας, ἅπαντα τὰ μεταξὺ τοῦ Βορυσθένους καὶ τοῦ Ἴστρου — ὅπου ἀκόμη ὁ Ἀνώνυμος περίπλους καταριθμεῖ 12 ἐμπόρια — βάρβαροι κατεῖχον· ἐν δὲ τῇ δεκάτῃ, ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει τὴν Μεσημβρίαν ὡς τὴν πρώτην Ἑλληνίδα πόλιν, τὴν ὁποίαν ἀπαντᾷ τις, πρὸς δύσιν ἐκπλέων ἀπὸ τοῦ Βορυσθένους!

Μ' ὅλα ταῦτα, τὰ πράγματα τῶν Ἑλλήνων δὲν ἐταράχθησαν διὰ παντός, ἀλλά, ὡς θέλομεν φανερώσει μετέπειτα, ὑπελίποντο ἀκόμη καί τινα καταφύγιά των εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη. Ἐπὶ τοῦ παρόντος σημειοῦμεν μόνον, ὅτι τὰ περὶ τὴν ἐμπορίαν καὶ ἡ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

φιλικὴ πρὸς τοὺς ἀλλοδαποὺς ἐπιμιξία ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνεζωογονήθησαν, καθ' ὅσον τὰ ὁρμητικὰ νομαδικὰ στίφη διεσκορπίσθησαν καὶ ἄλλα τινὰ ἔθνη ὁπωσοῦν ἡμερώτερα, ὄντα πρότερον δοῦλα, ἐλευθερώθησαν. Πρὸ πάντων δὲ οἱ Χαζάροι καὶ οἱ Σλάβοι ἀπαιτοῦν ἐνταῦθα τὴν προσοχήν μας.

Οἱ μὲν *Χαζάροι*, δεσπόζοντες, μετὰ τοὺς Ἄβαρας, ὅλων τῶν παρὰ τῇ θαλάσσῃ, ἀπὸ τοῦ Βόλγα μέχρι τοῦ Τύρου ποταμοῦ, χωρῶν, σχεδὸν πάντοτε διέκειντο φιλικῶς πρὸς τοὺς Βυζαντινούς. Εἰς πολλοὺς τῶν βασιλέων ἔδωκαν βοήθειαν καὶ ἄσυλον. Ἔλαβον ἀπὸ τὸν Θεόφιλον ἀρχιτέκτονας Ἕλληνας, οἵτινες κατεσκεύασαν καὶ ὠχύρωσαν τὴν μητρόπολίν των, δηλαδὴ τὸ Σάρχελ, ἐπὶ τοῦ Ταναΐδος. Τὸ πρὶν δὲ Ἰουδαῖοι ὄντες, τότε κατηχήθησαν ὑπὸ διδασκάλων Ἑλλήνων τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ ἀπέλυσαν ὅλους τοὺς Ῥωμαίους αἰχμαλώτους των.

Σλαβικαί τινες δὲ φυλαὶ ἀπαντῶνται πρῶτον εἰς τὸν ἕκτον αἰῶνα ἐπὶ τῷ Πόντῳ, ἔχουσαι ἤδη πόλεις, οἷον τὸ Βιέλγοροδ· καὶ ἄλλαι κατῴκησαν οὐ μακρὰν τὸ ἐπίσημον Κιόβι παρὰ τῷ ἄνω Βορυσθένει. Ὡς πρὸς ταύτας, εἶνε τὰ μάλιστα ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι τὰ τοπικὰ ἤθη καὶ ἔθιμά των δὲν ἀναλογοῦσι μὲ τὴν ἀγριότητα, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὰς κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐπιχειρήσεις των. Θεωροῦντες δὲ τὰ σπουδαιότατα πολεμικὰ συμβεβηκότα ὡς γνωστὰ ἐκ τῆς γενικῆς ἱστορίας, θέλομεν μόνον εἴπει τινὰ περὶ τῶν εἰρηνικῶν σχέσεων, αἵτινες ἔκπαλαι ἥνωσαν καὶ ἄχρι τοῦδε συνδέουσι τὰ συμφέροντα ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν τούτων.

Τὸ μέσον τῆς συγκοινωνίας ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων ἦτο, καθὼς εἴπομεν ἀνωτέρω, ἡ ἐμπορία καὶ ὁ πολιτισμός. Ὅτι δὲ οἱ παλαιοὶ *Ῥῶσσοι* — ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἤδη ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει — δὲν παρέβλεψαν τὰς προσφερομένας αὐτοῖς ὠφελείας, τοῦτο μᾶς πληροφοροῦσιν αἱ πρῶται δύο συνθῆκαί των μὲ τοὺς Βυζαντινούς. Αὗται αἱ συνθῆκαι διατηροῦνται εἰς τὸν Νέστορα, 1) καὶ διὰ

1) Νέστωρ, Χρονικὰ τῶν Ῥώσσων, Κεφ. 8. Ἴδε καὶ τὸν Καραμ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τὸν σκοπόν μας εἶνε ἀναγκαῖον νὰ ἀναφέρωμεν τινὰς αὐτῶν περικοπάς.

Ἡ μὲν ἀρχαιοτέρα, ἀπὸ τοῦ ἔτους 906, ἀρχίζει οὕτως. « Ἡ πρώτη λέξις ἔστω, *διαλλαγὴ* μὲ Σᾶς, Ἕλληνες· ἂς ἀγαπῶμεν ἀλλήλους ἀπὸ καρδίας ». Ἔπειτα διατάσσεται ἐν μὲν τῷ ἄρθρῳ 6· » Ἐὰν πλοῖον Ἑλληνικὸν ὑπὸ τῆς θυέλλης ῥίπτεται πρὸς ξένην ἀκτὴν, ὅπου ἡμεῖς Ῥῶσσοι διατρίβομεν, χρεωστοῦμεν νὰ τὸ προφυλάξωμεν, νὰ τὸ ἀποπέμψωμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ τὸ ὁδηγήσωμεν πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς κινδύνου ἕως ὅτου ἀσφαλισθῇ. Ἐὰν δὲ, ἕνεκα ὁποιουδήποτε κωλύματος, δὲν δυνηθῇ νὰ ἀποπλεύσῃ εὐτυχῶς εἰς τὸν τόπον του, θέλομεν βοηθήσει τὸ πλήρωμα, ὅπως φθάσει εἰς τὸν πλησιέστερον Ῥωσσικὸν λιμένα. Τὰ δὲ φορτία καὶ πᾶν ὅ,τι ἐν τῷ πλοίῳ ἐνυπάρχει, θέλουν πωληθῇ ἄνευ δυσκολίας. Καὶ ὅταν εἴτε οἱ πρέσβεις μας ἔρχονται πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα, εἴτε ἄλλοι τινὲς ἡμῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ἀγοράσωσί τι, ὀφείλουσι νὰ μετακομίσωσι τὸ πλοῖον χωρὶς ἀπάτης καὶ νὰ ἐγχειρίσωσι τὸ προϊὸν τῆς πωλήσεως. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον χρεωστοῦσι καὶ οἱ Ἕλληνες νὰ φροντίζωσι περὶ Ῥωσσικῶν πλοίων. » — Ἐν δὲ τῷ 7 ἄρθρῳ διαλαμβάνεται· » Ἐὰν Ῥῶσσος ὡς δοῦλος πωληθεὶς εὑρίσκεται ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἢ Ἕλλην ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ, πρέπει νὰ λυτρωθῇ, καταβαλλομένου τοῦ τιμήματος τοῦ πληρωθέντος διὰ τὴν ἀγοράν του. Ὡσαύτως καὶ οἱ αἰχμάλωτοι πρέπει νὰ ἐξαποσταλῶσιν οἴκαδε. »

Ἡ δὲ νεωτέρα, ἀπὸ τοῦ ἔτους 945, συνθήκη περιέχει τὰς αὐτὰς ὁμολογίας ἀκριβέστερα προσδιωρισμένας, οἷον ἐν τῷ ἄρθρῳ 6· « Ὅταν Ῥῶσσος ἀπαγάγῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν Ἕλληνας ὡς ἀνδράποδα, θὰ λάβῃ διὰ μὲν νεανίαν ἢ *καλὴν* νεάνιδα 10

ζῖνον (Ἱστορ. τοῦ Ῥωσσικοῦ Κράτους, Τομ. I. σελ. 110–113. 123–126), ὅςτις εὐλόγως φρονεῖ, ὅτι αἱ συνθῆκαι αὗται ἦσαν γεγραμμέναι καὶ Ἑλληνιστὶ καὶ Σλαβιστὶ, μολονότι δὲν σώζεται εἰμὴ τὸ Σλαβικὸν μόνον κείμενον. Μὴ ἔχων ἀνὰ χεῖρας τὴν Ῥωσσικὴν ἔκδοσιν τῆς Καραμζίνου ἱστορίας, ἀναφέρω αὐτὴν κατὰ τὴν Γερμανικὴν μετάφρασιν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

σολδία, διὰ ἄνδρα 8, διὰ γέροντα ἢ παιδίον 5. » Ἔτι δὲ καὶ νέας τινὰς διατάξεις ὡς ἐν τῷ ἄρθρῳ 11· » Ἕλλην ἐν Ῥωσσίᾳ πράξας κακούργημα, δὲν πρέπει νὰ καταδικασθῇ ὑπὸ τοῦ Ῥωσσικοῦ Ἡγεμόνος, ἀλλὰ νὰ σταλῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως ἐκεῖσε τιμωρηθῇ. »

Οὐ πολλῷ δ' ὕστερον αἱ ἀμοιβαῖαι σχέσεις τῶν δύο ἐθνῶν ἀπέβησαν ἔτι σημαντικώτεραι. Λέγεται, ὅτι ἤδη ὁ Πατριάρχης Φώτιος εἶχε στείλει κήρυκας τοῦ Θείου λόγου εἰς τὸ Κιόβι· εἶναι τοὐλάχιστον βέβαιον, ὅτι ὑπῆρξαν ἐν τῷ χρόνῳ αὐτοῦ χριστιανοὶ εἰς τὴν πόλιν ταύτην, καὶ κλῆρος Ἑλληνικὸς μέ τινα ἐπιῤῥοήν. 2). Ἡ δὲ νέα θρησκεία, ἀφοῦ εἰσήχθη ὡς πίστις πάνδημος ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κναίσου Βλαδιμίρου, ἔγινεν ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος ὅλων τῶν μεταγενεστέρων σχέσεων μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥώσσων. Τὸ ὑπόμνημά μας στρέφεται ἤδη καὶ δι' ἄλλους λόγους εἰς τὸ θέατρον τοῦ εἰρημένου συμβεβηκότος.

Χερσόνησός τις, ὑπὸ τῶν παλαιῶν καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος παραβαλλομένη τῇ Πελοποννήσῳ, ἐκτείνεται ἀπὸ βορρᾶ εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον, διαιροῦσα αὐτὸν, τρόπον τινὰ, εἰς δύο πελάγη. Ὠνόμασαν αὐτὴν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς διαφόρως, οἱ μὲν πρόγονοι τῶν Ἑλλήνων *Κιμμερίαν* ἢ *Ταυρικήν*· ἄλλοι δὲ ἄλλως πως, οἷον *Χαζαρίαν*, *Σουγδαΐαν*, *Ἴσολαν* τοῦ *Καφφᾶ*, *Κρίμιον*· καὶ ἑπομένως, ἐὰν, κατὰ τὴν παροιμίαν τῶν Φιλλανδῶν, « τὰ καλὰ τέκνα πολυώνυμά εἰσι », πρέπει νὰ ἦνε χώρα καλλίστη. Εἰς μὲν τὰ ἀρκτῷα καὶ ἀνατολικὰ εἶνε ὁμοία μὲ τὴν πέραν τοῦ ἰσθμοῦ ξηρὰν, δηλαδὴ εὔγαιος πεδιὰς, » σίτῳ δὲ καὶ σφόδρα εὐτυχής, » ὡς λέγει ὁ Στράβων· τὰ δὲ νότιά της, ἂν καὶ ὀρεινὰ, ἔχουν ὅμως πρὸς τὴν θάλασσαν ὡραιοτάτας κοιλάδας, ὅπου βλαστάνουσιν ὅλα τῶν θερμῶν κλιμάτων τὰ προϊόντα. Ἰδοὺ καὶ ὁ τόπος 3) τοῦ αἱματοφύρτου ναοῦ τῆς Ταυρικῆς Ἀρτέμιδος

2) Καραμζῖνος, I, 97. 136.
3) Παράβ. κατωτέρω τὴν σημείωσιν 73 τῆς παρούσης διατριβῆς.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

καὶ ὁ τοῦ τραγικοῦ μεταξὺ Ὀρέστου καὶ Πυλάδου ἀγῶνος!

Εἰς ταύτην τὴν ὑπὸ τῆς φύσεως πλουσίως στολισμένην γῆν Ἕλληνες ἔκπαλαι κατῴκησαν. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἐνταῦθα πόλεων αὐτῶν, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς τοὺς περίπλους καὶ τὰς γεωγραφίας τῶν ἀρχαίων, ἦσαν πρὸ πάντων ἀξιόλογοι, ἡ *Χερσόνησος* ἢ *Χερσὼν* (ἱδρυμένη οὐ μακρὰν πρὸς δύσιν ἀπὸ τὴν σημερινὴν ἄνασσαν τοῦ Πόντου, τὴν Σεβαστούπολιν, τῶν Ῥώσσων κτίσμα) ἡ *Θεοδοσία*, τὴν ὁποίαν ἐπαινεῖ ὁ Δημοσθένης, καὶ τὸ *Παντικάπαιον* ἢ *Βόσπορος*, ἡ τοῦ Μιθριδάτου, πρωτεύουσα ἐπὶ τῷ πορθμῷ τῆς Μαιώτιδος 4).

Φαίνεται δὲ καὶ ἡ ἐξαιρέτως σοβαρὰ τοποθεσία τῆς Ταυρίδος φύσει διαθέτουσα τὸν ἀνθρώπινον νοῦν εἰς σπουδαίας καὶ ἐμβριθεῖς σκέψεις, διότι τὸ Θεῖον Εὐαγγέλιον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐκεῖ ἐθριάμβευσε. Κατὰ τὰ ἱερὰ Συναξάρια, ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποςόλων, ὁ ἅγιος Ἀνδρέας, ἐλθὼν ἀπὸ Σινώπης εἰς τὴν χερσόνησον, πρῶτος ἐκήρυξε τὸν Κύριον. Τὸ ἔργον του ἐξηκολούθησεν ὁ ἅγιος Κλήμης, ὅστις, ὑπὸ τοῦ Τραϊανοῦ ἐξορισθεὶς εἰς τὴν Ταυρικὴν, αὐτόθι ἔκτισεν ἑβδομήκοντα πέντε ἐκκλησίας. Μετὰ ταῦτα βλέπομεν τὸ πλῆθος τῶν ναῶν πανταχοῦ εἰς τὴν χώραν ταύτην τόσον αὐξάνον, ὥστε θαῦμα εἶνε σχεδὸν διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ῥαθυμοτέραν γενεάν μας. Ὁμοῦ δὲ ἀναφαίνεται τακτικὸς κλῆρος, ἐξαρτώμενος ἀπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριάρχου. Ὁ Κωδῖνος μνημονεύει ἐντὸς τῆς Ταυρίδος, ἤδη εἰς τὸν ἔννατον αἰῶνα, τεσσάρων ἀρχιεπισκοπῶν, τῆς *Χερσῶνος*, *Βοσπόρου*, *Σουγδαΐας* καὶ *Γοτθίας*, αἵτινες μετέπειτα προεβιβάσθησαν εἰς τάξιν μητροπόλεων. Πόσαι δ' ὑπ' αὐτὰς ὑπετάσσοντο ἐκκλησίαι, δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ,

4) Τῶν πόλεων τούτων ἔχομεν ἰδίας περιγραφὰς, τῆς μὲν Χερσῶνος ὑπὸ Καινίου, τοῦ δὲ Βοσπόρου ὑπὸ Ἀσχικίου, καὶ τῆς Θεοδοσίας ὑπὸ Δομβροβσκίου. Παρὰ Πορφυρογεννήτῳ ὁλόκληρον τὸ Κεφ. 53 τῆς πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν συγγραφῆς περιέχει «Ἱστορίαν Κάστρου Χερσῶνος», ὡσαύτως τὸ Κεφ. 12 τοῦ 2ου βιβλίου «Περὶ Θεμάτων.»

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν μελέτην 5) τοῦ Ῥωσσικοῦ ἀρχιερέως Γαβριὴλ, τὴν ἀπαριθμοῦσαν εἰς ἓν μικρότατον τμῆμα τῆς χερσονήσου ταύτης ὑπὲρ τὰς πεντήκοντα ἄχρι τοῦδε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον διασωζομένας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ συνήθη ὀνόματα τόπων, τὰ περιλαμβάνοντα τὰς λέξεις *Κλησὶ* (= ἐκκλησία) καὶ *Ἀγι*(= ἅγιος). Ἀλλ' ὅμως ὅστις ἐπιθυμεῖ ἀκριβεστέρας περὶ τῆς ἱερατικῆς διοικήσεως τῶν Ταυρικῶν Ἑλλήνων καὶ περὶ τῶν προέδρων των εἰδήσεις, αὐτὸν παραπέμπομεν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τοῦ Λεκϊένου καὶ λοιπῶν. Διὰ τὸ προκείμενον θέμα μας εἶνε ἀρκετὸν νὰ φανερώσωμεν, ὅτι ἤδη εἰς τὴν ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα ἡγεμών τις Ῥῶσσος ἀπὸ τὸν διάσημον τῆς Σουγδαΐας ἐπίσκοπον, τὸν ἅγιον Στέφανον, ἐμυήθη τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, καὶ ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς δεκάτης τὸ πανηγυρικὸν τοῦ προειρημένου Βλαδιμίρου ἐν Χερσῶνι βάπτισμα ἔγινεν ὡς σύνθημα πάνδημον τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ λαοῦ του εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν 6).

Ἵνα ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τὰ κοσμικὰ καὶ πολιτικὰ συμβάντα τῶν ἐν τοῖς Ποντικοῖς Ἑλληνικῶν ἱδρυμάτων, τὰ μὲν μεταξὺ τοῦ Βορυσθένους καὶ Δανουβίου, ὡς ἴδομεν ἀνωτέρω, ἠφανίσθησαν ἐν καιρῷ τῆς μεγάλης τῶν ἐθνῶν μετοικεσίας. Ἀλλ' οἱ κάτοικοί των, ἂν ἐξαιρέσῃς τοὺς ἐν ταῖς μάχαις εἴτε πεσόντας εἴτε ὑπὸ τῶν πολεμίων ζωγρηθέντας, ποῦ ἐδραπέτευσαν; Παρατηροῦντες τὴν γενικὴν ἀνωμαλίαν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς Βυζαντινὰς ἀρχὰς, δὲν δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι ἐπέστρεψαν εἰς τὰς κυρίως μητροπόλεις των, ῥίπτοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς Σκύλλης εἰς τὴν Χάρυβδιν. Πολὺ πιθανώτερον εἶνε, ὅτι

5) Ἐν τοῖς Ὑπομνήμασι τῆς ἐν Ὀδησσῷ Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας.

6) Τῶν συμβάντων τούτων μνημονεύουσιν ἀκριβέστατα οἱ Ῥῶσσοι ἱστοριογράφοι, Καραμζῖνος καὶ Πογοδῖνος, κατὰ τὰ Σλαβικὰ μάλιστα Χρονικὰ, διότι αἱ διηγήσεις τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων εἶνε ἐλλιπέσταται.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

κατέφυγον εἰς τοὺς ἀδελφούς των, εἰς τὴν γείτονα Ταυρικὴν, πρὸ πάντων εἰς τὰ ὀρεινά της, καὶ ὅτι ἀπὸ ταύτης μάλιστα τῆς ἐποχῆς παράγεται τὸ σημαντικὸν τᾶς χερσονήσου, ἐν τῷ ποιήματι τοῦ Μανοσσῆ, ἐπίθετον *τῆς πολυανθρώπου*. Τοῦτο ἐπάναγκες προϋπεθέσαμεν διὰ νὰ ἐννοήσωμεν, πόθεν τὸ μέγα πλῆθος τῶν Ἑλλήνων, τὸ ὁποῖον θέλομεν εὕρει κατωτέρω εἰς τὴν χώραν ταύτην.

Πολλαὶ περιστάσεις συνήργησαν, ὥστε ἡ Ταυρικὴ νὰ μὴ βλαφθῇ τόσον καιρίως ὅσον τὰ πέραν τοῦ ἰσθμοῦ ἀπὸ τὰς ἐχθρικὰς κινήσεις τῶν βαρβάρων. Πρῶτον μὲν ἡ θέσις αὐτῆς μὴ οὖσα ἐπὶ τῆς εὐθείας ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς τὴν Εὐρώπην ὁδοῦ. Δεύτερον, δὲν ἦτον ἐπίσης χρήσιμος τοῖς νομᾶσιν ὡς ἡ Ῥωσσιστὶ οὔτ. λ. ἄνω Στέππα, ἥτις, κατὰ τὴν ὀρθὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἡροδότου, « ἐοῦσα πεδιὰς ποιώδης τε καὶ εὔυδρός ἐστι. » Προστούτοις τὸ μεσημβρινὸν μέρος της, ὅπου οἱ Ἕλληνες ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐσυγκεντρώθησαν, εἶνε φύσει ὡς ὀχύρωμά τι, μὲ ἀσφαλεῖς κευθμῶνας εἰς πυκνὰ δάση καὶ εἰς δυσβάτους βράχους καὶ σπήλαια. Τελευταῖον δὲ, καὶ τὸ οὐσιωδέστερον, οἱ Ἕλληνες ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ τὸ καταστήσωσι διὰ τέχνης ἔτι ἀπροσβλητότερον. Αἱ πόλεις ἔκπαλαι ἦσαν περιτετειχισμέναι καὶ εἶχον ἀκροπόλεις. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ἀγροὺς, ὡς θέλει ἀποδειχθῇ ἀμέσως, πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν χωρικῶν κατεσκεύασαν ἐρύματα.

Ὁ ἐν Πετρουπόλει Ἀκαδημαϊκὸς Κεππένιος ἐξέδωκε περιέργους τινὰς περὶ τῆς Ταυρικῆς παραλίας συλλογὰς καὶ ἐρεύνας. 7) Ἀκολουθήσας καὶ περιγράψας τὰ ἴχνη τῶν αὐτόθι παλαιοτέρων ἱδρύσεων, εὗρε συστηματικήν τινα καὶ συνεχῆ σειρὰν τείχων, τάφρων, προμαχώνων, περιβόλων, πύργων, περιλαμβάνουσαν ἐντὸς αὐτῆς τὰς ἐκκλησίας. Ταύτην δὲ τὴν σειρὰν τῶν ὀχυρωμάτων, ἥτις περιεζώννυε τὰ ὄρη καὶ πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης καὶ πρὸς τὴν Στέππαν, ἤρχισεν ἀναμφιβόλως νὰ συμπληροῖ ὁ Ἰουστινιανὸς ὁ πρῶτος διὰ συζεύξεως τῶν προτέρων φρουρίων, ὅσα κατὰ τὸν

7) Ὑπὸ τὸν Ῥωσσικὸν τίτλον Κρύμσκιη Σβόρνυκ. Πετρουπόλει 1837.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Στράβωνα ἀνήγειρε ὁ Σκίλουρος καὶ ἄλλοι. Διότι λέγει ὁ Προκόπιος ἐν τοῖς περὶ τῶν κτισμάτων αὐτοῦ, ὅτι ἀνεκαίνισε τὰ σεσαθρωμένα τῆς Χερσῶνος καὶ τοῦ Βοσπόρου τείχη, ᾠκοδόμησε τὰ ἐν τῷ Ἀλούστῳ καὶ ἐν τοῖς Γορζουβίταις (νῦν δὲ Γούρσουφ) φρούρια, καὶ ἔκλεισε μακροῖς τειχίσμασι τὰς εἰσόδους εἰς τὸν ἐπιθαλάσσιον τόπον *Δόρυ* 8), ὅπου ἔζων ἀκόμη τρεις χιλιάδες *Γότθοι*, Ῥωμαίων σύμμαχοι. Σημειοῖ μὲν συγχρόνως, ὅτι οἱ ἐνταῦθα Γότθοι δὲν ἀνείχοντο μήτε πόλεις, μήτε φρούρια, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἐννάτου αἰῶνος γράψας Νικηφόρος ὀνομάζει αὐτὸ τὸ Δόρυ, «φρούριον, κείμενον πρὸς τῇ Γοτθικῇ», φαίνεται, ὅτι οἱ Γότθοι τότε ἤδη μετέβαλον τὰ ἔθιμά των. Εἰς δὲ τὴν δεκάτην ἑκατονταετηρίδα ὁ Πορφυρογέννητος, καὶ ἐν τῇ πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν συγγραφῇ καὶ ἀλλαχοῦ, συχνάκις ἀναφέρει τὰ «λεγόμενα *Κλήματα*» ἤτοι «*Κάστρα τῶν Κλημάτων*» μεταξὺ Χερσῶνος καὶ Βοσπόρου. Ἰσαύτως ἄλλος τις σύγχρονος, ἀνώνυμος μὲν, στρατηγὸς δὲ τῆς Χερσῶνος, τοῦ ὁποίου τεμάχια μαζῇ μὲ τὸν Λέοντα Διάκονον πρῶτον ἐδημοσιεύθησαν δαπάνῃ τοῦ Ῥωσσικοῦ Κόμητος Ρουμεντσοβίου ὑπὸ Ἀσενίου, μνημονεύει τῶν «*Κλημάτων*.» Ἂν καὶ δὲν γνωρίζω τὴν τότε ἰδιαιτέραν σημασίαν τῆς λέξεως ταύτης, δὲν ἀμφιβάλλω ὅμως, ὅτι ἐννοεῖ εἶδός τι χωρίων ὀχυρῶν, ὅπου ἐβλάστανον ἀμπελῶνες, τὰ οὐσιώδη καὶ εἰς ἡμᾶς προϊόντα τῆς Ταυρικῆς παραλίας. Ταῦτα τῶν Ταυροελλήνων τὰ ὀχυρώματα διήγειραν ἤδη εἰς τὸν Μεσαιῶνα τὴν προσοχὴν καὶ τῶν ἀλλοδαπῶν, διότι περὶ τὰ μέσα τῆς δεκάτης τρίτης ἑκατονταετηρίδος ὁ Γαλλικὸς πρὸς τοὺς Ταтάρους ἀπόστολος Ῥουβρίκιος κατηρίθμησεν ὄχι ὀλιγώτερα τῶν τεσσαράκοντα 9), μόνον ἀπὸ Χερσῶνος μέχρι Σουγδαΐας, δηλαδὴ εἰς διάστημα μόλις ἑκατὸν εἴκοσι χιλιομέτρων. Καὶ οὗτος

---

8) Ἴδε κατωτέρω τὰς σημ. 10. 11. 32.

9) Il y a de grands promontoires ou caps sur cette mer depuis Kersona jusques aux embouchures du Tanaïs

ὁ ἀριθμός, μολονότι μέγας, ὅμως δὲν εἶνε ὑπερβολικός, διότι ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ μέχρι τοῦδε μᾶλλον ἢ ἧττον διασωθέντα ἐρείπια. Ὁποῖαι δὲ καὶ πόσαι ἦσαν αἱ κῶμαι αἱ προφυλαττόμεναι διὰ τῶν ἐρεισμάτων αὐτῶν, τούτου εἶνε τεκμήριον ὄχι μόνον ἡ ἀπόφανσις τοῦ ἀνωνύμου στρατηγοῦ, ὅτι ἠρημώθησάν ποτε ὑπὸ τῶν βαρβάρων (τῶν Πατζινακιτῶν;) « πόλεις μὲν πλείους ἢ δέκα, κῶμαι δὲ οὐκ ἐλάττους πεντακοσίων», ἀλλὰ καὶ αἱ σήμερον ἀκόμη ἀνεξάλειπτοι ὀνομασίαι τόπων, περιωπῶν μὲν ὡς *Βίγλα*, *Κάστρα*, *Καστέλλα*, κλεισούρων δὲ *Λάπαθον*, *Λιμένα*, *Πελέκι*, *Πόρτα* κ.λ. καὶ χωρίων *Ἄλουστον*, *Ἀμπελάκι Βρύσις*, *Γράμματα*, *Καφφᾶς*, *Κήπια*, *Λαμπάδα*, *Λάσπην*, *Μάρμαρα*, *Φόρος* καὶ ἀναρίθμων ἄλλων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπαντῶμεν τινὰ εἰς τὴν ἀρχαιότητα.

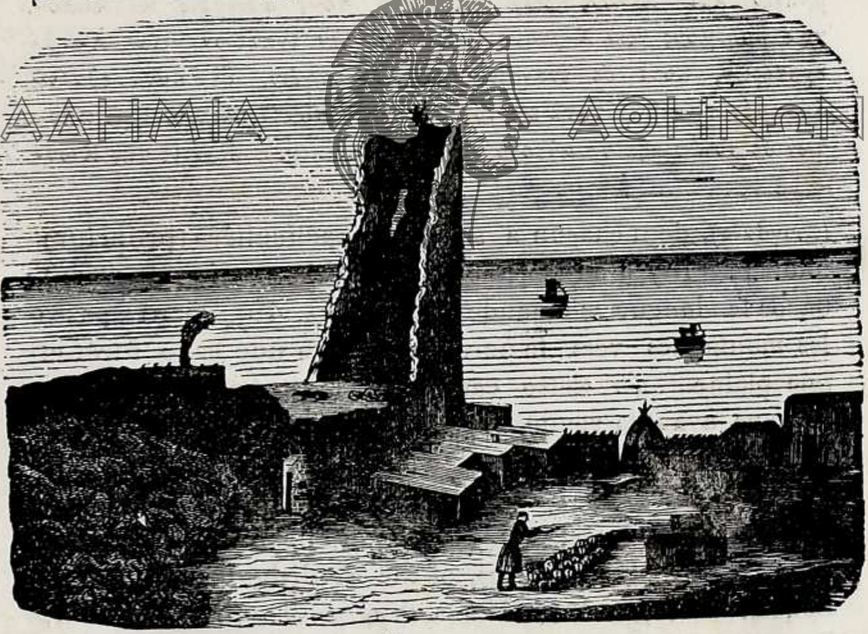

Ἄλουστον

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

---

et environ quarante châteaux entre Kersona et Soldaia

Τοιουτοτρόπως ἠσφαλισμένοι οἱ Ταυρικοὶ Ἕλληνες διήγαγον βίον ἰδιόῤῥυθμον, πολιτευόμενοι δημοκρατικῶς πως. Ἡ ὑπερτάτη ἐξουσία δικαιωματικῶς, βέβαια, ἀνῆκεν εἰς τοὺς Αὐτοκράτορας τοὺς Βυζαντινοὺς, ἐξ ὧν τινὲς καὶ διέτριβον ἐνίοτε ἐκεῖσε, ἀλλ' ἀφοῦ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἀπέλυσε παντὸς φόρου τὴν Χερσῶνα, ἥτις μετέπειτα πολὺν καιρὸν ἐθεωρήθη ὡς ἡ πρωτεύουσα τῆς Ταυρικῆς καὶ ἀπετέλεσεν ἴδιον θέμα, ἔχουσα ἰδίους ἄρχοντας, ὀνόματι Πρωτεύοντας, οἱ διάδοχοί του ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λόγῳ μᾶλλον ἢ ἔργῳ ἐκυρίευον τῶν ἐνταῦθα. Εἶνε ἀληθὲς, ὅτι κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον ὁ Θεόφιλος ὥρισε « τὸν Πρωτεύοντα καὶ πάντας ὑπήκειν τῷ Βασιλικῷ Στρατηγῷ, », ἀλλὰ ἀναγινώσκοντες τὸν Κωνσταντῖνον Μανασσῆν, τὸν Λέοντα Γραμματικὸν, τὸν Σίμωνα Μάγιστρον, τὸν Κεδρηνὸν, τὴν Ἄνναν Κομνηνὴν καὶ ἄλλους περιγράφοντας τοὺς συνεχεῖς καὶ εὐτυχεῖς πολέμους τῶν Χερσονησίων, ποτὲ μὲν ἐναντίον τῶν Αὐτοκρατόρων, ποτὲ δὲ ἐναντίον τῶν Στρατηγῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ δώσωμεν τινὰ βαρύτητα εἰς τὸ διάταγμα τοῦ Θεοφίλου. Πρὸ πάντων δὲ συνέπραξε τῇ αὐτονομίᾳ τῶν Ταυρικῶν ἡ ἅλωσις τῆς Κων-

---

(Σουγδαΐα), dont chacun a sa langue particulière (proprium idioma). Il y a aussi plusieurs Goths, qui retiennent encor la langue Allemande (ἴδε τὴν σημ. 46), Aiant passé les montagnes vers le nord, on trouve une belle forèt et une plaine.. . . . Cette campagne étoit habitée par les Comans, avant la venuë des Tartares, etils contraignoient toutes les villes sûs-dites, châteaux et villages de leur païer tribut. Ἡ περιήγησις τοῦ Ῥουβρικίου ἐξεδόθη Λατινιστὶ ὑπὸ *Ἀκλουΐτου* (Hakluyt, Collection of the early voyages, travels and discoveries, of the English nation. Ed. 2. London 1809), Γαλλιστὶ δὲ ὑπὸ *Βεργεροvίου* (Bergeron, Recueil de divers voyages curieux faits en Tartarie etc. Leide 1729. Σελὶς 1. κτλ.).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

σταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων. Ἐξ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἀναφαίνονται μεταξύ των, ὡς καὶ εἰς ἄλλας ἐπαρχίας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, αὐτεπάγγελτοι ἡγεμόνες, καλούμενοι Ἑλληνιστὶ « Αὐθένται », Λατινιστὶ Duces, Principes, Domini, εἰς δὲ τὰ χρονικὰ τῶν Σλάβων, « Κναῖσοι », εἰς τοὺς ὁποίους θέλομεν ἐπανέλθει. Ὅτι δὲ οἱ Αὐτοκράτορες δὲν παρεχώρησαν ῥητῶς ποτὲ τὴν Ταυρικὴν, τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ διήγησις τοῦ Σκευοφύλακος Λαζάρου περὶ ἐτησίου δασμοῦ, σταλέντος ἐκ τῆς χερσονήσου τῷ ἐν Τραπεζοῦντι βασιλεῖ Ἀνδρονίκῳ Κομνηνῷ, καὶ ἔτι μᾶλλον ὁ Δούκας, γράψας ὅτι ὁ τελευταῖος Βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου, ὁ δυστυχὴς Κωνσταντῖνος, νέος ἔτι ὢν, εἶχε λάβει εἰς κλῆρον ἀπὸ τὸν πατέρα του « τὰ Ποντικὰ, τὰ πρὸς Χαζαρίαν ».

Οἱ Ταυρικοὶ λοιπὸν, ἐπὶ ψιλῷ μόνον ὀνόματι ὄντες ὑπήκοοι τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπικρατείας, κατώρθωσαν παρομοίως νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀδιακόπως εἰσβάλλοντα ξένα ἔθνη. Περὶ τῶν ἐπιδρομῶν τούτων μᾶς πληροφοροῦν πρὸ πάντων οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι. Πρῶτοι μὲν οἱ *Γότθοι* κατέκλυσαν ὅλην τὴν Χερσόνησον περὶ τὰ τέλη τῆς 4 ἑκατονταετηρίδος, καὶ τῷ ὄντι ὑπῆρξαν οἱ ἐπικινδυνότατοι ἐχθροί. Ἀλλὰ οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν μετ' οὐ πολὺ ἀνεχώρησαν ἑκουσίως εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ δὲ ἐναπολειφθέντες, ὀλίγιστοι τὸν ἀριθμὸν, διαμείναντες εἰς τὸ εἰρημένον Δόρυ, προϊόντος τοῦ χρόνου, συνεχωνεύθησαν ἐντελῶς μὲ τοὺς Ἕλληνας 10). Καθὸ δὲ χριστιανοὶ τὴν ὁμολογίαν, ἔλαβον, ὡς καὶ οἱ Ταυροέλληνες, ἱερεῖς ἐκ τοῦ Βυζαντίου· ὅθεν μία τῶν ἀρχιεπισκοπῶν τῆς Ταυρικῆς ἐκλήθη Γοτθία, ὄνομα τὸ ὁποῖον διετηρήθη μέχρι τῆς 18 ἑκατονταετηρίδος διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ἀλλ' ὄχι διὰ τὴν πολιτικὴν ἢ ἐθνικὴν δύναμίν του 11). Τὰ ἴχνη τούτων τῶν κατα-

---

10) Παράβ. τὰ τῆς σημειώσεως 8.

11) Παρομοίως ἀπαντῶμεν καὶ ἕνα Λατῖνον τῆς Χερσῶνος ἐπίσκοπον ἐν τῷ ἔτει 1654, μολονότι ἡ πόλις τότε δὲν ὑπῆρχε πλέον. Ἴδε τοῦ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

κτητῶν ἠκολούθησαν ἄλλοι βάρβαροι, οἵτινες κατ' ἀρχὰς δὲν διετάραξαν ἐπὶ πολὺ τοὺς ἀρχαίους κατοίκους, εὐτυχῶς ἀντιπαλαίσαντας. Ὅταν οἱ *Τοῦρκοι* πρῶτον ἀνεφάνησαν, ἐπὶ τοῦ Τιβερίου, μὲ στόλον εἰς τὸν Πόντον πολιορκοῦντες τὴν Χερσῶνα, αὐτοὺς ἐνίκησαν πρῶτοι οἱ Χερσονήσιοι καί, ὡς φαίνεται, διεσκέδασαν παντελῶς, διότι ἔκτοτε ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ὁ λαὸς οὗτος ἐφοβήθη τὴν Εὐρώπην. Συγχρόνως οἱ *Ἄβαρες*, ὁμόφυλον γένος τῶν Τούρκων, κατεῖχον τὰς ἀρκτῴας πεδιάδας ἐπὶ τῇ θαλάσσῃ καὶ ἐπίεζον τοὺς Σλάβους, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀνεχώρησαν πρὸς τὰς δυτικὰς χώρας, χωρὶς νὰ βλάψωσι τὴν Ταυρικήν. Μετὰ τούτους εἰσῆλθον οἱ *Χαζάροι*, ὑποτάξαντες δὲ καὶ ἄλλας χώρας, καὶ τὰ ὕπαιθρα τῆς Χερσονήσου, καὶ προσέτι ἐννέα Κλήματα « ἐξ ὧν » κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον « πᾶσα ζωὴ καὶ ἀφθονία τῆς Χαζαρίας καθέστηκεν, » διετέλεσαν μὲν ἐπὶ πλεῖστον εἰρηνικῶς πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἐπὶ τέλους ὅμως, τῆς προσποιητῆς φιλίας εἰς ἔχθραν ἐμφανῆ περιελθούσης, κατεδάμασεν αὐτοὺς Βασίλειος ὁ δεύτερος, συνεργείᾳ τῶν Σλάβων. Ἀλλὰ οἱ κίνδυνοι αὐξάνουσι βαθμηδόν. Ἀπὸ μὲν τοὺς *Πατζιναχίτας*, οἵτινες ἐκυρίευσαν ὅλον τὸν ῥοῦν τοῦ Βορυσθένους, ἀπὸ τὰ πλησίον τοῦ Κιοβίου μέχρι τῆς θαλάσσης, ἂν καὶ δὲν εἶχον πώποτε μονίμους εἰς τὴν Ταυρικὴν ἀποικήσεις, οἱ Ἕλληνες ἔπαθον ἄλλως, διότι τὸ ἰδιωφελὲς τοῦτο ἔθνος ἐμπόδισε καὶ τὴν ἐμπορίαν μὲ τοὺς Ῥώσσους καὶ τὴν ἁλίευσιν εἰς τὸν ποταμόν. Ὑπὸ δὲ τῶν *Κωμάνων*, διαδεξαμένων κατὰ τὸν 12 αἰῶνα τοὺς Πατζινακίτας, ἠναγκάσθησαν, ὡς λέγει ὁ Ῥουβρίκιος 12), ὄχι μόνον αἱ πόλεις, ἀλλὰ καὶ τὰ φρούρια καὶ αἱ κῶμαι νὰ πληρώνωσι δασμόν. Εἶνε ὅμως φανερόν, ὅτι ὅλαι αὗται αἱ εἰσβολαὶ δὲν εἶχον οὐσιωδεστέρας τινὰς συνεπείας μήτε διὰ τὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα, μήτε διὰ τὴν πολιτείαν τῶν Ταυροελλήνων. Ἀλλὰ ἐπλησίαζον αἱ καταστρεπτικαὶ θύελλαι.

κατωτέρω, ἐν τῇ σημ. 14, ἀναφερθέντος βιβλίου τοῦ Λεκιενίου, Τόμ. I. σελ. 1330.

12) Ἴδε τὰ εἰς τὴν σημ. 9 ἀνήκοντα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Τὰ ἀναρίθμητα Μογγολικο-Ταταρικὰ τοῦ Τζίγγις-Χάνου στίφη ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια τῆς Εὐρώπης. Ὁ ἔγγονος αὐτοῦ, Βάτου, ἐπαπειλεῖ τὴν τότε ὑπὸ πολυαρχίας ἐξησθενημένην Ῥωσσίαν. Αἱ διάφοροι ἡγεμονίαι, πᾶσαι ὁμοῦ κινδυνεύουσαι, συμμαχοῦσι μὲν πρὸς ἀλλήλας, νικῶνται δὲ κατὰ κράτος. Συνέβη τοῦτο τῷ ἔτει 1223, ἐν τῇ παρὰ τῷ ποταμῷ Κάλκᾳ μάχῃ, ἐν χώρᾳ ὅπου, μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἑκατονταετηρίδων, θέλομεν εὕρει ἀπογόνους τῶν Ταυροελλήνων 13). Ἀμέσως τότε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Ῥωσσίας ὑπετάχθη τῇ δεινῇ τοῦ Χρυσοῦ Ὀρδίου δεσποτείᾳ, καὶ ἐν τῷ ἅμα προσδιωρίσθησαν αἱ τύχαι καὶ τῆς Ταυρικῆς.

Οἱ *Τατάροι* εἰσῆλθον εἰς τὴν χερσόνησον οὐχὶ μὲν ἀθρόοι καὶ διὰ μιᾶς, ἀλλὰ σποράδην, κατὰ μικρὰς συμμορίας, δυναμένας ἐν τοσούτῳ νὰ τρέψωσιν εἰς φυγὴν καὶ ὄλεθρον τοὺς Κωμάνους. Ἀπαντήσαντες δὲ τοὺς Ἕλληνας ἔδειξαν δισταγμόν τινα καὶ ὄκνον· ἐξεπλάγησαν, φαίνεται, βλέποντες τὰ πολλὰ περιτειχίσματά των. Κατοικοῦντες πρότερον τὰ πεδινὰ τῆς Ἀσίας, δὲν ἐγνώριζον ἀκόμη τὰ πλεονεκτήματα τῶν ὀρεινῶν καὶ παραλίων χωρῶν. Ταύτας λοιπὸν ἀφήσαντες ἐπὶ λύτροις εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἠρκέσθησαν μὲ τὴν στέππαν καὶ τὴν μεσογαίαν, κτίσαντες ἐκεῖ τὰς μητροπόλεις των, πρῶτον μὲν τὸ εἰς τὰ χρονικὰ τῶν ἀνατολικῶν περίφημον Κρίμιον, τοῦ ὁποίου ὅλη ἡ χερσόνησος ἐγεινεν ὁμώνυμος, ἔπειτα δὲ, περὶ τὰ μέσα τῆς 15 ἑκατονταετηρίδος, τὴν Βαχτσισαράιαν.

Εἰς τοιαύτας περιστάσεις ἄλλο τι σύγχρονον συμβὰν ἐφάνη μᾶλλον ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ταυροελλήνων. Ἅμα ἡ Κωνσταντινούπολις ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Σταυροφόρων, ἤρχισαν καὶ ἔνοπλα ἐμπορικὰ ναυτικὰ τῆς Βενετίας καὶ τῆς Γένοβας νὰ πλέωσι τὸν Πόντον. Ἡ ἐμπορία ἡ πάντοτε ἰδιοτελὴς, ἦτο ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ βάρβαρος, φέρουσα προσέτι πολεμικὴν στολήν.

Οἱ *Βενετοὶ* ἀπεύθυνον τὰ ἱστία των εἰς τὰ ἑκατέρωθεν τοῦ στόματος τῆς Μαιώτιδος καὶ μάλιστα πρὸς τὴν καρποφόρον ἑῴαν πλευρὰν τῆς Ταυρικῆς, τὴν περὶ τὸν Βόσπορον. Ἂν ἐσῴζοντο τότε ἀκόμη ἢ ὄχι αἱ κῶμαι καὶ πόλεις, ὅσας ὁ Στράβων καὶ οἱ Περίπλοι ἀναφέρουσι μεταξὺ τῆς Θεοδοσίας καὶ τοῦ Παντικαπαίου, ἀγνοοῦμεν· ὑπῆρχεν ὅμως τοὐλάχιστον ἡ ἐπίσημος βασιλεύουσα

(13) Παράβ. τὸ κείμενον τῆς σημ. 69.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τοῦ Μιθριδάτου. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης γίνεται συχνάκις μνεία, ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, περὶ τοῦ *Βοσπόρου*, μετέπειτα δὲ πολλὰ σπανίως. Ἠξεύρομεν ὅμως, ὅτι οἱ προηγούμενοι αὐτοκράτορες, ἐπειδὴ ἡ πόλις, ὡς κειμένη εἰς τὰ τῶν βαρβάρων μεθόρια, πολλάκις ἔπαθεν ἐφόδους, ἠσφάλιζον αὐτὴν (καθὼς ἄλλοτε οἱ Μιλήσιοι καὶ οἱ Βοσποριανοὶ βασιλεῖς) διὰ ἰσχυρῶν ἐπιτειχισμάτων. Ἀναφέρονται καὶ ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Ἀναστασίου τοῦ Βιβλιοθηκαρίου καὶ ἄλλων, ἴδιοί τινες Ἀρχηγοί. Ἦτο δὲ ὁ *Βόσπορος* ἕδρα ἀρχιεπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν Ἑλλήνων 14) καὶ εἶχε πολλοὺς ὡραίους ναοὺς, ἐξ ὧν ὁ τοῦ ἁγίου Προδρόμου εἶνε εἰσέτι ἐν χρήσει καὶ τιμῇ. Ἀποβάντων δὲ εἰς τὰ παράλια τῆς Ταυρικῆς τῶν Ἰταλῶν, ἐσυστήθη καὶ ἡ δυτικὴ ἐκκλησία καὶ ἀλλαχοῦ καὶ εἰς τὸν Βόσπορον. Ἀλλὰ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Βενετῶν εἴτε ἐν γένει κατὰ τὸν Εὔξεινον, εἴτε ἰδίως ὡς πρὸς τὰ ἀρχαιότερα αὐτόθι καταστήματα τῶν Ἑλλήνων, ἀμοιροῦμεν κατὰ τὸ παρὸν ἀκριβεστέρων πληροφοριῶν, ἐλπίζομεν ὅμως τοιαύτας μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν ἐρευνῶν, αἵτινες νεωστὶ συνήχθησαν ὑπὸ περιηγητῶν τινων Ῥώσσων ἀπὸ τῶν ἀρχείων τῆς Ιταλίας. Τοῦτο δὲ εἶνε βέβαιον, ὅτι ὁ Βόσπορος, καταληφθεὶς ὑπὸ τῶν δυτικῶν, ἀπώλεσεν ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν τὴν βαρύτητά του, μέχρις οὗ βραδύτερον, ὡς θέλομεν ἴδει, ἀπροσδοκήτως ἀναλαμβάνει αὐτὴν πάλιν, φέρων τότε τὸ Ῥωσσικὸν ὄνομα Κέρτζ 15).

Αἱ τῶν *Γεννουΐτων* κατὰ τῆς Ταυρικῆς πράξεις εἶνε μᾶλλον γνωσταί. Οὗτοι, ἰσχυρογνώμονες ἅμα καὶ φιλοκερδεῖς, δὲν ἐφείσθησαν οὐδὲ πανουργιῶν, οὐδ' ἐχθροπραξιῶν, ἕως ὅτου ἐσφετερίσθησαν τὸ μονοπώλιον τῆς Ποντικῆς ἐμπορίας. Κατ' ἀρχὰς συχνὰ ἠναγκασμένοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βενετῶν νὰ ὑποχωρῶσιν, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των. Περὶ τὰ τέλη τῆς 13 ἑκατονταετηρίδος τοὺς βλέπομεν κατέχοντας τὴν πρότερον μὲν περίφημον, ἀλλ' ἤδη ἐπὶ τοῦ Ἀνωνύμου περίπλου ἐκβαρβαρωθεῖσαν καὶ ἔπειτα ὅλως ἀμνημόνευτον *Θεοδοσίαν*, ἥτις ἔκτοτε μετονομάζεται Καφφᾶς 16) καὶ ἔγεινε τὸ πρω-

(14) Τοὺς τῆς Βοσπορικῆς ἐκκλησίας προέδρους ἀναφέρει ὁ Λεκιένιος ἐν τῷ γνωστῷ πονήματί του Oriens Christianus Τ. Ι. σελ. 1327—1328.

(15) Παράβ. τὰ τῆς σημ. 71.

(16) Ἴσως κατὰ τὸν τόπον Καφᾶ, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Πορφυρογέννητος (ἐν τῇ πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν συγγραφῇ κεφ. 53) γενικῶς μόνον σημειοῖ, ὅτι

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

πόθρονον τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἐμπορεῖον, ὅθεν καὶ ἐκαλεῖτο ἡ Μικρὰ Κωνσταντινούπολις. Προςτούτοις» ὀνειροπωλοῦντες, » ὡς ἐκφράζεται ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς,» τὴν τῆς ὅλης θαλάσσης ἡγεμονίαν καὶ διασφετεριζόμενοι πρῶτον τὸν Εὔξεινον Πόντον, διὰ τὰ ἐκεῖθεν κέρδη, οὐ μόνον Βυζαντίοις ἐπέταττον, ἡγεμονικῶς ἤδη καὶ πολλῷ τῷ θράσει ῥέοντες, ἀπέχεσθαι τῆς Μαιώτιδος καὶ Ταναΐδος, ἔτι τε Χερσῶνος καὶ ὅσα τῶν Σκυθῶν ὑπὲρ τὸν Ἴστρον παραλίας ἐστὶ χωρία περιπλέοντας ἐμπορεύεσθαι, πλὴν ἢ ὅπη ἂν ἐξ αὐτῶν τὸ ἐνδόσιμον εἴη· ἀλλὰ καὶ Βενετικοὺς αὐτοὺς ἐκεῖθεν ἀπήλαυνον ἐμπορίας, μελέτην ἔχοντες ὅσον οὐδέπω καὶ τριήρεσι συχναῖς τὸν αὐχένα τοῦ Πόντου συγκλείσαντες.» Τοσοῦτον ἦσαν οὗτοι κραταιοὶ ἤδη εἰς τὰ μέσα τῆς 14 ἑκατονταετηρίδος. Ἡ φυσικὴ συνέπεια τούτου, ὡς πρὸς τὴν Ταυρικὴν ἦτο ὅτι ἡ μεγάλη πόλις τῶν Ἑλλήνων, ἡ *Χερσόνησος*, τῆς ὁποίας ἀνωτέρω πολλάκις ἐμνημονεύσαμεν, καθ' ἑκάστην παρακμάζουσα, ἐπὶ τέλους ἔγινε πάντη ἀσήμαντος, ἂν καὶ διετήρει τὴν ἐπισκοπήν της 17) καὶ ὑπῆρχε μέχρι τοῦ 16 αἰῶνος 18).

Οἱ δὲ Γεννουῖται πλησιάζοντες ὑπὸ τὸ πρόσχημα φιλίας εἰς τοὺς Ταττάρους, οἵτινες ἐν τούτοις εἶχον τόσον πληθυνθῇ εἰς τὴν Ταυρικήν, ὥστε ἐνομίζοντο κύριοι αὐτῆς, καὶ συνομολογοῦσι κατὰ τὸ ἔτος 1380 συνθήκην, καθ' ἣν παρεδόθη αὐτοῖς ἐπὶ λόγῳ ἐπετείου μισθοῦ, ἅπασα ἡ ἀπὸ τῆς Σουγδαίας, πρὸς ἀνατολάς, μέχρι τοῦ Σεμβάλου, πρὸς ἑσπέραν, παραλία — καλουμένη τότε Γοτθία (ἴσως ἐκ τῆς ὁμωνύμου ἐπισκοπῆς) — ὁμοῦ » μετὰ τῆς γῆς καὶ τῶν ὑδάτων καὶ παντὸς λαοῦ της » 19). Συμφερώτατον μὰ τὴν

ἔκειτο μεταξὺ τοῦ Βοσπόρου καὶ τῆς Χερσῶνος. Ὁ Νικηφ. Γρηγ. (Ἱστ. Βυζαντ. βιβλ. XIII, κεφ. 12) λέγει, ὅτι Καφᾶς ἦτο ὄνομα «ἐγχώριον.»

(17) Περὶ τῶν ἐνταῦθα ἐκκλησιῶν καὶ ἐπισκόπων Λεκιένιος, Τομ. I. σελ. 1329—1332.

18) Ἴδε τὴν σελ. 8 τῆς ἐν τῇ σημειώσει 22 ἀναφερθείσης περιηγήσεως τοῦ Βρονιεβσκίου.

19) Τὴν συνθήκην ταύτην ἐδημοσίευσεν ὁ Σισμόνδιος καὶ ἄλλοι τῶν περὶ τῶν Ἰταλικῶν πολιτειῶν γραψάντων· ὁρίζονται δὲ ἐν αὐτῇ καὶ τὰ ἑξῆς· queli dixoto casay li quai eran sotemixi e rendenti a Sodaja quando lo comun (δηλαδὴ ἡ Γένοβα) pryse Sodaja—sean in la voluntay e bayria de lo comun e de lo Consore, e sean franchi da lo imperio (τῶν Ταττάρων). Semeieyoenti la Gotia, con li soy casay e cum lo so povo,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἀλήθειαν ὑπῆρξε τοῖς Ταττάροις τὸ ἀντιδιδόναι ἀβέβαια κτήματα ἀντὶ βεβαίας ἀμοιβῆς! Ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς τῆς παραλίας εἶχε νὰ ὑψώσῃ φωνὴν ὡς πρὸς τὴν συνθήκην ταύτην. Οἱ δὲ Γεννουῖται ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποκριθῶσι μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας διὰ νὰ πραγματοποιήσωσι τὸ δώρημα τῶν Ταττάρων, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς Σουγδαΐας.

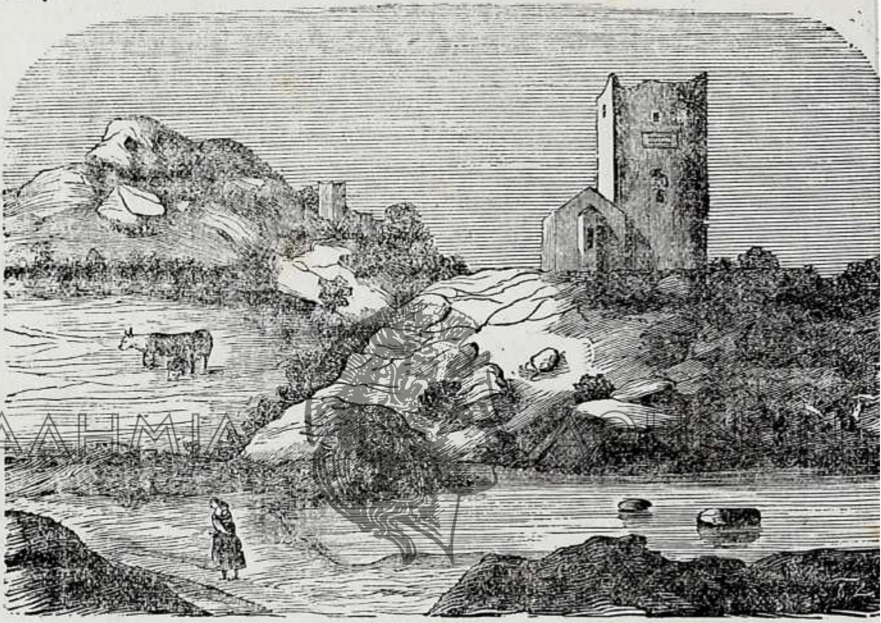

Ἡ *Σουγδαΐα*, ἥτις σήμερον καλεῖται Σούδακ καὶ, πλὴν τινων εἰς τὰ πέριξ αὐτῆς ἐρειπίων, δὲν ἔχει ἄλλο τι ἐξαίρετον παρὰ τὸν οἶνόν της, πρότερον ἦτο πόλις ἀξιόλογος. Κεῖται δὲ ἐν κοιλάδι εὐκάρπῳ, βλεπούσῃ πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ ἦτο κατ' αὐτὴν τὴν περίοδον περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλοῦμεν, ἡ γενικὴ ἀποθήκη πάντων τῶν διαγωγίμων ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὸ ἀνάπαλιν 20), ἁμιλλωμένη περὶ τὴν ἐμπορίαν πρὸς τὴν Χερσῶνα,

---

li quay sum cristiani, da lo Cembago fim in Sodala, seam de lo grande comun, e sean franchi li sovrascriti casay, lo povo cum lis oy terr en cum le sue aygae.

20) Ῥουβρίκιος, αὐτόθι Καραμζ. III, 170.

μέχρις οὗ ἀμφότεραι ὑπεχώρησαν τῷ Καφφᾷ 21). Ἀνῆκον τῇ πόλει ταύτῃ κῆποι, ἔχοντες δύο λευγῶν διάστημα καὶ κῶμαι οὐκ ἐλάττους τῶν δεκαοκτὼ 22). Γνωρίζομεν ἤδη ὅτι ἡ Σουγδαΐα εἶχε καθέδραν πρῶτον μὲν ἐπισκόπων, ἔπειτα δὲ μητροπολιτῶν Ἑλλήνων 23). Αἱ ἐκκλησίαι της, ὡς λέγεται, ἦσαν πλείους ἢ ἑκατὸν 24), ὁ δὲ λαὸς, κατὰ τὸν σύγχρονον Ἀραβικὸν γεωγράφον Ἀβουλφέδα, μῖγμά τι παντὸς ἔθνους διαφόρου θρησκείας. Οἱ δ' Ἕλληνες εἶχον τὴν κυριαρχίαν τῆς πόλεως.

Καὶ δὴ καὶ ἦρχεν ἐδῷ ἀνεξάρτητός τις Ἡγεμὼν Ἕλλην, ὀνομαζόμενος εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν Ῥώσσων *Στέφανος ὁ τοῦ Βασιλείου*. Περὶ αὐτοῦ ὅμως δὲν ἠξεύρομεν ἄλλο εἰμὴ ὅτι, εἰσβαλόντων τῶν Γεννουΐτων, οἱ ὑπήκοοί του, ἐξασθενίσαντες ὑπὸ διχονοίας, ἀπώλεσαν τὴν πόλιν, ὅθεν ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ πρὸς τὸν Ῥωσσικὸν Μεγάλον Κναῖσον Δημήτριον 25), τὸν ἐπὶ τοῦ Ταναΐδος νικητήν.

Ἡ αὐτὴ συμφορὰ κατέλαβε δι' ὁμοίαν αἰτίαν, τὸ *Σέμβαλον*. Ἐπειδὴ αὕτη ἡ πόλις εἰς τὸ μέλλον ἀναλαμβάνει ἰδιαιτέραν ἐπισημότητα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ῥωσσίας, 26) νο-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

21) Παράβ. τὴν περὶ Χερσῶνος μονογραφίαν τοῦ Καινίου εἰς τὰ Mémoires de la Société d' Archéologie et de Numismatique de S. Pétersbourg. Vol. III.

22) Βρονιέβσκιος ἢ Λατινιστὶ Broniovius, Descriptio Tartariae. Lugd. Bat. 1630 p. 283. Ἴδε καὶ ἀνωτέρω τὰ ἐν τῇ σημ. 19.

23) Ἴδε τὸν Λεχιένιον Ι, 1229—1232. Ἀκριβέστερον γράφει περὶ τῆς ἐν Σουγδαΐᾳ ἐκκλησίας ὁ Κεππένιος ἐν τῇ ἀνωτέρῳ συλλογῇ.

24) Ὁ Βρονιέβσκιος γράφει ὑπερβολικῶς, φαίνεται, aliquot centena.

25) Κατὰ τὴν πηγὴν τοῦ Κεππενίου, ἥτις εἶναι ἡ Ῥωσσιστὶ οὕτω λεγομένη Μπαρχάτναϊα Κνίγα, ὅπερ σημαίνει τὸ μεταξόπτηλον βιβλίον, ὁ Στέφανος εἶχε τὴν καθέδραν του» εἴτε ἐν Σουγδαΐᾳ, εἴτε ἐν Μαγκωπίῳ, εἴτε ἐν Καφφᾷ» Τὴν πρώτην ἀπόφανσιν νομίζω πιθανωτέραν, διότι ἄλλοθεν ἠξεύρομεν, ὅτι ὁ Καφφᾶς οὐδέποτε εἶχεν Ἡγεμόνας Ἕλληνας· τὸ δὲ Μαγκώπιον, ἂν καὶ, ὡς θέλομεν ἴδει, ἔλαβε τοιούτους, ὅμως δὲν κατελήφθη, οὔτε ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ οὔτε ὕστερον ὑπὸ τῶν Γεννουίτων. Ὁ Βρονιέβσκιος λέγει μόνον. Superbi, discordes et desides Graeci, a Genuensibus fracti et debilitati, civitatem hancce amiserunt.

26) Ἴδε τὴν σημ. 72.

μίζω ἁρμόδιον νὰ προεκθέσω ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς θέσεώς της. Ὁ Εὔξεινος Πόντος ἐμβάλλει παρὰ τῇ νοτιοδυτικῇ τοῦ Κριμίου ἄκρᾳ (τὴν ὁποίαν ὁ Ἡρόδοτος ὀνομάζει Τραχεῖαν Χερσόνησον, μέρος οὖσαν τῆς ὅλης, καὶ πολλὰ εὐλόγως παρομοιάζει μὲ τὴν Ἀττικὴν) μεταξὺ ὑψηλῶν ὀρέων, σχηματίζων κερατοειδῆ μακρὸν κόλπον. Οὗτος εἶνε ὁ Συμβόλων λιμὴν τοῦ Στράβωνος, «καθ' ὃν μάλιστα οἱ Ταῦροι, Σκυθικὸν ἔθνος, τὰ ληστήρια συνίσταντο, τοῖς καταφεύγουσιν ἐπ' αὐτὸν ἐπιχειροῦντες», μετονομασθεὶς ἤδη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν Θεοφάνους, Ἀναστασίου καὶ Κεδρηνοῦ, Σύμβολον. Ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος, πρὸς δεξιὰν τοῦ εἰσπλέοντος, ὁρῶνται μέχρις ἡμῶν ἐρείπια τειχῶν, πύργων, δεξαμενῶν κ.λ. Ἐνταῦθα ἵστατο τὸ Παλάκιον τῶν ἀρχαίων, μνήμην ἑαυτοῦ ἐγκαταλιπὸν τὸ ὄνομα *Μπαλακλάβαν*, ὡς καλεῖται τὸ πολίχνιον, τὸ ὁποῖον ἐν εἴδει ἀμφιθεάτρου ὑψοῦται ἀπὸ τοῦ λιμένος πρὸς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους.

Ταύτης τῆς καλῆς καὶ αὐτοφυῶς ἀσφαλοῦς θέσεως, ἐχούσης ἐκτὸς τούτου τὰ πέριξ πολλὰ καρποφόρα, οἱ Ἕλληνες τοῦ Μεσαιῶνος πιθανῶς δὲν ἠμέλησαν, ἂν καί, ἀφ' ἑτέρου, ἀμφιβάλλωμεν ἂν κατεσκεύασαν ὅλα τὰ ἐνταῦθα ὀχυρώματα. Ἡ πόλις τοῦ Σεμβάλου ὑπέκειτο ἴσως, κοσμικῶς μὲν εἰς τὰ Κάστρα τῶν Κλημάτων, περὶ ὧν ἀνωτέρω ὁ λόγος, ἐκκλησιαστικῶς δὲ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Γοτθίας, ὡς καθέδρα αὐτῆς 27). Ἀπὸ δὲ τῆς μόνης πηγῆς, τὴν ὁποίαν ἔχομεν, περὶ τῆς τῶν Γεννουΐτων κατακτήσεως τοῦ φρουρίου, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς πολλὰ περιέργου διηγήσεως τοῦ Βρονιεβσκίου, τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1578 πρὸς τοὺς Τατάρους πρέσβεως τῶν Πολωνῶν, δὲν ἐξάγεται ἀρκούντως, ἂν τὸ Σέμβαλον εἶχε τότε ἴδιον Ἡγεμόνα ἢ κοινὸν μὲ ἄλλο τι φρούριον. Λέγεται μόνον γενικῶς, ὅτι ἡ φοβερὰ ἐπιμαχία τῆς κενοδοξίας, τῆς ἔριδος καὶ τῆς ὀκνηρίας ἐκώλυσε τοὺς ἐν ἐκείνῳ τῷ χρό-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

---

27) Οἱ ἐπίσκοποι τῆς Γοτθίας ἀναφέρονται ὑπὸ Λεκιενίου Ι, 1240–1246· γνωρίζει δὲ μόνον 14, ὁ δὲ Κεππένιος 17. Ὁ τόπος τῆς καθέδρας τῆς Γοτθίας δὲν ἀναφέρεται· ἀλλὰ ἐπειδὴ εὑρίσκομεν ἐπισκόπους τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ Σεμβάλῳ (Λεκιένιος Τομ. III, 1109), εἰκότως ἡ αὐτὴ πόλις ἦτο διαμονὴ καὶ τῶν ἀνατολικῶν ἱερατικῶν προέδρων, καθὼς αἱ λοιπαὶ Ἑλληνικαὶ ἐπισκοπαί, ἡ Χερσών, ἡ Σουγδαΐα, ὁ Βόσπορος ὕστερον εἶχον συγχρόνως καθέδρας Ἰταλῶν ἐπισκόπων.

νῳ ἀρχηγοὺς τῶν Ταυροελλήνων νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν πόλιν, κυριευθεῖσαν διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν Γεννουΐτων 28).

Χρόνῳ δ' ὕστερον οἱ ἐν τῷ Σεμβάλῳ μείναντες Ἕλληνες, ἐξαίφνης ἐπαναστατήσαντες, ἐκβάλλουσι τοὺς πολεμίους καὶ τὸ φρούριον παραδίδουσιν Ἀλεξίῳ τινὶ, δεσπότῃ τῆς πλησιοχώρου πόλεως Θεοδώρου 29). Τοῦτο συνέβη ἐν τῷ φθινοπώρῳ τοῦ ἔτους 1433, καὶ ἱστορεῖται ὑπὸ τοῦ συγχρόνου Ἰταλοῦ, τοῦ Ἰω. Στέλλα 30). Ἡ νίκη, βέβαια, δὲν διήρκεσε πολὺν καιρὸν, διότι οἱ Γεννουΐται ἤδη τῷ ἐπιόντι θέρει ἐπανελθόντες μὲ μεγάλον στόλον, ἀφήρεσαν τὸ Σέμβαλον 31)· ἀλλὰ ὁ πόλεμος οὗτος μαρτυρεῖ, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ὑπέφερον μὲ ἀδιαφορίαν ἢ ἑκουσίως τὴν αὐθάδειαν τῶν ξένων, ἂν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑπείκωσι κατὰ τὰς περιστάσεις.

---

28) Βρονιέβσκιος, σελ. 274: Jamboldum seu J'amboli Graeci, Balacheium, quasi piscium arcem et civitatem, eam (nam in in eo loco mare piscibus ferax est) Turcæ dixere. Ea in altissimo magno et saxoso monte ab Italis Genuensibus munita et habitata fuit, superbis enim et pessime tunc inter se convenientibus ac ignavis Graecorum, qui tunc eam partem Tauricae tenebant, Ducibus, ignominiose sine aliquo eorum praesidio ab iis erepta fuit. Παράβ. αὐτόθι σελ. 283. Ἡ τοῦ Βρονιεβσκίου, καὶ ἄλλως καὶ διὰ τὴν Μεσαιωνικὴν ἱστορίαν τῶν Ταυροελλήνων σπουδαία περιήγησις, ἐκδοθεῖσα πρῶτον τῷ ἔτει 1595, εὑρίσκεται καὶ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Ζβαντνέρου, (Schwandtner, Scriptt. rerum Hungaricarum. Vindob. 1766 T. I. p. 800 sqq).

29) Παράβ. κατωτέρω τὰ εἰς τὴν σημ. 40 διαλαμβανόμενα.

30) Γράφει ὁ Στέλλας: Anno 1433 castrum Cimbaldi, quod erat de potentatu Communis Januae, operâ quorundam Graecorum Burgensium Castri illius conjuratione facta, datum est in potestatem cujusdam Nobilis de Graecorum progenie, qui vulgo Dominus de Lotedoro (lo Te. doro?) dictus est, et proprio nomine Alexius vocatus est (Muratori Scriptt. Ital. T. XVII p. 1311). Τὸ αὐτὸ διηγοῦνται καὶ ὁ Βέσκω δι Νέβιο (Annali di Genoa. 1537.) καὶ ὁ Φολιέτας (ἴδε τὴν ἑπομ. σημ.)

31) Ubertis Folietae (+ 1581) Genuensium Historiarum Lib. X. p. 567 (ἐν Græ vii Thesaurus An.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Οἱ Γεννουΐται λοιπὸν, καταχτήσαντες καὶ τὸ Σέμβαλον, πραγματικῶς ἔγιναν κύριοι τῆς ὑπὸ τῶν Τατάρων παραδοθείσης εἰς αὐτοὺς παραλίας. Οἱ ἱππόται οὗτοι τοῦ λογιστικοῦ ἀβακίου ἦσαν ὁμοῦ καὶ ἱππόται τοῦ ξίφους. Ἐφρόντιζον παντοιοτρόπως περὶ ἐρυμάτων, τὰ μὲν κτίσαντες ἐκ θεμελίων, τὰ δὲ ἐπιδιορθώσαντες. Καὶ σήμερον τὰ διεφθαρμένα σύμβολα τῆς Γένοβας καὶ Ἰταλικαὶ ἐπιγραφαὶ σώζονται ἔτι, καὶ εἰς ταῦτα καὶ εἰς ἐκεῖνα.

Ὅσοι δὲ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἤθελον νὰ μείνωσιν εἰς τὰς προτέρας κώμας των, ὡς ὑποχείριοι τοῦ ἐν Καφφᾷ Γεννουΐτικοῦ προξένου, κατέφυγον εἰς τὰ χωρία, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀκόμη πρὸς βορρᾶν τῶν ὀρέων, ἠσφαλισμένα ὑπὸ τῶν ἐν Θεοδώρῳ καὶ ἐν Μαγκωπίῳ φρουρίων αὐτῶν.

Ἡ *Θεόδωρος* εἶνε ὁ αὐτὸς τόπος, ὅστις ἐπὶ μὲν τοῦ Στράβωνος ἐκαλεῖτο *Κτενοῦς* λιμὴν, ἐπὶ δὲ τοῦ Προκοπίου καὶ τῶν Βυζαντινῶν, τῶν ἱστορησάντων τὴν ἐκεῖσε φυγὴν τοῦ Ῥινοτμήτου Ἰουστινιανοῦ, *Δόρυ*, *Δόροι*, *Δορὰς* 32), ὕστερον δὲ φέρει τὸ

---

tiqq. et Hist. Ital. T. 1) Eo anno (1433) Graeci incolae Cembali, Tauricae Chersonesi urbis, conjuratione in Genuenses urbis dominos facta, armis improviso arreptis, Genuensibus ejectis, urbem Alexio cuidam Graeco Theodori Domino, quod oppidum parvo intervallo abest a Cembalo, tradiderunt; qua re cognita Genuenses classem in illos decernunt, cui Carolum Lomellium praeficiunt.

Insequenti anno classis in recuperationem Cembali comparata, quae fuit decem corbitarum, parisque triremium numeri, in qua fuerunt 6 bellatorum millia, mense Martio Genua profecta, Euxinumque ingressa, Cembalum appulsa est; Carolusque copiis in terram expositis, ac moenibus admotis, urbem expugnat; qua recuperata etc.

32) Ἴσως τὸ ὄνομα Δόρυ δὲν εἶναι ἄλλο τι παρὰ Γοτθικὴ καὶ διεφθαρμένη τῆς Ταυρίδος προφορά, διότι τὸ ο ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ τούτου, ὡς καὶ ἐν τῇ τῶν παλαιῶν Σουηδῶν, ἰσοδυναμεῖ τῷ αὐ (ne)· ὅθεν ἔλεγον καὶ Gauthiod, ὅπερ οἱ τωρινοὶ Σουηδοὶ ὀνομάζουσι Gothia, κτλ. Ὁ γνωστὸς Γάλλος περιηγητὴς Δυβοᾶς (Dubois de Montpéreux) νομίζει ὅτι ἡ εἰρημένη χώρα ἐκαλεῖτο οὕτω ἀπὸ τὰ ἐνταῦθα βλαστάνοντα Δόρατα (ξύλα)· ἀλλὰ πᾶσα ἡ Ταυρικὴ παραλία ἔχει δένδρα καὶ δάση, οὐχὶ δὲ μόνον ἢ διαφερόντως τὸ Δόρυ (Ἰγκερμένιον).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

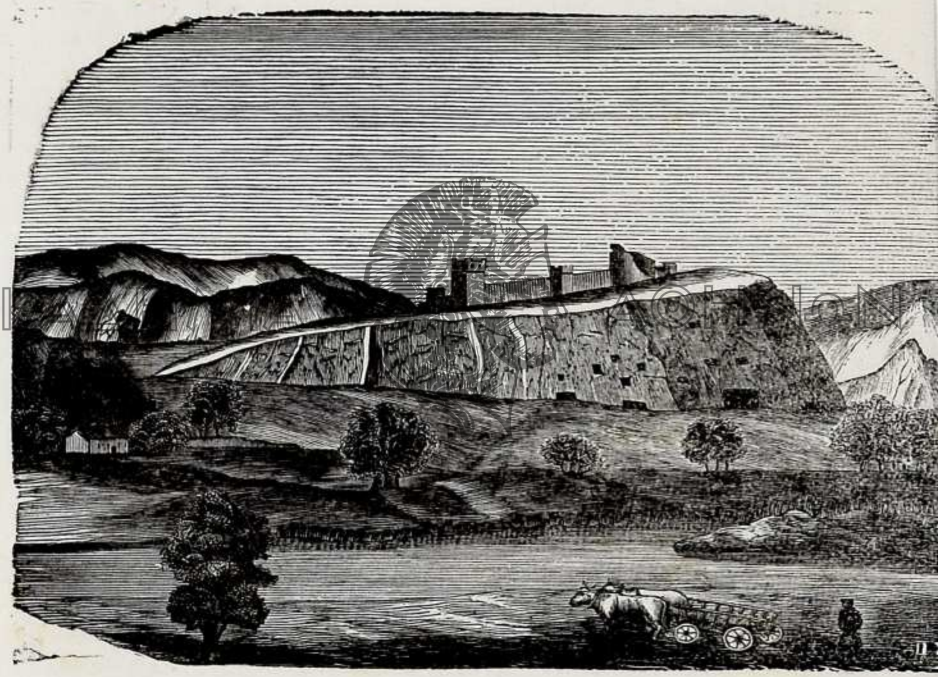

Ἰγκερμένιον

μέχρι τοῦδε Τουρκικὸν ὄνομα *Ἰγκερμένιον*, ὅπερ σημαίνει Ἀντροφρούριον 33). Κεῖται εἰς μυχὸν μακροῦ τινος καὶ ἀσφαλεστάτου κόλπου, ἐν διαστήματι 12 χιλιομέτρων πρὸς βοῤῥᾶν ἀπὸ τοῦ Σεμβάλου, 10 δὲ πρὸς ἀνατολὰς ἀπὸ τῆς Χερσῶνος (εἴτε ἀπὸ τῆς Σεβαστουπόλεως ἑπτά) 34). Ὅλη ἡ ὁδὸς μεταξὺ τοῦ Κτενοῦντος καὶ τοῦ Σεμβάλου, τουτέστιν ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ἰσθμοῦ, τοῦ κλείοντος τὴν ῥηθεῖσαν ἄκραν τῆς Τραχείας Χερσονήσου, ἦτον ἔκπαλαι ὠχυρωμένη· καταριθμεῖ γὰρ ὁ Στράβων εἰς αὐτὴν τὰ ὁρμητήρια Χαῦον, Νεάπολιν καὶ Εὐπατόριον, τῶν ὁποίων τὰ λείψανα ἄλλος τις πολλὰ μεταγενέστερος αὐτόπτης περιγράφει 35). Τὰ πέριξ τοῦ φρουρίου εἶνε ἐκ τῶν ὡραιοτάτων τοῦ Κριμίου καὶ ἀποτελοῦσιν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν δίοδον τῶν Ταυρικῶν ὀρέων εἰς τὰς πεδιάδας· λέγει δὲ περὶ τῆς τοποθεσίας ταύτης ὁ Προκόπιος· «αὐτὴ δὲ ἡ χώρα τὸ Δόρυ τῆς μὲν γῆς ἐν ὑψηλῷ κεῖται, οὐ μέντοι οὐδὲ τραχεῖα οὐδὲ σκληρά ἐστιν, ἀλλ' ἀγαθή τε καὶ εὔφορος καρπῶν τε ἀρίστων.» Καὶ φαίνονται τῷόντι αὐτόθι κοιλὰς εὔφορος καὶ τερπνοτάτη, ἣν διαῤῥέει μέχρι τοῦ κόλπου εὔυδρος ποταμός, ἑκατέρωθεν δὲ τούτων δύο σχεδὸν ἰσο-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

33) Ὁ Κεππένιος ἀμφιβάλλει ἂν τὸ σημερινὸν Ἰγκερμένιον ἦνε ἡ Θεόδωρος τοῦ μεταιῶνος, οὐχὶ εὐλόγως, νομίζομεν, ἐπειδὴ ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ ὑπὸ διαφόρων εἰς διαφόρους χρόνους γενομένη τῶν δύο πόλεων τοπογραφία εἶναι ἁπλῆ σχεδὸν τῶν αὐτῶν πραγμάτων ἐπανάληψις, ἠξεύρομεν, ὅτι τὸ Ἰγκερμένιον εἶχεν ἰδίους Ἡγεμόνας Ἕλληνας (Βρονιέβσκιος, σελ. 283. **Duces Graeci, qui Mangopiam et Ingermenium incolebant** κτλ. Ἴδε καὶ ὅ,τι ὁ αὐτὸς λέγει ἐν τῇ σημ. 38 τῆς παρούσης πραγματείας), τὸ ὁποῖον συγχρόνως ἀναφέρεται περὶ Θεοδώρου (ἴδε τὴν ἐπιγραφὴν ἐν τῇ σημ. 38).

3) Λέγει ὁ Στράβων (Βιβλ. VII, κεφ. 4)· «Τὸ δ' ἴσον ὁ Κτενοῦς διέχει τῆς τε τῶν Χεῤῥονησιτῶν πόλεως, καὶ τοῦ Συμβόλων λιμένος»

35) Βρονιέβσκιος, σελ. 269: **Per universum illum isthmum quondam usque ad urbis** (δηλαδὴ τῆς Θεοδώρου) **moenia, aedificia sumptuosa exstitisse, puteos excavatos infinitos (qui adhuc fere plurimi sunt integri), ad extremum vero duas vias regias grandes lapidibus stratas, certo apparet. In eo isthmo pomaria, horti, vineae plurimae et optimae, a Graecis quondam cultae, quas Christiani Graeci vel Itali et Judaei paucique Turcae nunc possident, in loco eodem visuntur.**

πλατεῖς πετρόλοφοι. Ἐπάνω εἰς τὰ ὀροπέδια ταῦτα εὑρίσκονται καὶ εἰς ἡμᾶς ἔτι ἀποχρώντως σῶα περιτειχίσματα, ἔχοντα πύργους καὶ καμαρωτὰς πύλας πρὸς τὰ ἔξω, ἀλλὰ διὰ κλιμάκων συγκοινωνοῦντα μὲ τὰς εἰς αὐτὰ τὰ ἐνδόμυχα τοῦ βράχου, ἐν εἴδει λαβυρίνθου, λελατομημένας ἐκκλησίας καὶ καμάρας (36).

Ὁ τόπος περὶ οὗ πρόκειται εἶχεν, ὡς διισχυρίζονταί τινες, ἰδίους ἐπισκόπους· τὴν δὲ διδομένην περὶ τούτου ὑπ' αὐτῶν ἀπόδειξιν (37) δύναταί τις νὰ ὀνομάσῃ μᾶλλον ἀναίρεσιν τῆς γνώμης των, δηλοῦσαν ἐξ ἐναντίας, ὅτι τὸ Δόρυ ἐκυβερνήθη ἱερατικῶς ὑπὸ τῆς Χερσῶνος. Μόλον τοῦτο ἦτον τὸ Δόρυ πολλὰ ἐπίσημον, ἐν μὲν τῇ παρελθούσῃ περιόδῳ ὡς ἀποικία τῶν προειρημένων Γότθων, οἵτινες μὲ τοὺς Ἕλληνας ἐσυσσωματώθησαν, ἐν δὲ τῷ μετέπειτα χρόνῳ, ὡς διαμονὴ αὐτονόμων τοπάρχων ἢ Ἡγεμόνων. Εἶς αὐτῶν ἔλαβε καί τινα φήμην, οὐχὶ μόνον διὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀνεγερθέντα μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα (38), ἀλλὰ καὶ διότι συνηγωνίσθη κατὰ τῶν Γενουΐτων.

---

(36) Τοιαῦτα οἰκοδομήματα εὑρίσκονται πανταχοῦ εἰς τὰ Ταυρικὰ ὄρη, πρὸ πάντων δὲ τὰ ἐν Ἰγκερμενίῳ, ἐν Μαγκωπίῳ καὶ Τζερκεσκερμενίῳ εἶναι ἀξιόλογα.

(37) Δηλαδὴ τὴν ἑξῆς ἐν τῷ ἔτει 692 συνοδικὴν ὑπογραφήν· «Γεώργιος ἀνάξιος Ἐπίσκοπος Χερσῶνος (καί;) τῆς Δώραντος,» παρὰ Λεκιενίῳ, Τόμ. I. σελ. 1329.

(38) Περὶ τούτων γίνεται λόγος ἐν τῇ ἑξῆς ἐπιγραφῇ. ΕΚΤΗΣΤΗ Ο ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ ΣΥΝ ΤΟ ΕΥΛΟΓΗΜΕΝΟ ΚΑΣΤΡΟ Ο ΝΥΝ ΟΡΑΤΑΙ ΥΠΟ ΗΜΕΡΩΝ ΚΥΡΟΥ ΑΛΕΞΙΟΥ ΑΥΘΕΝΤΟΥ ΠΟΛΕΩΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΑΙ ΠΑΡΑΘΑΛΑΣΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΤΗΤΩΡ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΕΝΔΟΞΩΝ ΘΕΟΣΕΠΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΚΑΙ ΕΙΣΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΝΗΣ ΜΗΝΙ ΟΚΤΟΒΡ ΙΝΔΗΚΤΙΟΝΟΣ ΕΚΤΗΣ ΕΤΟΥΣ ͵ϚϠΛϚ (τ. ε. 6936=1427 ἀπὸ Χρ.). Ἀναμφιβόλως ὁ *Βρονιέβσκιος* ἐννοεῖ καὶ ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν καὶ ἐκκλησίαν, γράφων ἐν σελ. 268: **Ingermenum arcem lapideam, templum et specus, sub arce et et adverso arcis miro opere ex petra excisos habet, ac inde a specubus a Turcis cognomen retinet. Oppidum quondam non ignobile, opibus refertum, celeberrimum et natura loci maxime admirandum, copiosissi : mumque exstitit. Arcem satis magnificam a Principibus Graecis** παράβ. ἐν τῇ σημ. 33) **exstructam fuisse apparet, nam**

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Οὗτος ὠνομάζετο Ἀλέξιος, καὶ, ὡς φανεροῦται ἐξ ἑνὸς τῶν συμβόλων, τὰ ὁποῖα περιέχει ἐπιγραφή τις (39) τοῦ ἔτους 1427, εἰς αὐτὸν ἀναφερομένη, ἐκ τοῦ δικεφάλου λέγω ἀετοῦ, κατήγετο ἀπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Αὐτοκρατόρων. Τὸ δὲ ἄλλο σύμβολον, ὁ σταυρὸς, συνᾴδει μὲ τὸν ἐξῆς τίτλον του «Αὐθέντης τῆς πόλεως Θεοδώρου καὶ τῆς *παραθαλασσίας*», ὅτι ἐθεώρει ἑαυτὸν κύριον τῆς ἐν τῇ Ταυρικῇ ὑπὸ τῶν Γεννουΐτων καταχτηθείσης χώρας. Διὸ νομίζω ὡς βέβαιον, ὅτι αὐτὸς οὗτος εἶχεν ὑποκινήσει τοὺς ἐν τῷ Σεμβάλῳ συμπατριώτας του εἰς τὴν προμνημονευθεῖσαν ἐπανάστασιν (40). Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου στερούμεθα περαιτέρω διασαφήσεων, τὰς ὁποίας τοσούτῳ μᾶλλον ἐπιποθοῦμεν, ὅσῳ εἶνε σαφὲς, ὅτι οἱ Ἰταλοὶ δὲν κατέσχον πώποτε μήτε τὴν Θεόδωρον, μήτε ἄλλα τινὰ τῶν Ταυροελλήνων πολίχνια.

Ἐν τούτοις ἡ ὑπεροχὴ τῆς Γενόβας, δι' αἰτιῶν γνωστῶν ἐκ τῆς γενικῆς ἱστορίας, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἔκλινεν εἰς τὴν παρακμὴν καὶ ἐξόντωσίν της· καθὼς ἡ πρώτη ἅλωσις τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Δυτικῶν ἦτον ἡ ἀρχὴ, οὕτως ἡ δευτέρα, ὑπὸ τῆς ἀνατολικῆς τῶν Τούρκων φυλῆς, ἔγινε τὸ τέλος τῆς Ποντικῆς τῶν Ἰταλῶν ἐπεμβάσεως· ἡ δὲ θαλασσοκρατία τῶν Γεννουΐτων ὡς ἀνέτειλε πρότερον ἀποκλεισθέντος τοῦ Βοσπόρου, τοιουτοτρόπως κατέδυ, ἀφοῦ ὁ Μωάμεθ ἀπηγόρευσε τὸν ἐλεύθερον πλοῦν διὰ τῶν Δαρδανελλίων. Ἔκτοτε βλέπομεν, πῶς αἱ ἀποικίαι τῆς Πονταρχούσης ποτὲ πόλεως, μεμονωμέναι εἰς τὴν πόῤῥω κειμένην ἐκείνην ἀκτὴν τῆς Ταυρίδος, ἤρχισαν νὰ ἐνασχολῶνται, ἀντὶ τῆς ἐμπορίας, εἰς ἄλλας ὀλιγώτερον ἐντίμους κερδοσκοπίας. Ἀρκεῖ νὰ μνημονεύσω μόνον τῆς ἐπιδρομῆς, τὴν ὁποίαν ὡδήγησαν ἐν τῷ ἔτει 1463 ἕως εἰς τὸ Βρατζλάβιον τῶν Πολωνῶν, σύροντες κατόπιν των Ἕλληνας καὶ Ῥώσσους τυχοδιώκτας (41).

Ἐπὶ τέλους οἱ Τατάροι, οἵτινες ηὔξησαν ἤδη εἰς φοβερὸν

---

portae et aedificia adhuc nonnulla integra, Græcis characteribus exornata, et cum insignibus (συμβόλοις) eorum insculpta conspiciuntur.

(39) Ἀναφερθεῖσα ἐν τῇ σημ. 38.

(40) Παράβ. τὰς σημ. 30, 31.

(41) Ἴδε Przezdzieckiego Podole, Wolyn, Ukraina. Obrazy miejsc i czasòv. Wilno 1841 P. 67.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

πλῆθος ἐν τῇ Ταυρικῇ, διὰ ὁμοεθνῶν ἀπὸ τὰ πέριξ τοῦ Βόλγα μεταναστῶν, δὲν ἠδύναντο νὰ μὴ αἰσθανθῶσι τὴν ἰδίαν ἰσχύν των, οὔτε νὰ παραβλέψωσι τὴν ἀτονίαν τῶν Ταυρικῶν Χριστιανῶν. Ἀνέκδοτόν τι χειρόγραφον Τουρκικὸν τῆς ἱστορίας τῶν Χάνων (42) ἀναφέρει, ὅτι ὁ Μεγγλι-Γιρεϊ (ἕδρα 880) ἠγανάκτησε μεγάλως σκεπτόμενος, ὅτι οἱ Ἄπιστοι, κατέχοντες τὰ φρούρια, αὐθαιρέτως ἐπολέμουν μετ' ἀλλήλων καὶ ἀπροθέσμως ἐπλήρωναν τοὺς ἐπιβεβλημένους δασμούς. Ἀλλά, κατὰ δυστυχίαν, δὲν εἶχε κανόνια, ἵνα τοὺς καταδαμάσῃ· ἔπεμψε λοιπὸν πρέσβυν πρὸς τὸν Σουλτάνον Μωάμεθ Β'. ἐπικαλούμενος ἐπικουρίαν. Οὗτος δὲ πολλὰ εὐχαριστηθεὶς ὥπλισε ἰσχυρότατον στόλον, τὸν ὁποῖον ἀπέστειλε ἐναντίον τοῦ Καφφᾶ. Ἡ μὲν πόλις αὕτη κατακτᾶται, ὡς καὶ τὸ Σέμβαλον, ἡ Σουγδαΐα, τὸ Ἰγκερμένιον κτλ. Ἔμεινε δὲ μόνον τὸ Μαγκώπιον. Εἰς ἐκεῖνο τὸ φρούριον κατέφυγον οἱ Γεννουΐται, διὰ νὰ ἀγωνισθῶσι μαζῆ μὲ τοὺς Ἕλληνας τὸν κρίσιμον ἀγῶνα.

Τὸ *Μαγκώπιον* κεῖται εἰς τὰ βόρεια τῶν Ταυρικῶν ὀρέων, ἀνατολικῶς μὲν τοῦ Ἰγκερμενίου, ἀνατολικοβορείως δὲ τοῦ Σεμβάλου, ἐν διαστήματι περίπου 17 χιλιομέτρων ἀφ' ἑκατέρων τούτων. Ὁ γνωστὸς περιηγητὴς Κλέρκε, ὁ καὶ τὴν Ἑλλάδα ἐπισκεφθείς, ἐκφωνεῖ περὶ αὐτοῦ· « Οὐδεὶς τόπος οὐδενὸς τῆς Εὐρώπης μέρους ὑπερέχει τοῦ Μαγκωπίου κατὰ τὴν μελαγχολικὴν καλλονήν· εἶμαι συνηθισμένος νὰ παρατηρῶ ὁμοίας θέσεις, ἀλλ' αὕτη ἡ θέα δὲν περιγράφεται ». Καὶ ἔχει δίκαιον, ὡς ἕκαστος αὐτόπτης πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ. Ἀλλόκοτα βλέπεις ἐκεῖ πολιῶν σκοπέλων συμπλέγματα, ἔργα γιγάντων, τείνοντα τολμηρῶς πρὸς τὸν οὐρανόν· τοὺς μὲν πρόποδας αὐτῶν ἐπισκιάζουσι μαυροπράσινα δάση, τὰς δὲ κορυφὰς φωτίζει ἡ κυανῆ βάσις τῶν νεφελῶν. Μακρὰν δὲ πρὸς δύσιν ἐξανοίγει ὁ πλανήτης τοῦ θεατοῦ ὀφθαλμὸς τὴν ἀπέραντον τῆς θαλάσσης ἐπιφάνειαν.

Τὸ φρούριον ἐπικάθηται εἰς τὸ ὑψηλότερον τῶν βουνῶν, καὶ τόσον εἶνε δύσβατον, ὥστε μόλις εὑρίσκεις μίαν ἢ δύο εἰσόδους διὰ στενωτάτων ἀτραπῶν· λαμβάνει δὲ νερὸν ἀπὸ ῥύακος, ἀναβλύζοντος ἐντὸς τῶν ὀχυρωμάτων. Ὑπάρχουσιν αὐτόθι τῇδε κἀκεῖσε ὅμοια τῶν ἐν Ἰγκερμενίῳ κατεστραμμένα οἰκοδομήματα. Ὑποκάτω

(42) Ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Ὀδησσοῦ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τῶν ὑπωρειῶν ἐκτείνεται βαθεῖα, χλοάζουσα φάραγξ, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσι « Πέλαγος, » μεταφορικῶς, χωρὶς ἀμφιβολίας.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ Μαγκωπίου ἀγνοεῖται. Εἰκάζω ὅμως ἀπὸ τοῦ ὀνόματος, γραφομένου πολλάκις καὶ «Μαγγώτθιον,» τὸ ὁποῖον δύναταί τις νὰ ἑρμηνεύσῃ Στρατῶνα τῶν Γότθων (43), ὅτι κατεσκευάσθη, ὡς καὶ τὸ Δόρυ, καθ' ὃν χρόνον ὁ λαὸς οὗτος εἶχεν ἔτι ἐν τῇ Ταυρικῇ ἰσχύν τινα. Γίνεται μὲν μνεία αὐτοῦ πρῶτον, ὅσον γινώσκω, ἔν τινι χειρογράφῳ (44) τοῦ 10 αἰῶνος, ἔπειτα δὲ παραλείπεται πολὺν χρόνον (45), ἀναζῶσα μόνον κατὰ τὸν 15 καὶ 16 αἰῶνας, ὅτε ἔγραφον ὁ Ἰταλὸς Ἰοσαφὰ Βάρβαρος, ὁ Γερμανὸς Βουσβέκιος, καὶ ὁ Πολωνὸς Μιεχόβιος (46) ἐξ ἀκοῆς,

---

(43) Οἱ Γότθοι συχνάκις ἔδωκαν εἰς τοὺς τόπους ὅπου κατῴκησαν, ὀνόματα εἰς **Man** λήγοντα, ὅπερ κυρίως σημαίνει Ἄνδρα. Πολλαὶ τοιαῦται χῶραι εὑρίσκονται ἐν τῇ Σουηδίᾳ καὶ Γερμανίᾳ.

(44) Τὸ χειρόγραφον, ἀνακαλυφθὲν ὑπὸ τοῦ Ῥαββίνου Φίρκοβιτζ, ἀνήκει τώρα εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ὀδησσοῦ.

(45 *Παράβ.* ὅμως τὰ ἐν τῇ σημ. 25.

(46) Τὸ βιβλίον τοῦ *Βαρβάρου* ἐπιγράφεται Vaggi fati da Vinetia alla Tana. in Persa, in India et in Constantinopoli. Vinetia, Aldus 1545. Εὑρίσκεται καὶ ἐν τῷ συγγράμματι Delle Gnavigationi et viaggi, raccolte da M. Gio. Battista Ramusio. Venetia 1606. Ὁ *Βουσβέκιος* ἐν τοῖς Operibus omnibus αὐτοῦ γράφει (Epistola 4) περὶ τῶν νομιζομένων Ταυρογότθων, gentem esse bellicosam, quæ complures pagos hodieque incoleret primarias eorum urbes, alteram Mancup vocari, alteram Sciuarim. Τὰ δὲ ἐν Σκιουρένῳ, χωρίῳ κειμένῳ πλησίον τοῦ Μαγκωπίου, μνήματα, ὡς ὁ *Κεππένιος* σημειοῖ, εἶνε ἑλληνικά, καὶ ὄχι γοτθικά. Ὅσα δ' ἀναγινώσκομεν παρὰ τῷ *Μιεχοβίῳ* (Descriptio Sarmatiarum. Cracoviæ 1521. cap. XI. Ἴδε καὶ τὸ πόνημα Historiarum Poloniæ—Scriptorum collectio magna. Edidit L. Mizlerus de Kolof. Varsaviæ 1761 T. I. » Tandem Tartari — Tauricam totam cum oppidis, pagis et campis occuparunt, ducibus de Mancup, qui generis et linguæ Gothorum fuerunt, dumtaxat castrum Mancup retinentibus. Postremo Mahomet — binos quoque Duces et fratres de Mancup, unicos Gothici generis et linguagii superstites — gladio percussit et castrum Mancup possedit), ἐξαι-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ὅτι ἀνῆκε τότε ἀκόμη τὸ Μαγκώπιον τοῖς Γότθοις — ἀλλ' οὐχὶ τοῖς Ἕλλησιν. Ἰδοὺ ἡ ἀφορμὴ τῆς πολυθρυλλήτου ὑπὸ τῶν Γερμανῶν συζητήσεως περὶ τῶν ἐν Ταυρογοτθίᾳ προπατόρων! των! Ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν ὑπάρχουσιν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ μετ' ὀλίγον, περὶ τῶν τελευταίων τοῦ φρουρίου συμφορῶν ἀσφαλέσταται εἰδήσεις, αἵτινες καὶ ἐλέγχουσι τὸ ἐκ φήμης διήγημα. Παρατηρῶ δὲ ἤδη, ὅτι, καθὼς οἱ εἰς τὸ Δόρυ Γότθοι, ἀφοῦ, ἐγκαταλείψαντες τὰ πατρῷα ἔθιμα, ἐπέτρεψαν τὴν κατασκευὴν ὀχυρωμάτων μεταξύ των καὶ συνεσωματώθησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον μὲ τὸ πολὺ ἐπικρατέστερον μέρος τῶν Ἑλλήνων, τοιουτοτρόπως ἐνδέχεται νὰ ἠφανίσθη ἡ ἐθνικότης των καὶ ἐν τῷ Μαγκωπίῳ. Ἐκεῖσε, φαίνεται, μετέφερον οἱ Ἕλληνες, μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ Σεμβάλου, τὴν καθέδραν τῆς Γοτθίας λεγομένης ἐπισκοπῆς, καὶ ἡ ὀνομασία αὕτη ἐπροξένησε τὴν πλάνην τοῦ προαναφερθέντος Βαρβάρου καὶ ἄλλων.

Ὅτε ἐνέβαλον οἱ Τοῦρκοι τῷ 1475 ἦρχε τοῦ Μαγκωπίου Ἡγεμών τις Ἕλλην, μὲ τὴν θυγατέρα καὶ τὸν ἀνεψιόν του, τὸ γένος ἔχων ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἢ Τραπεζουντίων βασιλέων. Αὐτὸν ὀνομάζουσι παλαιά τινα ῥωσσικὰ ἔγγραφα Ἰσαάκ· ἔγινε γὰρ γνωστὸς καὶ εἰς τὴν ῥωσσικὴν ἱστορίαν (47) διὰ τὸν ἑξῆς λόγον, ὅστις προσεπιβεβαιοῖ τὰς λοιπὰς περὶ τῆς λαμπρᾶς αὐτοῦ καταγωγῆς ἀποδείξεις.

Ἐν ἔτει 1474, ὅτε ἦλθεν ὁ Βεκλεμίζεβ ὡς πρέσβυς τοῦ Μεγάλου Κναίσου Ἰωάννου Γ'. τοῦ Βασιλειάδου εἰς τὴν Ταυρικήν, ὁ Ἰσαὰκ ὑπεδέχθη αὐτὸν φιλοξένως ἐν τῷ φρουρίῳ του καὶ προσέφερε λόγους περὶ τοῦ ὅτι ἐπεύχεται τὴν σύζευξιν τῆς θυγατρός του μὲ τὸν υἱὸν τοῦ κραταιοῦ τῆς Μοσχοβίας Ἄρχοντος. Οὗτος τῷ ὄντι, ὡς φαίνεται, ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὴν πρότασιν ταύτην,

---

ρουμένων τῶν σφαλμάτων, ταυτολογοῦσι μὲ τὴν ἐν τῷ κειμένῳ ἡμῶν περὶ τῶν δύο Ἑλλήνων Ἡγεμόνων διήγησιν. Ματαίως οἱ τωρινοὶ περιηγηταὶ τῆς Κριμέας ζητοῦσι λείψανα τῶν Γότθων, καθὼς ἤδη ὁ **Aubry de la Motraye** ἐν τῷ 17 αἰῶνι (ἴδε Voyages en Europe, Asie et Afrique. A la Haye 1727. Vol. II. p. 416). Σαφὴς μνεία αὐτῶν, ὡς ἰδίου ἔτι λαοῦ, γίνεται, καθ' ὅσον γνωρίζω, τελευταῖον ὑπὸ *Ῥουβρικίου* (ἴδε ἀνωτέρω ἐν τῇ σημ. 9).

(47) *Καραμζῖνος* VI, 66—69.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

διότι ἀπέστειλε κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, ἐν μαρτίῳ μηνὶ, τὸν εὐγενῆ Σταρκόβιον εἰς τὸ Μαγκώπιον, ἐντελλόμενος, ὅπως εὐχαριστήσῃ ἐκ μέρους τοῦ Μεγάλου Κναίσου τὸν Ἰσαὰκ διὰ τὴν καλὴν ὑποδοχὴν τοῦ πρώτου πρέσβεως καὶ συγχρόνως ἐπερωτήσῃ, (κατὰ τὰ τότε ἔθιμα), πόσας χιλιάδας φλωρίων εἶχε προχείρους διὰ τὴν προῖκα τῆς Πριγκιπίσσης. Ἀλλὰ πρὶν αἱ περὶ συνοικεσίου διαπραγματεύσεις λάβωσι πέρας, ἀπεφάσισεν ἤδη ἡ τύχη περὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Μαγκωπίου.

Οἱ μὲν Τοῦρκοι καὶ Τατάροι πολιορκοῦσι τὸ φρούριον· οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἀναγκάζονται νὰ παραδοθῶσι κατὰ σύμβασιν. Ἀμέσως οἱ ἐχθροὶ εἰσελθόντες ἀθετοῦσι τὸν λόγον των καὶ ἀπάγουσι τὸν Ἰσαὰκ μὲ τὸν ἀνεψιόν του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου φονεύονται ὠμότατα ἐπὶ τῆς βασιλείας Βαϊαζίτου ἢ Σολιμάνου (48). Τὴν τύχην τῆς Πριγκιπίσσης ἀγνοοῦμεν, ἀλλ' ἡ ζωηρὰ φαντασία τοῦ ἀναγνώστου, ἢ μᾶλλον τῆς ἀναγινωσκούσης, δύναται εὐκόλως νὰ πλάσῃ περὶ αὐτῆς ὁλόκληρον μυθιστορίαν.

Ὁ Ἰσαὰκ ἦτον ὁ τελευταῖος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Ταυρίδα Αὐθεντῶν. Ἀναφέρονται μὲν καὶ μετὰ ταῦτα τινὲς Μαγκώπιοι Ἡγεμόνες Ἕλληνες, τοὺς ὁποίους οἱ Σουλτάνοι μετεχειρίζοντο ὡς πρέσβεις πρὸς τὴν Ῥωσσίαν (49). Ἐξ αὐτῶν ἀναφαίνονται εἰς τὴν Μόσχαν εἷς μὲν, καλούμενος Θεοδώριτος Κεμαλδὶ, ἐν τῷ ἔτει 1514, ἄλλος δὲ ὀνόματι Σκίνδερ (Ἀλέξανδρος) τετράκις μεταξὺ 1522—1530. Ἀλλ' ὅτι αὐτοὶ ἔφερον μόνον τὸ μεγαλεῖον τοῦ τίτλου, τοῦτο μαρτυρεῖ ἱκανῶς τὸ περὶ αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Ῥωσσικοῦ Μεγάλου Κναίσου πρὸς τὸν Σολιμάνον διαμηνυθὲν, ὅτι ἤθελεν εὐαρεστηθῆ περισσότερον, ἐὰν ὁ Σουλτάνος ἐξαπέστελλεν εἰς αὐτὸν ἄνδρας, διατελέσαντας περὶ τὴν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα, εἰδήμονας τῶν πραγμάτων καὶ οὐχὶ μόνον τῆς φιλοκερδείας. Ἐν τοσούτῳ λέγεται, ὅτι ἀπόγονοι τῶν Μαγκωπίων Ἡγεμόνων ἄχρι

(48) Παράβ. τὸν *Μιεχόβιον* ἐν τῇ σημ. 46.

(49) *Καραμζῖνος* VII, 48. 91, 104. 118 σημ. 130. *Κεππένιος*, σελ. 285ι Ὡσαύτως καὶ οἱ Βυζαντινοὶ Αὐτοκράτορες ἐνίοτε ἐξέλεγον τοὺς πρέσβεις των πρὸς τοὺς Ἄρχοντας τῆς Ῥωσσίας, μεταξὺ τῶν Ταυρικῶν Ἑλλήνων. Ἴδε *Κεδρηνοῦ* Σύνοψ. ἱστορ. ἔκδ. Παρισ. Τόμ. II, σελ, 660. Οἱ ἄνδρες οὗτοι, φυσικὰ, ἐγνώριζαν τὰς σχέσεις τοῦ γειτονικοῦ Κράτους καλλήτερα ἢ ἄλλοι τινὲς ξένοι.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τοῦδε εὑρίσκονται μεταξὺ τῶν ῥωσσικῶν τῆς πρώτης τάξεως εὐγενῶν.

Τὸ Μαγκώπιον ὡς κτῆμα τῶν Ἀγαρινῶν ἠρημοῦτο καθ' ἡμέραν, μάλιστα ἀφοῦ ἔπαθε καιρίως ἀπὸ τὴν μεγάλην τοῦ 1493 ἔτους πυρκαϊάν. Διέμενεν ἐκεῖ συνήθως εἷς Τουρκικὸς Ἀγᾶς· τὸ φρούριον ἐχρησίμευ ν ὡς δεσμωτήριον πολιτικῶν ἀλλοδαπῶν, μάλιστα δὲ Ῥώσσων (50), προσέτι δὲ ὡς ταμεῖον τῶν θησαυρῶν καὶ κειμηλίων τοῦ Χάνου (51). Κατὰ τὸ ἔτος 1578 ὁ εἰρημένος Βρονιέβσκιος, ἐπισκεφθεὶς τὸ Μαγκώπιον, εἶδεν ἐκεῖ λείψανα πολλῶν μεγάλων καὶ μὲ ἐπιγραφὰς ἑλληνικὰς καλλωπισμένων οἰκοδομημάτων. Ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν, λέγει, δύο μόνον ἦσαν ἀκέραιαι καὶ ἐν χρήσει, δηλαδὴ ἡ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ ἡ μικροτάτη τοῦ Ἁγίου Γεωργίου· οἱ τοῖχοι αὐτῶν ἔφερον τὰς εἰκονογραφίας Βασιλέων καὶ Βασιλισσῶν, προγόνων τοῦ δυστυχοῦς Ἰσαάκ. Ἐκεῖ συνήντησεν ἕνα • πολλὰ γέροντα, τίμιον, καὶ οὐχὶ δὲ καὶ ἀγράμματον ἕλληνα ἱερέα, ὅστις διηγήθη αὐτῷ μέρος τῶν παρ' ἡμῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων περὶ τοῦ Μαγκωπίου· ὅτι δὲ ὁ ἱερεὺς τῷ ὄντι ἦτο τίμιος ἀνὴρ καὶ διηγεῖτο κατὰ ἀλήθειαν, μᾶς καταπείθουσι συμφώνως καὶ ἄλλαι ἀξιόπιστοι πηγαί. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας τὸ μοναδικὸν, ἀποκεχωρισμένον ἔρυμα καὶ τὰ σπήλαιά του δεν ἐπισκέπτονται, εἰμὴ οἱ ποιμένες μὲ τὰς ἀγέλας των — ἐκτὸς δὲ τούτων, ὅσοι διατρέχουσι τὴν ὡραίαν Ταυρικὴν, ἀποδίδοντες ἀξίαν τινὰ εἰς ἱστορικὰς ἀναμνήσεις καὶ τὰς ὑψηλὰς τῆς φύσεως πλάσεις.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μαγκωπίου ἀρχίζει νέα περίοδος τοῦ

---

(50) *Καραμζῖνος*, VIII· σημ. 137. σελ. 170, σημ. 198.

(51) Ὁ Ὁλλανδὸς *Βιτζένιος*, ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ 17 αἰῶνος ἐπισκεφθεὶς τὴν Ταυρικὴν, λέγει (Noord en Oost Tartaryen, p. 569)—Daer is een Stedeken, Mancup genaemt, gebouwt op een Berg, bewoont meest van Joden; doch daer is een Tarters Bevelhebber, alwaer de meeste Schatten van den Chan zijn, en dær hyzich verschuild by tyd van onlusten. Ἐπειδὴ δὲν ὁμιλεῖ περὶ Ἑλλήνων, φαίνεται, ὅτι αὐτοὶ τότε ἤδη εἶχον μετοικήσει ἀλλοῦ· ἑβραϊκαί τινες οὐκ ὀλίγαι οἰκογένειαι ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Μεσαιῶνος ἔζησαν τῇ δε κἀκεῖσε εἰς τὰ ὄρη τῆς Ταυρικῆς, καθὼς καὶ εἰς τὸν Παρνασὸν τῆς Ἑλλάδος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

βίου τῶν Ταυροελλήνων, περίοδος ἐνδεὴς μὲν συμβάντων, δαψιλὴς δὲ συμφορῶν καὶ δακρύων. Οἱ πλεῖστοι αὐτῶν, διὰ νὰ μὴ εἴπω ἅπαντες, διασκεδάζονται εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ μεταβάλλονται εἰς λαὸν χωρικὸν, ἀμαθῆ, μόλις δηλοῦντα τὴν ὕπαρξίν του διὰ θρήνων καὶ στεναγμῶν, ἀλλ' ὅμως διεγείροντα τὴν συμπάθειάν μας. Δὲν ἀνήκουσι πλέον εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν, εἰμὴ χάριν τῶν προγόνων των, ἔχουσιν ὅμως καὶ καθ' ἑαυτοὺς δικαίωμα εἴς τινας σελίδας τῶν ειδηκῶν περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐκθέσεων, ὡς ἠξιώθησαν ἤδη μνείας τινὸς καὶ ἐν τοῖς χρονικοῖς τῶν Ῥώσσων (52).

Οἱ Τατάροι, ἅμα ἐνίκησαν βοηθείᾳ τῶν Τούρκων τοὺς Χριστιανοὺς, ἀνεγνώρισαν τὸν Σουλτάνον ὡς ἀνώτατον κυριάρχην των. Ἀκολούθως ὁ Χάνος τῆς Βαχτσισαραΐας, ὅσον καὶ ἂν ἦτο δυνατὸς, ἔλαβε τὴν εξουσίαν του ὡς δῶρον ἀπεσταλμένον ἀπὸ τοῦ Σταμπούλ. Κατὰ μικρὸν πᾶσα ἡ σημερινὴ μεσημβρινὴ Ῥωσσία, τῆς ὁποίας μέρος μόνον εἶνε ἡ Ταυρικὴ, ἐξηρτήθη ἀπὸ τὸ νεῦμα τοῦ « Μεγάλου Κυρίου ». Διπλῆ ἀρχὴ γεννᾷ διπλῆν τοὐλάχιστον τυραννίαν· τοῦτο οἱ Ταυροέλληνες ἐξ ἀνάγκης ἐδοκίμασαν· διότι ὁ Χάνος μετὰ τοῦτο εἶχε νὰ φροντίσῃ οὐχὶ περὶ ἑαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ.

Ἤδη ὁ διάδοχος τοῦ Μέγγλι-Γιρεῖ ἀποικίζει Ταταροὺς εἰς τὰ ὀρεινὰ καὶ εἰς τὴν παραλίαν τῆς χερσονήσου. Ἡ παρὰ τῶν Ἑλλήνων κατεχομένη χώρα περιορίζεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ὥστε οὗτοι σχεδὸν συμπεριπλέκονται ὑπὸ ταταρικῶν χωρίων. Ἂν καὶ τοὺς βλέπωμεν καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον, ὡς πρότερον, εἴτε καλλιεργοῦντας τοὺς ἀγροὺς, τοὺς κήπους, τὰ « Κλήματα », τοὺς ἐλαιῶνας, εἴτε ἁλιεύοντας, εἴτε θηρεύοντας ὄστρεα εἰς τὴν θάλασσαν, εἴτε πορίζομένους τὰ πρὸς τροφὴν ἀναγκαῖα διὰ τῆς μικρᾶς ἐμπορίας εἰς τὰς πόλεις, εἴτε ἄλλως πως ἀσχολουμένους, κατὰ δυστυχίαν ὁ καρπὸς τῶν κόπων των δὲν ἔμενεν εἰς τὰς ἰδίας ἀποθήκας αὐτῶν. Ὅλα τὰ κέρδη, ὅλα τὰ κτήματά των ἦσαν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ Χάνου. Οἱ ἄθλιοι δὲν εἶχον νὰ ἐλπίσωσι ποτὲ ἀνταμοιβὴν δι' οὐδεμίαν ἐργασίαν. Πολλαὶ αὐτῶν ἑκατοντάδες ἐβιάζοντο καθ' ἑκάστην νὰ συνεργάζωνται ἀμισθὶ εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν Κιόσκων Ἀσλαμὰ, Ἀλμὰ, Ἀσὶς κ. α.

(52) Τὰ πλεῖστα ὅσων μνημονεύομεν κατωτέρω ἠρύσθημεν ἐκ ῥωσσικῶν πηγῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἀπητοῦντο πολλάκις ἔκτακτοι συνεισφοραὶ χρημάτων· οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι νὰ τὰς πληρώσωσιν ἐφυλακίζοντο, δημευομένης πάσης τῆς περιουσίας των. Τὴν δὲ σωματικὴν ταλαιπωρίαν μόνον ἡ πνευματικὴ ἠδυνήθη νὰ ὑπερβῇ.

Τί ἄρα ὑπάρχει διὰ πᾶν ἔθνος τιμιώτερον καὶ ὁσιώτερον τῆς θρησκείας καὶ τῆς γλώσσης του, τῶν δύο τούτων πόλων περὶ τοὺς ὁποίους πᾶς ὁ ἔνδον κόσμος του περιστρέφεται, τοῦ Α καὶ τοῦ Ω τῆς ὑπάρξεώς του; Διὸ ἐκκαλοῦντες τὸ ζήτημά μας εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, ὡς εἰς τὸ ὑπέρτατον κριτήριον πάσης ἐθνικῆς καταστάσεως, τίνα ἀπόφασιν ἀπαντῶμεν; Καθ' ἑκάστην μὲν τῶν προηγουμένων ἑκατονταετηρίδων εὑρίσκομεν τρεῖς ἢ τέσσαρας καὶ ἐνίοτε πλείστου λόγου ἀξίους ἐπισκόπους τῶν Ταυροελλήνων, καθ' ὅλην δὲ τὴν Τουρκο-ταταρικὴν κυριαρχίαν, καίπερ πλησιεστέραν εἰς ἡμᾶς, μόλις δύο ἢ τρεῖς γνωρίζομεν! Ἀλλὰ ματαίως ζητοῦμεν πρᾶξίν τινα σημαντικωτέραν, τῆς ὁποίας οὗτοι ἤθελον ὑπάρξει εἰ καὶ μὴ πρωτουργοὶ, τοὐλάχιστον μέτοχοι. Λέγουσι μὲν, κατὰ τὸν Δοσίθεον Ἱεροσολυμίτην, ὅτι ὁ τῆς Σουγδαΐας μητροπολίτης Θεοφάνης τῷ 1484 (ἑπομένως εὐθὺς ἀρχομένης τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐποχῆς) ἐπαρρουσιάσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς σύνοδόν τινα ἀπορρίπτουσαν τὴν ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν· ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἡ σύνοδος ἄλλως ἀγνοεῖται, δύναταί τις ἴσως ν' ἀμφιβάλῃ περὶ τῆς ἀκριβείας τῆς πληροφορίας ταύτης (53). Ἐκ τῶν ἀνατολικῶν Ἐπισκοπῶν τῆς Ταυρικῆς, ὑπολείπεται μετὰ ταῦτα μόνη ἡ Γοτθία, περιπλανωμένη κατὰ χώρας ὡς ἔλαφος ἑκασταχόθεν διωκωμένη. Διότι αὕτη εὑρέθη τῷ 1587, καθὼς ἀποδεικνύει σωζομένη ἐκ περιστάσεως ἐπιγραφή τις (54), ἐν τοῖς βορείοις τῶν ὀρέων· τῷ δὲ 1721, ὅτε ὁ Παρθένιος προέδρευεν αὐτῆς, ἐν τῇ Θεοδοσίᾳ (55)· τελευταῖον δὲ ἐν ἑνὶ προαστείῳ τῆς Βαχτσισαραΐας (56). Καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο, ὅτι ἔζων ἀκόμη χριστιανοὶ Ἕλληνες ἐν τῇ Ταυρικῇ, φαίνεται σχεδὸν ἐντελῶς διαφυγὸν τὴν προσοχὴν ὅλου τοῦ κόσμου· τοὐλάχιστον ἡ μόνη ἀπόδειξις τῆς μὲ ἄλλους ὁμοπίστους ἐπιμιξίας των (ἐξη-

(53) Παράβ. τὸν *Λεκιένιον*, αὐτόθι Τόμ. I, 1232.

(54) Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἴδε ἐν τῇ σημ. 61.

(55) *Λεκιένιος*, αὐτόθι I, 1246.

(56) Ἴδε κατωτέρω ὅπου πρόκειται περὶ Ἰγνατίου τοῦ Μητροπολίτου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ρημένων τῶν Ῥώσσων), εἶνε, ὅτι Τραπεζούντιος μοναχὸς, ἐκ τοῦ ἔτους 1754, ἐνίοτε ἐπεσκέφθη τὸν ναὸν τοῦ χωρίου Στύλας (57).

Τῶν περὶ τὰ θεῖα λοιπὸν οὕτως κακῶς ἐχόντων, ὥστε αἱ κοινότητες εἰς μακρὰ διαλείμματα ἐστεροῦντο προϊσταμένων, ἴσως δὲ καὶ ὑποδεεστέρων ἱερέων, οἱ Ταυροέλληνες ὀλίγον ὠφελήθησαν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας εἶνε δῆλον ὅτι δὲν ἔπαυσαν κατασκευάζοντες καὶ ἐν τῇ σκοτεινῇ ἐκείνῃ περιόδῳ. Ὁ τοῦ 17 αἰῶνος περιηγητὴς Βομπλάνος εἶδεν ἐν τῇ Θεοδοσίᾳ 12 ἑλληνικοὺς ναοὺς (58), διεσώζοντο δ' αὐτόθι ἕως τῶν ἡμερῶν μας 17 μᾶλλον ἢ ἧττον ἀκέραιοι. Πρὸς τούτοις γνωρίζομεν ἄλλους τινὰς ἀνήκοντας εἰς τὸν τουρκικὸν χρόνον (59). Ἀλλ' οὔτε τὰ κατὰ τὰ ερὰ καταγώγια ἀσφαλῶς εἶχον, διότι τὰ κάλλιστα αὐτῶν ἀφη-

(57) Καθὼς μαρτυρεῖ ἡ ἑξῆς ἐπάνω τῆς θύρας του ἐπιγραφή· ΓΕΡΒΑΣΙΟΣ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ ΣΟΥΜΕΛΙΩΤΗΣ ΤΑΞΙΔΙ 1754; 176-; 1765. Ἦλθεν ὁ Γερβάσιος ἐκεῖ, κατὰ τὸν Κεππένιον, πιθανῶς, διὰ νὰ ζητήσῃ ἐλεημοσύνας. Τὸ συμβὰν τοῦτο δὲν εἶνε βέβαια σπουδαῖον, ἀλλὰ κινεῖ τὴν περιέργειαν διότι συνάδει μὲ ἄλλας τινὰς ἀποδείξεις περὶ τῆς συχνοτέρας τῶν ἐν τῇ Ταυρικῇ καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, πρὸ πάντων δὲ ἐν τῇ Τραπεζοῦντι, Ἑλλήνων πρὸς ἀλλήλους ἐπιμιξίας. Οὕτως π. χ. τὸ ὑψηλότερον τῆς Ταυρικῆς ὄρος (τὸ σημερινὸν Τζατιρ-ντὰγ) κατὰ τὸν Στράβωνα, ἔφερε τὸ ὄνομα Τραπεζοῦς· ἄλλο δὲ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐκαλεῖτο, ὡς γνωστὸν, Ταῦρος. Ἐκ τῆς Ταυρικῆς ὁ Ὀρέστης μὲ τὸν Πυλάδην καὶ τὴν Ἰφιγένειαν ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν, «καὶ», ὡς λέγει ὁ Προκόπιος, «χῶρόν τινα ἐν Καππαδόκαις εὗρεν τῷ ἐν Ταύροις τὰ μάλιστα ἐμφερέστατον· ὅνπερ καὶ ἐγὼ πολλάκις ἰδὼν ἠγάσθην τε ὑπερφυῶς καί μοι ἐδόκουν ἐν Ταύροις εἶναι» (Πολεμ. Περσ. βιβλ. I. κεφ. 17. Παράβ. Πολεμ. Γοτθ. IV, 5). Ἐπίσης κατὰ τὸν Μεσαιῶνα, ὡς εἴχομεν ἴδει ἐνιαχοῦ, ἡ ἐπιμιξία αὕτη διήρκεσεν. Ὥστε πολλὰ πιθανὸν νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τοῖς μοναστηρίοις τῆς Τραπεζοῦντος ἀκόμη ἀνέκδοτά τινα ἀποβλέποντα καὶ τοὺς Ταυροέλληνας. Παράβ. Fallmerayer, Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt κεφ. 2.

(58) Ἴδε τὸ αὐτοῦ σύγγραμμα Description d'Ukraine etc. Rouen 1660 p. 32.

(59) Παράβ. τὴν ἐπιγραφὴν ἐν τῇ σημειώσει 61.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ροῦντο ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν καὶ μετεβάλλοντο εἰς Μετζήτας, ὅπερ συνέβη λ. χ. ἐν Θεοδοσίᾳ, ἐν Σουγδαΐᾳ καὶ πολλαχοῦ. Τέλος πάντων ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νὰ κτίζωσι ναοὺς, εἰμὴ μικροτάτους, καὶ ἐν ταὐτῷ νὰ ὑψώνωσι τὸν σταυρόν. Ἡ τῶν κωδώνων χρῆσις ἐκ πολλοῦ ἤδη ἦτο κεκωλυμένη.

Τὸ δὲ πάντων στυγερώτερον δεν ἐβράδυνεν νὰ ἐπέλθῃ. Πολλοὶ, διὰ ν' ἀποφύγωσι τὰς ἀκαταπαύστους καταδιώξεις, ἐπορίζοντο τὴν σωτηρίαν μόνον μεταβαίνοντες εἰς τὴν ὁμολογίαν τῶν τυράννων των. Ὁ σοφὸς Κεππένιος εἰκάζει, ὅτι ὁ προειρημένος Μαγκωπινὸς Ἡγεμὼν Θεοδώρητος, ὅστις καὶ ὠνομάζετο Κεμαλβὶ, τοῦτ' ἔστι Βέϊς, ἠγόρασε τὸ ἀξίωμα τοῦτο διὰ τῆς ἀρνήσεως τῆς προπατορικῆς του πίστεως· καὶ ἂν τοῦτο ἦναι ἀληθὲς, φαίνεται ὅτι ἀπὸ τῶν μᾶλλον πεφωτισμένων τὸ κακὸν παράδειγμα μετεδόθη εἰς τοὺς λοιπούς. Πρόσθες, ὅτι ὁ αὐτὸς Θεοδώρητος εἶχεν ἐν Μόσχᾳ εὐϋπόληπτον συγγενῆ τινα, οὗ τὸ ἐπίθετον « Ταρχανιώτης » δεικνύει τὸ ἐξαίρετον αὐτοῦ ἀξίωμα παρὰ τοῖς Ταττάροις καὶ Μωαμεθανοῖς (60). Ἀλλ' ὁμολογητέον, ὅτι ἀφ' ἑτέρου καὶ Ταυροέλληνες, τῶν ὁποίων τὰ χριστιανικὰ φρονήματα οὐδεὶς, κρίνων ἐκ τῶν πράξεων, ἠμπορεῖ νὰ ὑποπτεύσῃ, ἐδανείζοντο, διὰ τὴν συχνὴν μὲ τοὺς Ταττάρους ἐπιμιξίαν, τὰ ὀνόματά των ἀπὸ τῶν κυριαρχῶν, καθὼς τῷ 1587 ὁ κτίτωρ ἑνὸς ἐν τῇ κώμῃ Βιασάλῃ ναοῦ καλεῖται (61) « Μπινάτας τοῦ Τε-

(60) Ἴδε τὸν *Καραμζῖνον*, VII, 48, καὶ τὸν Κεππένιον. Εἰς τὴν 8 ἑκατονταετηρίδα ἦτο ἄλλος τις Γεώργιος Ταρχανιώτης ἄρχων τῆς Σουγδαΐας. Τὸν τίτλον τοῦτον ἐξετάζει ἤδη ὁ Μένανδρος.

(61) Ἐν τῇ ἑξῆς ἐπιγραφῇ παρὰ τῷ *Κεππενίῳ*· ΑΝΗΓΕΡΟΝ ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ ΚΑΙ ΗΣΤΟΡΙΘΗ. Ο ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΚΑΙ ΘΕΙΟΣ ΝΑΟΣ. ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΕΝΔΟΞΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΚΑΙ ΒΑΠΤΙΣΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ. ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΕΜΟΥ ΤΑΠΕΙΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ. ΚΑΙ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΓΟΤΘΙΑΣ. ΔΙΑ ΚΟΠΟΥ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΚΑΙ ΕΞΟΔΟΥ ΚΥΡΟΥ ΜΠΙΝΑΤΑ ΤΟΥ ΤΕΜΗΡΚΕ. ΔΙΑ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΑΥΤΟΥ. ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΑΥΤΟΥ. ΕΤΟΥΣ ΕΠΤΑΚΙΣΧΙΛΙΟΣΤΩ ΕΝΝΕΝΗΚΟΣΤΩ ΕΚΤΩ. ΜΗΝΙ ΝΟΕΜΒΡΙΩ.

Ἤδη ἐν τῷ 8 αἰῶνι οἱ ἐν τῇ Ταυρίδι ἐνίοτε ξένας παρεδέχοντο προσωπικὰς ὀνομασίας (παράβ. τὴν σημ. 60). Ὡσαύτως

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

μηρκέ.» —Καὶ σήμερον ἀκόμη τοῦτο οὐχὶ σπανίως γίνεται μεταξύ των.

Ὁθενδήποτε ὅμως τὸ κακὸν ἐξ ἀρχῆς καὶ ἂν ἐπήγασεν, εἴτε ἀπὸ τῶν προκριτωτέρων τοῦ λαοῦ, εἴτε ἀπὸ τῶν ὑποδεεστέρων, τοῦτο εἶνε βέβαιον, ὅτι πολλοὶ τῶν Ταυροελλήνων ἠσπάσθησαν τὸν Ἰσλαμισμόν. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἀναφέρομεν μόνον, ὅτι τὸ πλεῖστον τῶν παρὰ τοῖς Ῥώσσοις λεγομένων ὀρεινῶν Ταταρων, κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Πάλλα, τοῦ Δυβοὰ καὶ ἄλλων ἐπισήμων περιηγητῶν, δὲν εἶνε ἄλλο τι παρὰ Ἕλληνες ἀποβαλόντες τὴν πάτριαν πίστιν. Μολονότι φέροντες τὸν αὐτὸν ἱματισμὸν μὲ ἐκεῖνο τὸ ἔθνος καὶ τὸ κοράνιον ἐπὶ τοῦ στήθους, διακρίνονται εὐκόλως, καὶ μετὰ τὴν πτῶσίν των, διὰ τὸ εὔστροφον ἀνάστημα, τὴν ὀρθὴν κατατομὴν τοῦ προσώπου, τὴν ἰδιοτροπίαν, τὰ ἐπιτηδεύματα καὶ τὸν ὁπωσοῦν ἀνώτερον πολιτισμὸν, ἀπὸ τῶν ἀμαθῶν, εὐπροσηγόρων, σιμῶν, πλαγιοφθάλμων Νογαϊῶν, οἵτινες, μὲ θορυβώδεις ὑπὸ καμήλων συρομένας ἁμάξας, διαπερῶσι τὰς στέππας.

Ἐκ τοιούτων προηγουμένων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν καὶ περὶ τῆς ἀλλοιώσεως τῆς γλώσσης, πρὸ πάντων ἀφοῦ ἐστερήθη τὴν θρησκευτικὴν σκέπην. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ πολλὰ ὀλίγα γραπτὰ μνημεῖά των ἐκ τοῦ τότε χρόνου, οἷον ἐπιγραφὰς, ἀντίγραφα τῆς καινῆς διαθήκης κλ., αὐτὰ δὲν εἶνε χειρότερα τῶν ἀλλαχοῦ συγχρόνων· ἐπειδὴ ὅμως φυσικῷ τῷ λόγῳ συνετάχθησαν ὑπὸ τῶν ἐμπειροτέρων, δὲν πρέπει νὰ σταθμίσωμεν κατὰ ταῦτα τὴν γενικὴν τῆς γλώσσης ἀξίαν. Ὡς πρὸς ταύτην, μὴν ἐλπίζῃ τις πολλά! Τὰ Ποντικὰ Ἐμπόρια, ὄντα μακρὰν τῆς μητρικῆς γῆς, οὐδ' εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους κατώρθωσαν νὰ «χεύσωσιν,» ὡς λέγει ὁ Αἰσχύλος, «Ἑλλάδος φθόγγον» ἄμικτον. Ἡ συνεχὴς γειτνίασις καὶ ἐπιμιξία μὲ τοὺς βαρβάρους

μία στήλη τοῦ ἔτους 819, ἥτις διαφυλάσσεται ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Θεοδοσίας, μνημονεύει Ταυροέλληνος βαρβαρικῶς καλουμένου Ταμγάν. Ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν στήλην σημειωτέον, ὅτι θεωρεῖται μὲν, ἀλλ' οὐ πάντη ὀρθῶς, ὡς τὸ παλαιότατον ὅλων τῶν ἐν τῇ Χερσονήσῳ ἀνακαλυφθέντων καὶ χρονολογίαν φερόντων χριστιανικῶν μνημείων· διότι ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς ἐν Βοσπόρῳ (Κέρτζ) τοῦ ἁγίου Προδρόμου ἐκκλησίας ἴδομεν ἐπιτύμβιον πλάκα τοῦ ἔτους 752.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἐπετάχυνε τὴν διασπορὰν τῆς γλώσσης. Τοῦτο ἐξάγεται ἀπὸ τοὺς Καλλιπίδας καὶ Γελωνοὺς τοῦ Ἡροδότου, τοὺς Τυριγέτας τοῦ Στράβωνος, τοὺς Μιξέλληνας τοῦ Ἀνωνύμου περίπλου, ἀπὸ τὴν ἐπίπληξιν τοῦ Ὀβιδίου πρὸς τοὺς Τομίτας (62) καὶ τὴν τοῦ Δίωνος Χρυσοστόμου πρὸς τοὺς Ὀλβιοπολίτας. Λέγουσι καὶ τὰ συναξάρια, ὅτι ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐν τῇ Χερσῶνι ἐσπούδαζε — Χαζαριστί! Ἐν δὲ τῇ Τραπεζοῦντι ἐμορφώθη ἰδιόν τι τῆς ἑλληνικῆς ἀπὸ ξένων γλωσσῶν μῖγμα (63). Ὁ προῤῥηθεὶς Γάλλος Ῥουβρίκιος διηγεῖται εἰς τὰ μέσα τῆς 13 ἑκατονταετηρίδος (64), μεγαλύνων ἀναντιῤῥήτως τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ὅμως μὴ παραμορφῶν ἐντελῶς τὴν ἀλήθειάν της, ὅτι ἕκαστον τῶν 40 φρουρίων τῆς Ταυρικῆς παραλίας εἶχεν ἄλλην τινὰ διάλεκτον.

Ὑπὸ δὲ τῶν Τατάρων, οἵτινες, πολλοὺς αἰῶνας δεσπόσαντες τῆς χώρας ταύτης, πανταχοῦ αὐτόθι παρεισέδυσαν, ἡ τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα, ὡς τὰ ἄλλα, ἔπαθε τὴν μεγαλητέραν ζημίαν. Τὰ μὲν ἀρχαῖα τῶν τόπων ὀνόματα διεστράφησαν ἤδη ὑπὸ τῶν Βενετῶν καὶ Γεννουίτων εἰς δυσδιάκριτον τρόπον, ἀλλὰ μόνον τὰ τῆς παραλίας (65)· ἡ δὲ τῶν Τατάρων ἐπιῤῥοὴ εἰσέδυ περαιτέρω. Ἐνῷ νέα πάντη βαρβαρικῶς καλούμενα χωρία ἀναφαίνονται, τὰ παλαιότερα, ἂν καὶ εἰσέτι φέροντα ἑλληνικὸν τύπον, κατεστρεβλώθησαν. Τοιουτοτρόπως διεφθάρησαν ἢ μετεβλήθησαν καὶ τὰ προσωπικὰ ὀνόματα. Εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον ὑφέρπουσι πρῶτον τινὲς τῶν Τατάρων λέξεις, βαθμηδὸν αἱ λέξεις αὗται γίνονται περισσότεραι μέχρις οὗ καταντῶσι αἱ ἐπικρατέστεραι. Πάντες οἱ Ταυροέλληνες καὶ εἰς ἡμᾶς ἐννοοῦσι Ταταρικὰ καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἑορτάζουσι τὰ ἱερὰ Ταταριστί. Ἀλλὰ (τὸ λέγο-

(62) Π. χ. Eleg Lib. V. 7.
Turba Tomitanæ quæ sit regionis et inter
Quos habitem mores: discere cura tibi est?
Mixta sit haec quamvis inter Graiosque Getasque. . . . .
In paucis remanent Graiæ vestigia linguæ,
Haec quoque jam Getico barbara facta sono.

(63) Ἴδε Fallmerayer, αὐτ. σ. 238

(64) Παράβ. τὴν σημ. 9 τῆς παρούσης πραγματείας.

(65) Ἴδε τὸν περίεργον ὀκτὼ θαλασσίων χαρτῶν ἀπὸ τῶν ἐτῶν 1318—1614 περίπλουν, δημοσιευθέντα ὑπὸ Ἀμμερίου καὶ Ταφέλου (Periplus Ponti Euxini Octuplus).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

μεν μετὰ χαρᾶς) τὸ πολλὰ μεγαλήτερον μέρος αὐτῶν, — καὶ ὁ ἀριθμός των δὲν εἶνε μικρός — μεταχειρίζονται πρὸς ἀλλήλους γλῶσσαν, καίτοι ἐξαιρέτως χυδαίαν, ἀλλ' ὅμως εἰσέτι ἑλληνικήν. Οἱ δὲ τοιοῦτοι ἔμειναν συγχρόνως πιστοὶ εἰς τὸ τῶν προπατόρων των θρήσκευμα.

Εἰς τούτους δὲ μάλιστα, οἱ ὁποῖοι διετέλουν καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ κατὰ τὴν ὁμολογίαν Ἕλληνες, ἀπέβη καὶ ὁ τῶν Ταττάρων καὶ Τούρκων ζυγὸς μᾶλλον καὶ μᾶλλον βαρὺς καὶ δυσφόρητος. Ἀλλὰ τὸ σωτήριον ἦμαρ ἐπλησίαζε, καίπερ κατ' ἀρχὰς βραδέως. Καταφανὲς, πῶς καὶ πόθεν ὁ τῆς ἐλπίδος σπινθὴρ ἔμελλεν ν' ἀναλάμψῃ. Ἀπὸ τῶν ὁμογενῶν, τοὺς ὁποίους πρότερον ἤδη ὁμοία συμφορὰ ἔφερεν εἰς ὁμοίαν δουλείαν, ἦτο ἀδύνατος ἡ βοήθεια. Ὁ δὲ ρωσσικὸς ἀετὸς εἶχεν ἀναπετάσει τὰς πτέρυγάς του, φερόμενος μὲ ἀσφαλῆ πτῆσιν ἀείποτε ὑψηλότερα, καὶ παρετήρει μὲ οἶκτον καὶ ἀγανάκτησιν τὴν κατάθλιψιν τῶν ὁμοθρήσκων.

Μετανάσται διαφόρων Ἑλληνίδων χωρῶν καὶ πόλεων εἶχον ἐκ πολλοῦ ἤδη εὕρει ἐν Μόσχᾳ, ὡς πρότερον ἐν Κιοβίῳ, ἄσυλον καὶ ὑποδοχήν. Μὴ ἀνηκόντων δὲ τούτων εἰς τὴν παροῦσαν ἐξιστόρησίν μας, θέλομεν μόνον ὡς ἐν παρόδῳ καὶ συντόμως διασαφῆσει τὰς σπουδαιοτάτας τῆς πρὸς τὰ ἐκεῖσε ἀφίξεώς των αἰτίας (66). Ἠξεύρομεν ὅτι αἱ ἐμπορικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν ἐκπαλαι ἦσαν συχνόταται. Ἠλαττοῦντο, βέβαια, πολὺ διὰ τοὺς Πατζινακίτας, Ταττάρους καὶ Τούρκους, οἵτινες ἀπέφραττον τὴν λεγομένην « ἑλληνικὴν ὁδὸν », τοῦτ' ἔστι τὸν κατὰ Βορυσθένην πλοῦν· οὐδέποτε ὅμως ἐξέλιπον, ἂν καὶ ἔλαβον νέας διευθύνσεις. Καὶ δι' ἄλλας δὲ αἰτίας ἡ ἀμοιβαία ἐπιμιξία ἀδιακόπως ηὔξανεν. Ἀφοῦ ὁ Μέγας Βλαδίμιρος, τὴν χριστιανικὴν διδαχθεὶς, ἐνυμφεύθη τὴν Ἄνναν, ἀδελφὴν τῶν αὐτοκρατόρων Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου, πολλὰς ἡ ἱστορία καταριθμεῖ, μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Μεσαιῶνος, τῶν ἐν Βυζαντίῳ καὶ Ῥωσσίᾳ Αὐλῶν τοιαύτας γαμικὰς συζεύξεις. Αὗται εἵλκυσαν ἀναριθμήτους Ἕλληνας εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ὅπου οἱ ὁμόθρησκοι ἀσμένως τοὺς ὑπεδέχοντο. Βασιλεύοντος τοῦ Δημητρίου, πρὸς τὸν ὁποῖον κατέφυγεν

(66) Ὅσα γράφομεν ἐν τῷ κειμένῳ περὶ τῶν ἐν τῇ ἔνδον Ῥωσσίᾳ Ἑλλήνων, εἶνε ἀποσπάσματα ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ *Καραμζίνου*, Τ. II. 83. 119. III. 78. 170. IV. 98. V. 92. 180. 316. VI. 44. 55. 827. VII. 159.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ὁ προειρημένος Ἡγεμὼν τῆς Σουγδαΐας Στέφανος, ἡ ἐπιῤῥοὴ τῶν ξένων εἶχε φθάσει εἰς τοσοῦτον βαθμὸν, ὥστε ὁ τῆς Μόσχας μητροπολίτης Ἀλέξιος ὑπέγραφε καὶ τὰς πρὸς τοὺς Ῥώσσους δηλοποιήσεις του ἑλληνιστί. Πεσούσης δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων, φυγάδες Ἕλληνες κατέκλυσαν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν Ῥωσσίαν, καὶ οὐχὶ ἀφανεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπίσημοι. Οἱ Ἕλληνες ἱερεῖς ἦσαν αὐτόθι ἐν μεγάλῃ τιμῇ· ἱερομόναχοι ἀπὸ τῶν τοῦ Ἄθω καὶ ἄλλων μοναστηρίων διήρχοντο χάριν ἐλέους συνεχῶς τὴν Ῥωσσίαν, ἐγκωμιάζοντες τὴν θεοσέβειαν τῶν ἐγχωρίων. Ἐν ἑνὶ λόγῳ ἤρκει τις νὰ ἦναι Ἕλλην ἵνα εὕρῃ ἔκπαλαι δευτέραν πατρίδα εἰς τὴν Ῥωσσίαν. Ἐπομένως καὶ οἱ τὴν Ταυρίδα κατοικοῦντες, στενάζοντες ὑπὸ τῆς Ταταρικῆς δυναστείας, ἦτο φυσικὸν νὰ ἐλπίσωσι τὴν σωτηρίαν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ἦσαν γείτονες. Οἱ δὲ Ῥῶσσοι πρὶν δυνηθῶσι νὰ δώσωσι πραγματικὴν ὑπεράσπισιν εἰς τοὺς δυστυχεῖς χριστιανοὺς τούτους, ἐχρεώστουν νὰ διαλύσωσι πολλὰ καὶ μεγάλα ἐμπόδια· ἐχρεώστουν πρὸ πάντων ν' ἀνοίξωσι πάλιν τὴν πρὸς τὰ Ποντικὰ διάβασιν, κεκλεισμένην ὑπὸ τῶν πολεμίων.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Τὸ Κράτος τοῦ Χρυσοῦ Ὀρδίου ὑφίστατο ἀκόμη ὡς μεσότοιχον μεταξὺ τῶν Ῥώσσων καὶ τῆς Ταυρικῆς. Εἰς τὴν καταστροφήν του, εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου σκοποῦ τῆς Μόσχας, συνετέλεσε καὶ μία γυνὴ Ἑλληνίς, δηλαδὴ ἡ περίφημος Σοφία, ἡ τοῦ τελευταίου Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορος ἀνεψιά. Ὑπανδρευθεῖσα μετὰ τοῦ Μεγάλου Κναίσου Ἰωάννου Γ'. Βασιλίδου, περὶ οὗ ἀνωτέρω λόγος, δὲν ἔπαυε καθ' ἡμέραν ἐρωτῶσα τὸν σύζυγόν της « πόσον χρόνον ὀφείλω νὰ ἦμαι δούλη τῶν Μογγόλων ; » ἕωσοῦ ἐπέτυχε τῆς εὐχῆς (67). Οὐ πολλῷ δ' ὕστερον, ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου Δ'. βλέπομεν τοὺς Ῥώσσους, καὶ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ὁδὸν, στρατευομένους εἰς τὰ πέριξ τοῦ Περεκωπίου φρουρίου, ὅπερ κτισθὲν ὑπὸ τῶν Τατάρων ἐν αὐτῷ τῷ ἰσθμῷ, ἐχρησίμευεν ὡς κλεὶς τῆς Χερσονήσου. Μολαταῦτα ἡ βασιλεία τῶν Χάνων, ὑπερασπιζομένη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἔμεινε πολὺν ἀκόμη χρόνον ἀκλόνητος. Οὐδὲ αἱ περίφημοι νῖκαι τοῦ Μεγάλου Πέτρου δὲν ἐξεταθησαν ἕως εἰς τὴν κυρίως Ταυρικὴν, ἂν καὶ περιεποίησαν τῇ Ῥωσσίᾳ τὴν μέχρι

---

(67) Καραμζῖνος. VI. 71.

τῆς Μαιώτιδος χώραν, ὅπου εὑρέθη τὸ ὡς θαλάσσιον ὁρμητήριον κατάλληλον Ἀζώβιον. Ἐπὶ δὲ τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Ἄννης, οἱ δύο γνωστοὶ στρατηγοὶ Μύνιχος καὶ Λάσχης, ὁ μὲν διὰ ξηρᾶς, ὁ δὲ διὰ θαλάσσης, εἰσβαλόντες εἰς τὴν Χερσόνησον, ἐξεπολιόρκησαν τὰς πλείστας πόλεις καὶ αὐτὴν τὴν Βαχτσισαράϊαν. Καὶ μολονότι ἐγκαταλείψαντες αὐτὴν ἐπέστρεψαν πάλιν, ὅμως ἔκτοτε ἡ τελευταία τύχη τῆς Ταυρικῆς ἦτο φανερά. Τὰ ἀποτελέσματα, ὡς πρὸς αὐτὴν τῶν δύο Τουρκικῶν πολέμων ἐπὶ τῆς Αἰκατερίνης, κατὰ τὰ ἔτη 1769—1774 καὶ 1787—1791, θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω, καθὼς καὶ τῶν ὡς πρὸς τὴν λοιπὴν μεσημβρινὴν Ῥωσσίαν πραχθέντων ἐπὶ τῶν Αὐτοκρατόρων Ἀλεξάνδρου καὶ Νικολάου.

Εἶνε πασίγνωστον ὅτι αἱ συνέπειαι ὅλων τῶν ἐκστρατειῶν τούτων ἐνδιέφερον τοὺς πανταχοῦ τότε Ἕλληνας. Διὰ μὲν τοὺς ἐν τῇ Ταυρικῇ κατ' ἀρχὰς δὲν ἦσαν ἐπωφελεῖς, διότι οἱ Τατάροι, ὅσον βιαιότερον ἐστενοχωροῦντο ὑπὸ τῶν Ῥώσσων, τοσοῦτον φιλεκδικώτερον κατεδίωκον τοὺς Χριστιανοὺς ὑπηκόους των. Ἡ τοπικὴ παράδοσις μνημονεύει ἱερέων Ἑλλήνων, οἵτινες λειτουργοῦντες ἐφονεύθησαν ἐν αὐταῖς ταῖς ἐκκλησίαις ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν· οσῳ δὲ ἡ καταδυναστεία ηὔξανε, τοσούτῳ ἐπροχώρει ἡ ὥρα τῆς ἀπὸ αὐτῶν ἀπαλλαγῆς. Τὰ πικρὰ παράπονα, τὰ ὁποῖα οἱ Ταυρικοὶ Ἕλληνες καὶ ἄλλοι Χριστιανοί, τὰ πάνδεινα πάσχοντες, ἀνέφερον, τῷ 1764, πρὸς τὸν Ῥωσσικὸν ἐν τῇ Βαχτσισαραΐᾳ ἀντιπρέσβυν Νικηφορόβιον ἔμελλον ἐντὸς ὀλίγου νὰ θεραπευθῶσιν.

Ἐξεῤῥάγη ὁ πρῶτος ἐπὶ τῆς Αἰκατερίνης πόλεμος μετὰ τῶν Τούρκων. Αἱ νῖκαι τῶν Ῥώσσων, ὑπὸ μὲν τὸν Ὀρλόφιον ἐν τῷ Ἀρχιπελάγει, ὑπὸ δὲ τὸν Δολγορούκιον ἐν τῇ Ταυρικῇ, ἐπέφεραν τὰ μεγαλήτερα ἀποτελέσματα. Αὗται μὲν ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ ἀνακηρύξωσι τὴν αὐτονομίαν τοῦ Ταυρικοῦ Χανάτου καὶ νὰ παραδώσωσι τὰ ἐνταῦθα ὀχυρὰ πολίσματα Κέρτζ καὶ Γενικαλὲ τοῖς Ῥώσσοις· αἱ δὲ τοῦ Ὀρλοφίου ἐπροξένουν μεγάλην τινὰ μετανάστευσιν Ἑλλήνων εἰς τὰ ῥηθέντα φρούρια, περὶ ἧς θέλομεν ὁμιλήσει ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Οἱ Ταυροέλληνες, τοιουτοτρόπως ἀπαλλαγέντες τοῦ ἑνὸς τῶν δεσποτῶν των, ἤρχιζον νὰ ἀπαιτῶσι καὶ ἄλλας ὠφελείας· ἀνεγείρονται ὡσὰν ἀπὸ μακρᾶς ναρκώσεως καὶ ληθαργίας εἰς νεαρὰν δραστηριότητα καὶ ἐνέργειαν. Σκεπτόμενοι περὶ τῆς συμπαθείας καὶ τῶν ἐνίοτε ἤδη ἐν αὐτῷ τῷ Ῥωσσικῷ κώδηκι μνημονευθέντων προνομίων, ἅτινα οἱ ὁμογενεῖς των ἐκαρποῦντο εἰς

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τὴν Μόσχαν, τὸ Κιόβιον, τὸ Νεσχίνιον, πρὸ πάντων δὲ περὶ τῆς ἐξαιρέτου τῆς Αὐτοκρατορίσσης εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εὐνοίας, ἀποφασίζουσι νὰ ἐπικαλεσθῶσιν εἰς ἑαυτοὺς τὸ ἔλεος αὐτῆς. Κατ' εὐτυχίαν ἔζη τότε μεταξύ των ἀνὴρ ἐπιτήδειος εἰς τὸ νὰ διευθύνῃ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην.

Οὗτος ἦν ὁ τῶν ἐν Μαρίεν ἢ Μαριανουπόλει, (προαστείῳ τῆς πρωτευούσης τῶν Χάνων) κατοικούντων Ἑλλήνων ἱερεὺς τοὔνομα Ἰγνάτιος, ὁ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου «Καφφαϊκὸς καὶ Γοτθικὸς Μητροπολίτης» διορισθείς. Κατὰ συμβουλὴν τῶν προκριτωτέρων τῆς χώρας, συνέταξεν ἀναφορὰν, τῇ 16 Ἰουνίου τοῦ 1778, πρὸς τὴν Αὐτοκρατόρισσαν, διαλαμβάνουσαν τὰς θερμὰς τῶν Ταυροελλήνων Χριστιανῶν παρακλήσεις, ὅπως αὕτη εὐδοκήτει νὰ ὑποδεχθῇ αὐτοὺς ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν της καὶ ἐπιτρέψῃ νὰ ἀποκαταστηθῶσιν ἐν Ῥωσσίᾳ. Τὴν δὲ ἀναφορὰν ταύτην ἐνεχείρισαν εἰς τὸν διάσημον Σουβάροφ, εὑρισκόμενον τότε εἰς Βαχτσισαράϊαν, ὅστις τῷ ἐπιόντι ἔτει τὴν ἐξαπέστειλεν εἰς τὴν Πετρούπολιν.

Ἡ πρὸς αὐτοὺς ἀπάντησις τῆς Αὐτοκρατορίσσης ἀρκούντως ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ἤλπιζαν ἐπὶ ματαίῳ· ἡ ἀπάντησις αὕτη ἐξεδόθη τῇ 21 Μαΐου 1779 καὶ εὑρίσκεται ἐν τῇ πλήρει συλλογῇ τῶν Οὐκαζίων (68). Ἰδοὺ ἐν συντομίᾳ τινὰ αὐτῆς κεφαλαῖα. Α) Ἅπαντες οἱ Ταυρικοὶ Χριστιανοί, οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ μετοικήσωσιν εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ἂς ἦνε πεπεισμένοι εἰς τὴν προστασίαν τῆς Αὐτοκρατορίσσης· ὅσοι ἐξ αὐτῶν εἶνε ὀφειλέται τῷ Χάνῳ, ἀπαλλάσσονται τῶν χρεῶν δημοσίᾳ· τοῖς δὲ λοιποῖς ἐνδεέσιν ἐπιχορηγοῦνται τὰ τῆς ὁδοιπορίας. Β) Καρποφόρα γήπεδα διανέμονται αὐτοῖς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀζωβίου (ἥτις νῦν τῆς Αἰκατερινοσλάβης) ὁμοῦ μετὰ ὅλων τῶν ἐκεῖσε ἁλικῶν, ἐλευθέρων ἀεὶ παντὸς δασμοῦ. Γ) Τοῖς ἐμπόροις καὶ χειροτέχναις ἐπιτρέπεται νὰ ἀποκατασταθῶσιν εἰς τὴν Αἰκατερινοσλάβην καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ κατασκευασθῇ Μαριούπολιν. Δ) Φορολογία ἐπιβάλλεται αὐτοῖς μόνον μετὰ παρέλευσιν 10 ἐτῶν (ἀλλὰ καὶ τότε κατὰ εὐτελεστάτην διατίμησιν). Ε) Ἡ Κυβέρνησις θέλει

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(68) Ὑπ' ἀριθμὸν 14,879. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τῶν διαδόχων τῆς Αἰκατερίνης Αὐτοκρατόρων, διαφυλάσσεται παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ τῆς Μαριουπόλεως δικαστηρίῳ, ἐντὸς περιχρύσου ἀργυρᾶς θήκης

λάβει πρόνοιαν περὶ τῆς δαπάνης τῶν ἀναγκαίων αὐτοῖς οἰκοδομημάτων. ΣΤ) Πάσης κατὰ καιρὸν στρατολογίας εἶνε ἐλεύθεροι. Ζ) Συγχωρεῖται αὐτοῖς ὅπως διοικῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὴν δημαρχίαν καὶ ἀστυνομίαν των. Η) Ὡς πρὸς τὴν ἐμπορίαν, ναυτιλίαν, καὶ παντὸς εἴδους βιομηχανίαν, ἀπολαμβάνουσι τὰ αὐτὰ δικαιώματα, ἅπερ οἱ λοιποὶ ὑπήκοοι τῆς ἐπικρατείας.

Καὶ πρὶν ἔτι δημοσιευθῇ ἡ δωρητικὴ αὕτη διάταξις ἤρχισαν νὰ προετοιμάζωνται διὰ τὴν μετοικεσίαν. Ὁ Ἰγνάτιος ἦτο εἰς τοῦτο ἀκάματος. « Καθὼς ὁ Μωσῆς, » λέγει ὁ ἀρχιερεὺς Γαβριὴλ, ὁ περιγράψας τὸ περίεργον τοῦτο γεγονὸς, « καθὼς ὁ Μωσῆς ἐξήγαγε τοὺς Ἰσραηλίτας ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς δουλείας εἰς τὴν γῆν τῆς Ἐπαγγελίας, οὕτως ὁ Ἰγνάτιος ἐλευθέρωσε τοὺς συμπατριώτας του ἀπὸ τοῦ σκληροῦ τῶν Τούρκων ζυγοῦ. Ἡ πρόσκλησίς του καλῶς ἀντήχησεν καὶ συγκατέπεισεν ἅπασαν τὴν Ταυρικήν· πανταχοῦ ὁ λαὸς ἀνιστάμενος συῤῥέει ἀγεληδὸν περὶ τὸν ἱερέα, ἐγκαταλείπων ἀδακρυτὶ τὰς κατοικίας καὶ τὰς γενεθλίους ἑστίας του, τοὺς ἱεροὺς ναοὺς καὶ τὰ θυσιαστήρια. Πολλὰ χωρία κατερημώθησαν· πολλὰ διάκεινται οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας. »

Ὁ δὲ Χάνος οὐδόλως τὴν μετανάστευσιν ἐδυσκόλευε, διότι, κατὰ τοὺς θεσμοὺς τοῦ Χανάτου, ὅλοι οἱ ἀδέσποτοι ἀγροὶ ἔγιναν ἰδιοκτησία αὐτοῦ, καὶ περαιτέρω τὸ προορατικὸν τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ δεν ἐξετείνετο.

Ὑπὲρ τὰς 20 χιλιάδας Ἑλλήνων, ἄνδρες, γυναῖκες, τέκνα, ὥρμησαν πρὸς τὴν νέαν πατρίδα των. Ἡ προσδιωρισμένη αὐτοῖς χώρα, μολονότι φύσει πολύκαρπος, ἦτο ὅμως ἀκόμη ὀλίγον καλλιεργημένη, χρησιμεύουσα πρότερον ὡς νομὴ τῶν ἵππων τῶν Κοζάκων. Καθιδρυθέντων δὲ ἐκεῖσε τῶν Ταυροελλήνων, νέα σπουδὴ, νέα φιλοπονία ἀναβλαστάνει εἰς τὰς στέππας· οἱ μὲν γεωργοῦσι τοὺς ἀγροὺς καὶ τοὺς κήπους, οἱ δὲ συλλέγουσι λίθους καὶ ὑλικὸν, ἄλλοι δὲ κατασκευάζουσιν οἰκήματα. Εἰς τὴν δυτικὴν ἀκτὴν τῆς Μαιώτιδος, κατά τινα ὡραῖον πρὸς τὴν λίμνην λόφον, (πλησίον τοῦ ποταμοῦ Καλκᾶς, (69) ὅπου πρὸ 555 ἐτῶν εἶχε συμβῆ ἡ δυστυχὴς ἐκείνη μάχη, ἥτις καὶ ἔφερε τοὺς τότε Ταυροέλληνας εἰς τὴν τυραννίαν, ἣν διέφευγον ἤδη οἱ ἀπόγονοί των) κατέβαλον τὰ θε-

(69) Παράβ. τὴν σημ. 13 τῆς παρούσης διατριβῆς.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

μέλια πόλεως, ἔχοντες κυρίως φροντίδα περὶ κατασκευῆς ναοῦ, ὅπου παρακατέθεσαν τὰ διασωθέντα ἐκ τῆς Ταυρικῆς ἱερὰ πράγματα, οἷον τὰς εἰκόνας, τὰ ἄμφια κ. α. Τὸ δὲ κτίσμα τοῦτο, ἀπέχον περίπου 150 χιλιόμετρα τοῦ μεγάλου ἐμπορείου Ταγανρόγου, ὠνόμασαν Μαριούπολιν, εἰς μνήμην τῆς ἐν τῷ Κριμαίῳ προϊσταμένης ποτὲ κοινότητός των.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ Μαριούπολις περιέχει 3300 κατοίκους, τοὺς πλείστους, Ἕλληνας, τέσσαρας ὀρθοδόξους ἐκκλησίας, ἑλληνικὴν δημαρχίαν, ἓν ἑλληνικὸν σχολεῖον, ὀλίγα τινά, ἀλλ' ἀσήμαντα, τεχνουργεῖα, δηλαδὴ μακαρονίων, ὀπτῶν πλίνθων, ἀσβέστου κτλ. Ὁ ἐν τῷ προαστείῳ ναὸς τῆς Θεοτόκου θεωρεῖται πρὸ πάντων ὡς πολλὰ σεβαστός, ἕνεκα τῆς παλαιοτάτης καὶ πολυτίμου τῆς ἁγίας Παρθένου εἰκόνος· ἐν αὐτῷ συνέρχονται προσκυνηταὶ πανταχόθεν τῆς ἐπαρχίας, εὐλαβείας χάριν.

Τὸ ἐπικρατέστερον μέρος τῶν μεταναστῶν κατεστάθησαν ἐν τοῖς ἀγροῖς, λαβόντες ἕκαστος τριάκοντα Ῥωσσικὰ (ἑκατὸν εἴκοσι πέντε Γερμανικὰ) στρέμματα γηπέδου. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐσύστησαν εἴκοσιν ἀποικίας, προσθέντες ὕστερον ἔτι τέσσαρας, τὰς ὁποίας ὠνόμασαν ὁμοίως μὲ τὰς πατρικάς κώμας των, οἷον Καμάραν, Γενισάλαν, Γιούρσουφ, Λάσπιν, Μαγκώσιν, κτλ· ἔχουσι δὲ (πῶς γὰρ οὔ;) καὶ τὴν «Κωνσταντινούπολιν» αὐτῶν καὶ «Ἰγνατίαν», κληθεῖσαν οὕτω πρὸς τιμὴν τοῦ μητροπολίτου των.

Ὁ ἀξιομνημόνευτος οὗτος ἀνὴρ κατῴκει πρῶτον, ὡς καὶ οἱ λοιποί, εἰς πρόστυχον ὑπόγειον καλύβην. Βραδύτερον παρεσκευάσθη μὲν πρὸς χρῆσιν αὐτοῦ λίθινον οἰκοδόμημα ἐν τῇ πόλει, ἀλλ' ὁ πολλὰ ἤδη γέρων προῃρεῖτο τὴν διαμονὴν εἰς τὴν ἐξοχὴν παρὰ τῷ ποταμίῳ Καλμίῳ, ὅπου εἶχεν ἀγροικίαν μετὰ μεγάλου κήπου καὶ παρεκκλήσιον. Ἤρχισε νὰ ἀνεγείρῃ αὐτόθι καὶ μοναστήριον, σεμνυνόμενον ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἀλλὰ ὁ θάνατος αὐτοῦ, ἤδη ἄγοντος τὸ ἑβδομηκοστὸν καὶ ἐπέκεινα ἔτος τῆς ἡλικίας, διέκοψε τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην, τὸ 1786. Ἀποβιώσαντος τοῦ Ἰγνατίου, ἐξέλιπεν ἡ *Γοτθία* λεγομένη ἐπισκοπὴ ἐξ ὁλοκλήρου. (69α)

(69α) Ὁ διάδοχος καὶ συμπατριώτης τοῦ Ἰγνατίου Δωρόθεος, λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ ἐπισκόπου Θεοδοσίας καὶ Μαριουπόλεως, μετέφερε τὴν καθέδραν του εἰς τὴν Ταυρικήν. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας τὴν αὐτὴν ἐπισκοπήν, μετονομασθεῖσαν Αἰκατερινοσλάβης καὶ Ταγανρόγου, ἀρχιερατεύει

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ὡς πατὴρ ἀνεχόμενος πάντα ἐπ' ἀγαθῷ τῶν τέκνων, ὁ Ἰγνάτιος ἐθεράπευε διηνεκῶς τὰς ἀνάγκας τῆς κοινότητός του. Τῷ ὄντι αὕτη ἡ μέριμνα καὶ περιποίησις αὐτοῦ τόσῳ μᾶλλον ἦτο ἐπωφελής, ὅσῳ προῆλθον ἐπικινδυνότατα νοσήματα ἐκ τῶν πόνων τοῦ συνοικισμοῦ καὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ κλίματος μεταξὺ τῶν πρότερον εἰς τὸν διαφερόντως εὐκραῆ ἀέρα τῆς Ταυρίδος εἰθισμένων. Ἡ ἐλάττωσις τῶν Ἑλλήνων ἐντὸς τῶν πρώτων ἐτῶν ἔγινε τοσαύτη, ὥστε τῷ 1792, κατὰ τὰς δημοσίους καταγραφάς, τὸ ὅλον αὐτῶν δὲν ὑπερέβαινε τὸν ἀριθμὸν τῶν 18,000. Εἶχεν αὕτη ὅμως, ἐκτὸς τῶν νοσημάτων, καὶ ἄλλην τινὰ αἰτίαν, ταύτην, ὅτι πολλοί, κατακτηθέντος τῷ 1783 τοῦ Κριμίου ὑπὸ τῶν Ῥώσσων, ἐπέστρεψαν ἐκεῖσε. Βραδύτερον δὲ πάλιν ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν ἔκαμε μεγάλας προόδους, ὥστε ὑπολογίζεται τώρα εἰς 36,000, συμπεριλαμβανομένων τῶν ὕστερον ἀπὸ τῆς Ἀνάπης καὶ τῆς Τουρκίας ἐπελθόντων Ἑλλήνων καὶ ὀλίγων τινῶν ἀπὸ τῆς Βασσαραβίας.

Οἱ περὶ τὴν Μαιώτιδα Ἕλληνες, ὡς ἔκπαλαι ἔμπειροι μᾶλλον τῆς κηπουρίας καὶ ἀμπελουργίας ἢ τῶν κυρίως γεωργικῶν, δὲν ἤξευρον νὰ πράξωσι τὰς πεδιάδας τῆς στέππης εἰς τὸν τῆς βελτιώσεως βαθμόν, εἰς ὃν ἔφερον τὰς οἱ ὅμοροι αὐτοῖς πρὸς δύσιν Γερμανικῶν Μεννονιτῶν ἄποικοι. Ὡσαύτως καὶ ἡ ἐμπορεία καὶ ἡ ναυτιλία των βραδέως μόνον προοδεύουσιν. Ἀκμάζουσι δὲ καλῶς τὰ ἁλιευτικὰ παρ' αὐτοῖς καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι τὸ χαβιάριον, ὅπερ τρώγουσιν οἱ ἐν Ἑλλάδι Ἕλληνες, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συνάγεται πρῶτον καὶ προπαρασκευάζεται ὑπὸ τῶν Ποντικῶν συμπατριωτῶν των.

Περὶ τῆς πνευματικῆς τῶν ἐκεῖσε ἀνατροφῆς καὶ ἀναπτύξεως ἡ Κυβέρνησις πρὸ πολλοῦ ἐπρονόησε, συστήσασα Ἑλληνικὸν Σχολεῖον ἐν Μαριουπόλει· ἄλλα δὲ παιδαγωγεῖα ὑπάρχουσι κατὰ τὰς κώμας διευθυνόμενα ὑπὸ τῶν ἱερέων. Τοιαύτη περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως φροντὶς προάγει καλοὺς καρπούς· οἱ νέοι ὁμιλοῦσιν ἤδη τὴν Ἑλληνικὴν καθαρώτερα παρὰ οἱ προγενέστεροι· ἡ Ταταρικὴ ἀποκρούεται ἀεὶ μᾶλλον, καὶ παρὰ τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ καὶ παρὰ τῇ κατηχήσει καὶ ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ χρόνος θέλει ἐξαλείψει καὶ τὰ ἄλλα εἴτε ὡς πρὸς τὰ ἔθιμα

ὁ σεβασμιώτατος Ἰννοκέντιος, ἐν δὲ τῇ Μαριουπόλει ὁ προϊστάμενος ἱερεὺς εἶνε ὁ Κ. Ὀρέστης Παντελεήμων.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

εἴτε ὡς πρὸς τὸν ἱματισμὸν λείψανα τῆς μακρᾶς καταδυναστείας αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τατάρων. Διὰ τί λοιπὸν νὰ ἀπελπίζεταί τις, ὅτι καὶ οἱ ἄποικοι οὗτοι, οἵτινες, ἀφ' ὅτου κατὰ τὸν 6 πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα κατέλιπον τὴν ἐπιφανῆ ἰδίαν των πατρίδα, τόσα βάσανα ὑπέφερον, εἰς τόσας ἐναλλαγὰς τῆς τύχης ἐπέζησαν, θέλουσί ποτε, σὺν θεῷ, εἰς τὸ μέλλον δικαιολογήσει τὴν καταγωγήν των. ;

Δὲν εἶχον δὲ ἀκολουθήσει ὅλοι οἱ Ταυροέλληνες τὸν Ἰγνάτιον εἰς τὴν Ῥωσσίαν· διέμειναν, ὡς εὑρίσκομεν ἐκ στατιστικῶν καταλόγων, ἀκόμη κατὰ τὸ ἔτος 1779 τοὐλάχιστον 10000 ἐν τῇ χερσονήσῳ· οἱ μὲν διότι ἐκέρδιζον πολλὰ χρήματα ἐκ τῆς ἐργολαβίας τῶν ὑποστατικῶν τοῦ Χάνου, οἱ δὲ ἀπεκδεχόμενοι τὴν ὥραν, ὅτε πᾶσα ἡ χώρα ἐκείνη ἔμελλε νὰ ὑποταχθῇ τοῖς Ῥώσσοις. Τῇ ἀληθείᾳ τὸ συμμβάν τοῦτο δὲν ἐβράδυνεν· ὁ Χάνος, εἰς τὰ ἔσχατα πολλάκις ἐνοχληθεὶς ὑπὸ τῶν Μουρζῶν καὶ ἄλλων μεγιστάνων του, ἀφῆκε τῷ ἔτει 1783, ὅπως διάγῃ ἄνετον καὶ ἥσυχον βίον, ὅλον τὸ Κρίμιον εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ῥώσσων. Οὕτως κατέδυ καὶ ἡ τελευταία σκιὰ τῆς φοβερᾶς ποτε τῶν Τατάρων δυναστείας. Τότε ἐπανῆλθον, ὡς εἴπομεν ἤδη, πλῆθος τῶν ἐν τῇ Ἀζοβικῇ ἐπαρχίᾳ Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀσφαλῶς καὶ εἰρηνικῶς ἔχουσαν Ταυρικήν. Ηὔξανεν ὁ λαὸς οὗτος προσέτι, ἀφοῦ, δυνάμει τοῦ κατὰ τὸ 1798 οὐκαζίου, ὁμοεθνεῖς ἀπὸ τῆς Τραπεζοῦντος μάλιστα καὶ τῆς Σινώπης διέβησαν εἰς τὴν Θεοδοσίαν, ὅπου ἔτυχον σπανίας εὐνοίας ἐκ μέρους τοῦ κυβερνήτου Βρονεβσκίου (1812)· ὥστε τὸ σύμπαν τῶν ἄχρι τοῦδε αὐτόθι κατοικούντων Ἑλλήνων ὑπερβαίνει τοὺς 16500. Ἀπολαμβάνουσι δὲ πάντες τὰ αὐτὰ δικαιώματα, ὡς οἱ αὐτόχθονες, τινὲς δὲ καὶ ἰδιαίτερα προνόμια, μετερχόμενοι οἱ μὲν τὴν γεωργίαν, οἱ δὲ τὸ ἐμπόριον, ἄλλοι τὰ πολιτικά, ἄλλοι τὰ στρατιωτικά.

Δὲν σκοπεύομεν νὰ διηγηθῶμεν τὰ καθ' ἕκαστα περὶ αὐτῶν. Μολαταῦτα εἷς κλάδος αὐτῶν ἀπαιτεῖ ἰδίαν ἐξιστόρησιν, ὡς κατ' ἐξοχὴν ἀξιομνημόνευτος, ἐννοῶ τὸ λεγόμενον « Μπαλακλαβικὸν Ἑλλήνων Τάγμα ». Ἡ ἀρειμάνιος αὕτη φυλὴ ἠξιώθη ἐγκρίτου χρονογράφου, τοῦ ἐξοχωτάτου Ῥώσσου Σαφονοβίου. Καὶ ἡμεῖς εἴχομεν κατὰ νοῦν νὰ μεταφράσωμεν ἐν ἐκτάσει τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀκριβέστατα ἐπεξειργασμένην πραγματείαν (70), ἀλλὰ τὸ στε-

(70) Αἱ πηγαὶ τοῦ Σαφονοβίου εἶνε αἱ ἀσφαλέσταται, οἷον πρακτικὰ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

νὸν τοῦ παρόντος ὑπομνηματίου δὲν μᾶς ἐπιτρέπει, εἰμὴ νὰ ἀναφέρωμεν ὀλίγα τινὰ ἀποσπάσματα αὐτῆς.

Ζῇ εἰσέτι ἐν τῇ Ἑλλάδι ἡ μνήμη τοῦ πρώτου τῆς Μεγάλης Αἰκατερίνης κατὰ τῶν Τούρκων πολέμου καὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ὀρλοφίου, εἰς τῆς ὁποίας τὰ λαμπρὰ κατορθώματα οἱ Μανιάται καὶ οἱ τοῦ Ἀρχιπελάγους νησιῶται τόσον ἀνδρείως συνετέλεσαν. Κρίνομεν διὰ τοῦτο περιττὸν νὰ γράφωμεν ἐν ἐκτάσει ἐνταῦθα πράγματα γνωστά.

Ἅμα μετὰ τὴν διακήρυξιν τοῦ πολέμου, ὁ Ῥωσσικὸς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν πρόεδρος, Κόμης Πανῖνος, δι' ἐπιστολῆς ἡμερολογουμένης τῇ 22 Ἰανουαρίου 1769, προέτρεψε τὸν ἐν Ἰθώμῃ Στέφανον Μαυρομιχάλην, ἀρχηγὸν τῶν Σπαρτιατικῶν λεγεώνων, εἰς σύμπραξιν μετὰ τῶν ὁμοθρήσκων του. Ἐπίσης ὁ Ὀρλόφιος εἰσπλεύσας μὲ τὸν στόλον εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, δημοσιεύει ἀνάλογον προκήρυξιν τῆς Αὐτοκρατορίσσης. Ὁ Μαυρομιχάλης ἀσπάζεται προθυμότατα τὴν πρότασιν τοῦ Πανίνου, ἀποκρινόμενος καὶ διὰ γραμμάτων καὶ διὰ ἐξαποστολῆς πρὸς τὸν Ὀρλόφιον, τοῦ ἑαυτοῦ ἀνεψιοῦ καὶ τοῦ Κ. Ἀγγέλου Ἀδαμοπούλου. Ἔν τινι ἀκολούθῳ ἐπιστολῇ ὁ Ῥωσσικὸς Ναύαρχος ἐκφράζει τὴν μεγάλην αὐτοῦ εὐχαρίστησιν, προσθέτων ἐπὶ τέλους τάδε· « ἓν μόνον παρ' ὑμῶν ἐξαιτοῦμαι, ὁμονοεῖτε καὶ ὁ θεὸς θέλει εὐλογήσει τὰ ὅπλα Σας. »

Ἀμέσως οἱ Ἕλληνες, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Πελοποννήσιοι καὶ Αἰγαιοπελαγῖται, ἰδίᾳ των δαπάνῃ συνεκρότησαν ὀκτὼ τάγματα στρατοῦ, ὅστις ἀδελφικῶς ἐσυμμερίζετο μὲ τοὺς Ῥώσσους πάντα τῶν μαχῶν κίνδυνον καὶ πόνον, πάντα τῶν νικῶν στέφανον, μὴ ἐξαιρουμένου οὐδὲ τοῦ παρὰ Τζεσμίῳ στηθέντος τροπαίου. « Ἀπέδειξαν, » λέγει ὁ Σαφονόξιος, ἐπαριθμήσας 25 ἀγῶνας ἐντὸς 4 ἐτῶν καὶ ὁμοῦ ἐπαινέσας τὴν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀναπαύσεως φιλοξενίαν τῶν Ἑλλήνων, » ἀπέδειξαν οἱ ὁμόθρησκοί μας τὴν μεγαλητέραν ὁρμὴν καὶ ἀνδρείαν, καθὼς καὶ ἰδιαιτέραν ἐπιτηδειότητα

τῆς Κυβερνήσεως, τὰ ἐν τῷ Ἀρχείῳ τῆς Μπαλακλάβης διαφυλασσόμενα ἔγγραφα, ἐπιστολαὶ συγχρόνων ἐνδόξων ἀνδρῶν, κ. α. Ὑπομιμνήσκει δὲ ὁ ἀκριβὴς οὗτος ἐξεταστής, ὅτι αἱ δι' ἀλληλογραφίας διαπραγματεύσεις τῶν Ἑλλήνων μὲ τὸν Πανῖνον, τὸν Ὀρλόφιον κ. α., δὲν εὑρίσκονται ἐν τῷ εἰρημένῳ ἀρχείῳ, εἰμὴ ἀντεγεγραμμέναι καὶ ἀχρειέστατα Ῥωσσιστὶ μεταφρασθεῖσαι, καὶ φρονεῖ διὰ τοῦτο, ὅτι τὰ πρωτότυπα ἔμειναν καὶ σώζονται παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ Μαυρομιχάλη.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

νὰ ὑπηρετήσωσιν ἄλλοτε ἄλλως, νῦν μὲν ἐν τῷ πεζικῷ, νῦν δὲ ἐν τῷ ναυτικῷ. Ἡ μακρὰ καταπίεσις ὑπὸ ἀνημέρων καὶ βιαίων Τουρκικῶν Πασάδων ἐξήντλησεν ἅπασαν τὴν ὑπομονήν των καὶ ἐνέπνευσεν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν τυράννων των· μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς πίστεως, ὑπὲρ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, συνέτειναν ἀναντιῤῥήτως πολὺ εἰς τὸ νικηφόρον ἀποτέλεσμα τῆς κατὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἐκστρατείας ».

Ἀλλ' ὅταν ὁ πόλεμος ἔκλινε πρὸς τὸ τέλος, ἀνησύχησαν περὶ τῶν μελλόντων· ἤθελον ἄρα πάλιν ὑποκύψει εἰς τοὺς παρωργισμένους, ἀσπόνδους ἐχθρούς των; Τοῦτο φοβούμενοι ἐξαποστέλλουσι περὶ τῶν πρακτέων πρεσβείαν πρὸς τὸν Ὀρλόφιον. Ὁ δὲ, πραγματικῶς εὐγνωμονῶν αὐτοῖς διὰ τὰς ἐκδουλεύσεις, ἀντεπιστέλλει γράμματα τῇ 2 Σεπτεμβρίου 1774 πρὸς « Ὅλους τοὺς ἀνδρείους καὶ πιστοὺς Ταγματάρχας, Καπιτάνους, Ἀξιωματικοὺς καὶ τὰ ἄλλα μέλη τοῦ Ἀλβανικοῦ Στρατοῦ », ἐπαγγελλόμενος αὐτοῖς ἄσυλον εἰς τὴν Ῥωσσίαν. Περιέχονται αὐτόθι καὶ τάδε· « Ἡ ὑμετέρα φιλία, τῆς ὁποίας τοσαῦτα ἐλάβομεν τεκμήρια, οὐδέποτε θέλει ἐξαλειφθῆ ἐκ τῆς μνήμης μας. Ὅθεν θέλω φροντίσει θερμότατα περὶ τῆς ἡσυχίας καὶ ἀσφαλείας Σας. Ὢν αὐτόπτης τῶν μόχθων καὶ ἀνδραγαθιῶν Σας, θέλω παντὶ σθένει τούτου ἕνεκα ἐπαγρυπνεῖ ὑπὲρ τῶν συμφερόντων Σας ». Ἡ τοιαύτη διάθεσις τοῦ παρὰ τῇ ἐν Πετρουπόλει Αὐλῇ εὐνοουμένου ἀνδρὸς ἐπέφερε τοῦτο, ὅτι τὸ ἀκόλουθον ἔτος οἱ πρὸς Αὐτὴν τὴν Αὐτοκρατόρισσαν ἀποσταλέντες Ἕλληνες, ὁ ταγματάρχης Κωνσταντῖνος Γεωργίου καὶ ὁ Καπιτάνος Στ. Μαυρομιχάλης, ἠξιώθησαν εὐμενεστάτης δεξιώσεως. Ἡ ἀπάντησις, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Αἰκατερίνη ὑπόσχεται νὰ ὑποδεχθῇ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ἰδιαιτέραν μητρικὴν προστασίαν, διατάσσει πρὸς τοῖς ἄλλοις ὡς ἀκολούθως.

Α'.) Ὅτι αἱ νεωστὶ κατακτηθεῖσαι καὶ ἐπὶ τῷ στόματι τῆς Μαιώτιδος κείμεναι Ταυρικαὶ πόλεις Κὲρτζ καὶ Γενικαλὲ προσδιορίζονται πρὸς ὄφελος καὶ ἄσυλον τῶν Ἑλλήνων. Β'.) Ὅτι οὐχὶ μόνον οἱ κατὰ τῶν Τούρκων ἐσχάτως ἐκστρατεύσαντες, ἀλλ' ἅπαντες ὅσοι ἐπιθυμοῦσι, θέλουσιν ὁμοῦ μὲ τὰς οἰκογενείας των παραπεμφθῆ ἐκεῖσε διὰ τῶν πλοίων καὶ δαπάνῃ τῆς Κυβερνήσεως. Γ'.) Ὅτι ἡ Κυβέρνησις χορηγεῖ τὰ ἔξοδα πρὸς κατασκευὴν αὐτόθι ἐκκλησιῶν, νοσοκομείου, φαρμακοποιείου, οἰκιῶν. Δ'.) Ὅτι εἶνε ἀτελεῖς διὰ 30 ἔτη καὶ διὰ παντὸς ἐλεύθεροι πάσης ἐπισταθμεύσεως στρατευμάτων. Ε'.) Ὅτι αἱ προτάσεις των περὶ ἀδεία-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τοῦ νὰ ἐκλέγωσι μεταξὺ αὐτῶν ἕνα ἐπίσκοπον, στρατηγὸν ὡς καὶ ἴδιον δικαστήριον, ἐγκρίνονται. Ζ΄.) Ὅτι πρὸς περισσοτέραν εὐκολίαν τῆς ἐμπορείας των, ἐπιτρέπεται αὐτοῖς νὰ συστήσωσιν ἑλληνικὴν δημαρχίαν. Η΄.) Ὅτι ἔχουσι πρὸς τούτοις τὴν αὐτὴν ἰσονομίαν ὡς οἱ λοιποὶ ὑπήκοοι τῆς Ῥωσσίας.

Καθὼς ἔλαβον τὰς ὑποσχέσεις ταύτας, οἱ Ἕλληνες ἐπεχείρησαν τὴν μετοίκησίν των. Ἀποβάντας εὐτυχῶς εἰς τὸν παραχωρηθέντα αὐτοῖς τόπον, ὁ νεοσύστατος τῆς τότε μεσημβρινῆς Ῥωσσίας Ἔπαρχος, ὁ περίφημος Ποτεμκῖνος, τοὺς ἐπεριποιήθη ἐξόχως, προμηθεύων αὐτοῖς διάφορα ἐπιχορηγήματα, δηλ. σημαντικὰς χρημάτων ποσότητας, θρέμματα κ. λ. Ἔγραφε καὶ ἔν τινι πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολῇ ὅτι « ἐθεώρει ὡς μεγάλην τιμήν του τὸ νὰ ἦνε ὁ ἀρχηγὸς καὶ διοικητής των ». Ὁμοίαν προσοχὴν ἔδωκεν εἰς τοὺς ἀνδρείους τούτους πολεμιστὰς καὶ ὁ Σουβαρόβιος, ὡς μαρτυρεῖ μία περὶ αὐτῶν πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑπουργεῖον ἔκθεσίς του, ἥτις πρὸ ἱκανῶν ἐτῶν ἐξεδόθη διὰ τοῦ τύπου.

Τὸ μάχιμον τῶν Ἀλβανῶν (οὕτω γενικῶς ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν Ῥώσσων) διωργανίσθη εἰς ὀκτὼ λόχους ὑπὸ τὰ ὀνόματα Σπαρτιατικὸν, Ἠπειρωτικὸν, Μακεδονικὸν καὶ ὅμοια. Ἔφερον δὲ ἤδη ἐκτὸς τῆς λόγχης τοῦ πυροβόλου, ἥτις πρότερον ἦτο τὸ μόνον ἐπιθετικὸν ὅπλον των, καὶ τὴν σπάθην· καὶ ἐπειδὴ ὁ διοργανισμὸς τοῦ στρατοῦ ἐγένετο ἐν τῷ Ταγανρογίῳ, ἑλληνικαί τινες οἰκογένειαι ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου διέμειναν ἐκεῖσε.

Ἡ πρώτη πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ἐκδούλευσις τῶν νέων κατοίκων τοῦ Κέρτζ (71) καὶ τοῦ Γενικαλὲ ἐγένετο περὶ τὴν σύμπραξιν αὐτῶν εἰς τὴν ἄνω μνημονευθεῖσαν μετατόπισιν τῶν Ταυροελλήνων ἐκ τῆς χερσονήσου εἰς τὰ περὶ τὴν Μαιώτιδα. Ἐκτὸς δὲ τούτου κατέσβεσαν εἰς τὸ αὐτὸ ἔτος, ὅσον τάχιστα, μίαν τῶν Τατάρων ἐναντίον τῶν Ῥώσσων στάσιν.

Πρὸ πάντων ἡ κατὰ τὸ 1783 ὑποταγὴ τοῦ Ταυρικοῦ Χανάτου ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας ἐξήσκησεν ἄμεσον καὶ ἐπωφελῆ εἰς τὰς σχέσεις τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος Ἑλλήνων ἐπιῤῥοήν. Διότι ὁ Ποτεμκῖνος, κατανοῶν τὴν ἄφευκτον ἀνάγκην τοῦ νὰ προφυλαχθῶσι τὰ ὅρια τῆς παραλίας, ἐνεπιστεύθη ταύτην τὴν ἐντολὴν εἰς αὐτούς. Ἐσταθμεύθησαν διὰ τοῦτο εἰς τὴν *Μπαλακλάβαν*, τὴν ὁποίαν γνωρίζο-

---

(71) Παράβ ἀνωτέρω τὰ τῆς σημ. 15.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

μεν ἤδη (72), καὶ ἡ πόλις αὕτη, ὁμοῦ μὲ τὰς κώμας Καδίκοϊ, Καμάραν καὶ Καράνιον, ἐπαραχωρήθη εἰς αὐτούς. Τὰ δὲ ἐκεῖσε γήπεδα διενεμήθησαν οὕτως, ὥστε ὁ μὲν Ταγματάρχης Ζαπόνης ἔλαβε 240, ἕκαστος δὲ ἀξιωματικὸς καὶ αἱ ὑποδεέστεραι τάξεις ἀνὰ 20 Ῥωσσικὰ στρέμματα· συγχρόνως ἀπελύθησαν πάσης φορολογίας. Ὁ ἠξεύρων πόσον ἀκριβῶς πωλεῖται τὸ στρέμμα κατὰ τὴν Ταυρικὴν παραλίαν, θέλει πιθανῶς ἐκτιμήσει ὀρθῶς τὴν μεγαλοδωρίαν ταύτην.

Ὁ οὕτως εἰς τὴν Μπαλακλάβαν καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς ἐπισταθμεύων ἑλληνικὸς στρατὸς διεκρίθη λαμπρὰ εἰς τὰς κατὰ 1787—1791 ἀκαταστασίας. Οἱ μὲν ὑπολειφθέντες οἴκαδε εἰς τὴν Χερσόνησον ὡς περίπολοι τῶν ἀκτῶν, ἐξηκολούθουν τὴν τακτικὴν αὐτῶν ὑπηρεσίαν· οἱ δὲ, ἐμβιβασθέντες εἰς τὸν τὰς ἐκβολὰς τοῦ Βορυσθένους παραφυλάττοντα στολίσκον, ἐπυρπόλησαν ἐκεῖ τουρκικά τινα πλοῖα καὶ μετέτχον τῶν παρὰ Κινβουρνῷ καὶ Ὀτζακοβίῳ νικῶν· μετέπειτα δὲ ὑπηρέτησαν ἐν τῷ Ποντικῷ ναυτικῷ, τὸ ὁποῖον διέπρεψεν εἰς τὰς παρὰ Κωνσταντίᾳ, Σινώπῃ, Ἀνάπῃ, Χαδζιβεῒ καὶ ἀλλαχοῦ μάχας, καὶ τοῦ πολέμου αἴσιον πέρας λαβόντος, τινὲς αὐτῶν, ὡς θέλει διηγηθῆ ἐν δέοντι, κατῳκίσθησαν εἰς τὰς νεοκτήτους χώρας, οἱ δὲ πλεῖστοι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ταυρικὴν καὶ τὰς οἰκογενείας των.

Ἐκτελοῦντες τὰ ἐπ' εἰρήνης ὀλίγον ἐπαχθῆ καθήκοντα τῆς ἀκταιωρίας ἐν ταυτῷ εἶχον εὐκαιρίαν νὰ καλλιεργῶσι τὰ χωρία των, εἰς τὰ ὁποῖα προσετέθησαν εἰσέτι δύο. Τινὲς ἤρχησαν νὰ μετέρχωνται καὶ τὸ ἐμπόριον, πρὸ πάντων ἀφοῦ ὅσοι παύσαντες τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας των, ἔλαβον ἄδειαν νὰ καταγραφῶσιν, οἱ ἀξιωματικοὶ εἰς τὴν πρώτην, οἱ δὲ λοιποὶ εἰς τὴν δευτέραν ἢ τρίτην τάξιν τῶν ἐμπόρων.

Ἡ οὐσιωδεστέρα μεταῤῥύθμισις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐγένετο ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Παύλου, τῷ 1797. Πρῶτον μὲν, μετωνομάσθη τότε τὸ « Ἑλληνικὸν τῆς Μπαλακλάβας Τάγμα ». Δεύτερον, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνόπλων περιορίσθη εἰς τρεῖς λόχους (σήμερον δὲ εἶνε 4.). Ἔλαβον καὶ τακτικὴν στρατιωτικὴν στολὴν μὲ τὰ συνήθη ἤδη τοῦ ἱματισμοῦ των χρώματα, δηλαδὴ τὸ πράσινον καὶ τὸ κόκκινον· προσέτι τακτικὸν μισθόν. Τὸν δὲ ὁ-

(72) Ἴδε τὴν σημ. 26 κτλ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

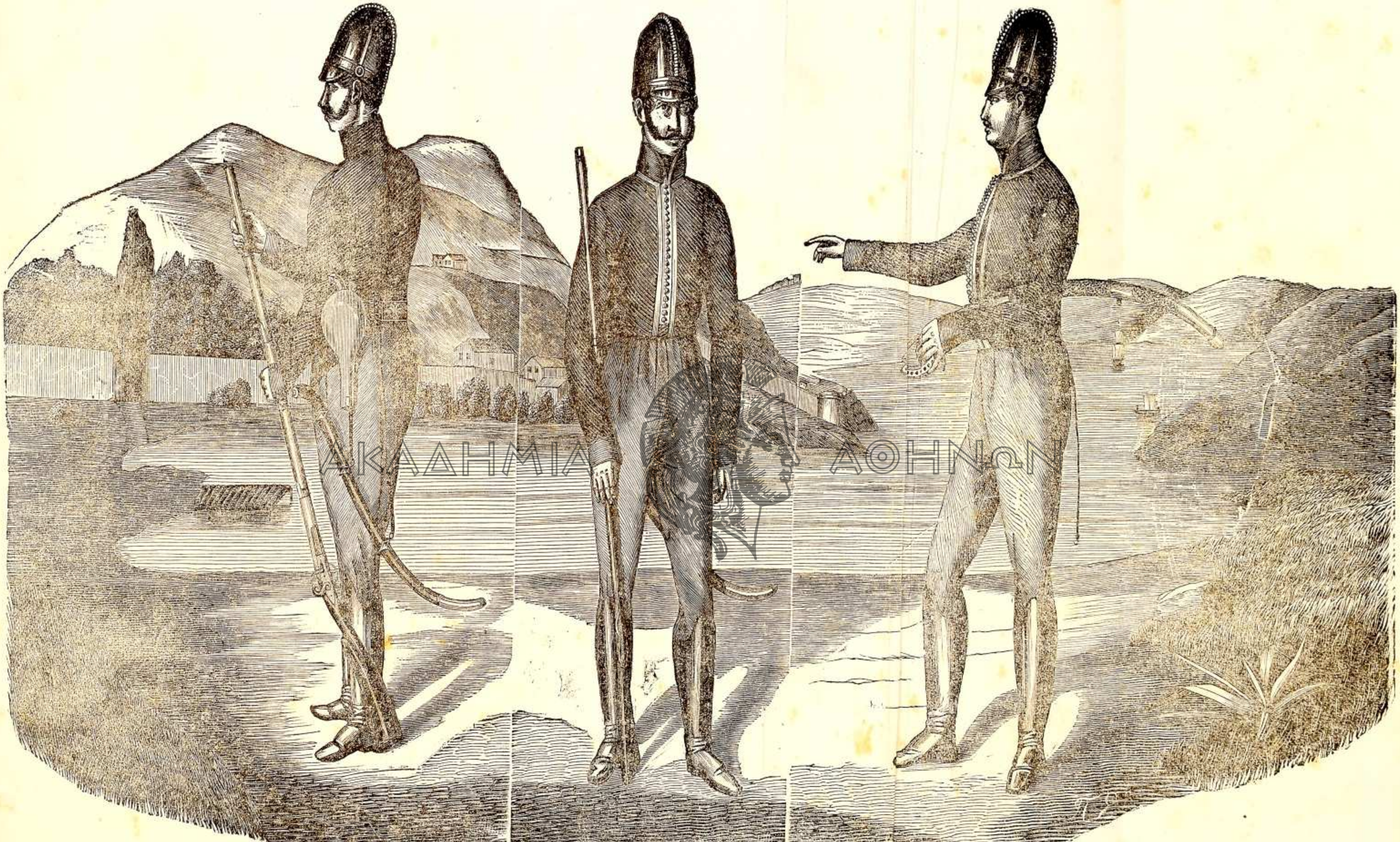

Στρατιώτης. Ὑπαξιωματικός. Ἀξιωματικός.

Τοῦ ἐν Μπαλακλάβῃ Ἑλληνικοῦ Τάγματος.

πλισμόν των ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ κατασκευάζωσιν ἐξ ἰδίων, ὡς καὶ πρότερον.

Κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη ἀναφαίνονται διάφορα περὶ τοῦ Τάγματος τούτου νέα σχέδια, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προξενήσωσι σπουδαιοτέραν τινὰ τῆς καταστάσεώς του τροποποίησιν. Εἰς δὲ τὴν αὔξησιν τῆς πόλεώς του συνετέλεσε τὰ μέγιστα ἡ ἑξῆς περίστασις, ὅτι ἐν τῷ 1807 ὁ λιμὴν της, ὁ πρὶν φόβῳ τοῦ λαθρεμπορίου ἀπηγορευμένος ὤν, ἀπεκατέστη ἐν ἐνεργείᾳ πάλιν διὰ τὴν ἀκτοπλοίαν. διότι ὁ ἀσφαλέστατος οὗτος κόλπος, περὶ τοῦ ὁποίου ἀνωτέρω εἴπομεν τινά, παρέχει εἰς τοὺς εἰσπλέοντας περιζήτητον καταφύγιον ἐν καιρῷ τῶν θυελλῶν, αἵτινες κατὰ τὸ σύνηθες διεγείρονται περὶ τὸ νοτιοδυτικὸν τοῦ Κριμίου ἀκρωτήριον, τὸ ὑπὸ τῶν Γεννουϊτῶν καὶ μέχρι τῆς σήμερον Κάπο Βιολέντε καλούμενον.

Τὸ Μπαλακλαβικὸν τάγμα ἐν τῷ τουρκικῷ πολέμῳ τοῦ 1806 1812 ἐκ νέου διεκρίθη, μέρος μὲν ἐν ταῖς ναυμαχίαις τοῦ Ποντικοῦ στόλου, μέρος δὲ ἐν τῇ Ταυρίδι, ὅπου ὁ στρατηγός αὐτοῦ Ῥεβελιώτης μὲ μικροτάτην δύναμιν ἐτιμώρησε τὴν ὑπὸ Γάλλων στασιωτῶν μεταξὺ τῶν Ταρτάρων κινηθεῖσαν ὀχλαγωγίαν.

Ἀλλ᾽ ἐκτὸς τῶν πολεμικῶν ἀνδραγαθημάτων, οἱ ἐν Μπαλακλάβᾳ Ἕλληνες ἔδωκαν καὶ ἄλλα μεγάλης ἱκανότητος τεκμήρια. Κατὰ μὲν τὰ ἔτη 1812 καὶ 1829, ὅταν ἡ πανώλης, κατὰ δὲ τὸ 1830 καὶ 1831, ὅταν ἡ χολέρα ἐμάστιζε τὴν Ταυρικήν, ἐνταυτῷ προεφύλαττον τὰ παράλια καὶ περιεπόλουν τὰ μεμολυσμένα τῆς χερσονήσου μέρη.

Ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ ὁμολογητέον, ὅτι ἡ ὠφέλεια, τὴν ὁποίαν οἱ ὡπλισμένοι οὗτοι γεωργοὶ παρεῖχον τῇ Ῥωσσίᾳ, ἀντημείφθη ἐπαξίως. Γνωρίζομεν ἤδη ἐκ τῶν ἐν περιλήψει μνημονευθέντων, τὰ μεγάλα αὐτοῖς ἐπιδαψιλευθέντα πλεονεκτήματα. Πρὸς τούτοις οἱ Αὐτοκράτορες, ὅ τε Ἀλέξανδρος καὶ Νικόλαος, αὐτοπροσώπως ἔδειξαν τρανώτατα τὴν αὐτῶν εὐχαρίστησιν καὶ εὐμένειαν πρὸς τὸ ἑλληνικὸν τάγμα, ὁτὲ μὲν ἀξιώσαντες αὐτοὺς τῆς τῶν Αὐτῶν Μεγαλειοτήτων δορυφορίας, ὁσάκις ἐπεσκέπτοντο τὴν Ταυρίδα, ὁτὲ δὲ ἐπαυξήσαντες τὰ γήπεδα καὶ τοὺς μισθούς των, διορίζοντες δὲ αὐτοῖς φιλοδωρήματα, παράσημα, συντάξεις τῶν ἀπομάχων, ἀνέγερσιν εὐεργετικῶν καταστημάτων ἐν τῇ Μπαλακλάβᾳ, οἷον ὀρφανοτροφείου, πολεμικοῦ σχολείου κ.λ. Τελευταῖον, ἀφοῦ πρὸ δέκα ἐτῶν, ἐπιμελείᾳ τοῦ Ἡγεμόνος Βορωντζοβίου, δύο λό-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

χοι τοῦ τάγματος διωρίσθησαν νὰ σταθμεύωσιν ἐν τῷ τῆς Καυκασικῆς παραλίας φρουρίῳ Νεορωσσιΐσκω, ἡ τῆς Μπαλακλάβας πρὸς τὰ ἐνταῦθα ναυτιλία ἔλαβε νέαν τάσιν.

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἡ ἑταιρία τοῦ τάγματος καρποῦται 7 πλησίον τῆς πόλεως κείμενα χωρία, τῶν ὁποίων μόνον τὰ δάση (ταῦτα τὰ ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ τόσον πολύτιμα κτήματα) ἐκτείνονται εἰς 6000 Ῥωστικὰ στρέμματα, οἱ ἀμπελῶνες εἰς 205, οἱ λειμῶνες εἰς 1050, οἱ ἀγροὶ εἰς 2800 καὶ οὕτως καθ' ἑξῆς.

Εἰς τὴν χώραν αὐτῶν εἶνε ᾠκοδομημένον καὶ τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἔχον τὴν τοσοῦτον σκηνογραφικὴν ἐκείνην τοποθεσίαν ἐπὶ τῷ ὑψηλῷ προσακτίῳ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἐφ' ἧς, ὡς διαβεβαιοῦσί τινες, ἵστατο πάλαι ποτὲ ὁ μυθολογούμενος τῆς Ἀρτέμιδος ναὸς, ἐν τῷ ὁποίῳ ἄκουσα ἱεράτευεν ἡ Ἰφιγένεια τοῦ Ἀγαμέμνονος (73). Ἐκτὸς δὲ τούτου τὸ ἱερὸν καταγώγιον ἕνεκα πολλῶν λόγων ἕλκει τὴν προσοχὴν τῶν ἐγχωρίων καὶ ξένων. Πρῶτον διὰ τὸν ἀξιοσέβαστον προϊστάμενον αὐτοῦ, ὅστις εἶνε ὁ ἐν πάσῃ τῇ Ῥωσσίᾳ, ὡς ἀνὴρ φιλοκἀγαθος καὶ λόγιος, εὐκλεέστατος Μητροπολίτης Ἀγαθάγγελος Τυπάλδος· ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τοῦτο, ὅτι ἐκ τῶν ἐκεῖσε ἀδελφῶν ἐκλέγονται οἱ ἱερεῖς τῶν πλοίων τοῦ Ποντικοῦ τῆς Ῥωσσίας ναυτικοῦ. Ὑπάρχει καὶ ἡ ἑξῆς ἐξ ἔθους διατύπωσις, ὅτι καθ' ἣν ἡμέραν ἡ μνήμη τοῦ Ἁγίου Γεωργίου πανδήμως καὶ μεγαλοπρεπῶς πανηγυρίζεται, τινὲς τοῦ ἑλληνικοῦ τάγματος ἀξιωματικοὶ ὡς ἐπίτιμοι φύλακες, περιστοιχίζουσι τὴν ἀρχαιοτάτην τοῦ προστάτου Ἁγίου σημαίαν, ἥτις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων διατηρεῖται.

Αἱ ἀρχαιότεραι τύχαι ὡς καὶ ἡ τερπνοτάτη θέσις τῆς Μπαλακλάβας εἶνε γνωσταὶ εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας, ἐξ ὅσων εἴπομεν, ὅτε ἐπρόκειτο περὶ τῶν Ταυρικῶν Ἡγεμόνων τοῦ Με-

---

(73) Παράβ. ἀνωτέρω τὴν σημ. 3. Αὐτὸς ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης Τυπάλδος ἀσπάζεται τὴν γνώμην ταύτην, ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ τόπου, τὴν ὁποίαν ηὐτύχησε νὰ ἐγχειρίσῃ τῷ εὐεργέτῃ του, τῷ Αὐτοκράτορι Ἀλεξάνδρῳ. Εἶνε πολλὰ ἀξιοπαρατήρητον, ὅτι, καθὼς διηγεῖται ὁ Προκόπιος, καὶ οἱ ναοὶ τοὺς ὁποίους ὁ Ὀρέστης ἐθεμελίωσεν, ἕτερον μὲν τῇ Ἀρτέμιδι, τὸν δὲ ἄλλον τῇ ἀδελφῇ Ἰφιγενείᾳ, ἐν τῇ Ἀνατολῇ (παράβ. ἀνωτέρω τὴν σημ. 51) ἔλαβον ὁμοίαν τύχην· «οἱ Χριστιανοὶ ἱερὰ σφίσι πεποίηνται, τῆς οἰκοδομίας τὸ παράπαν οὐδὲν μεταβαλόντες »

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

σαιῶνος. Τὰ μνημονευθέντα τῶν ὀχυρωμάτων λείψανα εἶχεν ἡ Κυβέρνησις ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν σκοπὸν νὰ ἐπανορθώσῃ, ἀλλ' ἀπέβαλε πάλιν τὴν πρόθεσιν ταύτην. Κατὰ τὸ παρὸν ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως, συνιστάμενος ὅλως ἐξ Ἑλλήνων, ἀναβαίνει μόλις εἰς 600· ἀλλὰ τῷ θέρει συνέρχονται εἰς τὸν τόπον τοῦτον πολλοὶ ξένοι, οἵτινες, περιηγούμενοι τὴν ἀξιοθέατον Ταυρικὴν παραλίαν, εἴτε ἄρχονται αὐτόθεν τῆς ὁδοιπορίας, εἴτε ἀποτελειοῦσιν αὐτὴν ἐκεῖ.

Ἡ ὑπερτάτη τοπικὴ διαχείρισις τῶν δημοσίων τῆς τε πόλεως καὶ τῶν αὐτῇ ἀνηκουσῶν κωμῶν, συμπεριλαμβανουσῶν, ἐκτὸς τῶν 500 ὁπλοφόρων, περίπου 2000 κατοίκους Ἕλληνας (ὧν τοὺς πλείστους Αἰγαιοπελαγίτας μετανάστας, ἀλλὰ καὶ τινὰς στρατιωτικοὺς τῆς Ὀδησσαϊκῆς, ὡς θέλομεν ἴδει ὕστερον, κατὰ τὸ 1820 διαλυθείσης Μοίρας, καὶ ὀλιγίστους ἐν τῷ τελευταίῳ Τουρκικῷ πολέμῳ, εἴτε αἰχμαλώτους εἴτε αὐτομόλους) ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Τάγματος (74), ὥπερ εἶνε ἐπιτετραμμένη ἡ πολιτικὴ ὁμοῦ καὶ στρατιωτικὴ διοίκησις. Ὑπ' αὐτοῦ διορίζονται οἱ κατώτεροι διὰ τὴν εὐταξίαν ἐπιστάται. Οἱ δὲ ἀξιωματικοί, σχηματίζοντες συμβούλιόν τι, δικάζουσι πρωτοκλήτως περὶ τῶν διαφορῶν τῆς ἑταιρίας, κατὰ τὰ ἐπικρατοῦντα ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων.

Μέχρις ἐνταῦθα τὸ ὑπόμνημά μας πραγματεύεται περὶ τῶν ἐν ταῖς νομαρχίαις τῆς Ταυρικῆς καὶ τῆς Αἰκατερινοσλάβης Ἑλλήνων. Ἐμπεριέχει δὲ ἡ λοιπὴ μεσημβρινὴ Ῥωσσία προσέτι ἄλλην τινὰ τῆς φυλῆς ταύτης σημαντικὴν μερίδα, δηλαδὴ τὴν κατοικοῦσαν τὰς μεταξὺ Βορυσθένους καὶ Δανουβίου χώρας, τῶν ὁποίων ὡς κέντρον εἰμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἡ πόλις Ὀδησσός. Καθὼς αἱ δύο πρῶται συνοικίαι ἀπαιτοῦσι τὴν προσοχήν μας τὰ μάλιστα εἴτε ἕνεκα τῆς εὐθείας ἀπὸ τῶν ἀρχαίων Ποντικῶν ἀποικιῶν καταγωγῆς εἴτε ἕνεκα τῶν πολεμικῶν αὐτῶν ἀνδραγαθημάτων, ἐπίσης καὶ ἡ τρίτη εἶνε ἀξιοπαρατήρητος, τὰ μὲν διὰ τὴν εὐγένειαν, τὰ δὲ διὰ τὰ πλούτη καὶ τὴν ἐμπορείαν τῶν μελῶν της.

---

(74) Ἰδοὺ οἱ ἄρχοντες τοῦ τάγματος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τῆς σήμερον. Στέφανος Μαυρομιχάλης, Κωνστ. Ζαπόνης, Κωνστ. Τάνης, Ἀναστασίου Νικόλαος, Χρίστο Κίρκος, Θεοδοσίου Ῥεβελιότης, Λυκοῦργος Κατζόνης καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὁ συνταγματάρχης Ματθ. Μαντός.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ὡς πρὸς τὰς περὶ ὧν ἤδη πρόκειται ἐπαρχίας, εἴδομεν ὅτι κατ' ἀρχὰς τοῦ 10 αἰῶνος ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἐρημωθῶσιν ὅλως διόλου. Κατὰ τὰς ἑπομένας ἑκατονταετηρίδας κυριευθεῖσαι, καθὼς καὶ ἡ Ταυρικὴ, ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ τῶν Πατζινακιτῶν, Κωμάνων, Ταταρων καὶ Τούρκων, μόλις ἔφθασαν εἰς εὐτυχεστέραν τινὰ κατάστασιν. Ἐξ ὅσων δὲ ἀνεφέραμεν ἐξάγεται, ὅτι αἱ τῶν Ἑλλήνων μὲ αὐτὰς συγκοινωνίαι δὲν ἔπαυσαν πώποτε καθ' ὁλοκληρίαν. Ἐκτὸς δὲ τούτου βλέπομεν ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν Σαπορογικῶν καὶ ἄλλων Κοζάκων (μιξοσλαβικῶν τινων φυλῶν, αἵτινες, παραγνωρίζουσαι πᾶσαν κυριαρχίαν, κατεσκήνωσαν ἐν ταῖς στέππαις πρὸς δύσιν καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Βορυσθένους,) ὅτι ἡ παλαιοτάτη παράδοσις αὐτῶν, ἀνήκουσα εἰς τὴν 10 ἑκατονταετηρίδα, τοὺς ὀνομάζει συμμάχους τοῦ Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ προστούτοις, ὅτι εἶχαν μεταξύ των καὶ πραγματευτὰς Ἕλληνας καὶ ἱερεῖς ἐκ τῶν μοναστηρίων τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Μολαταῦτα οἱ κυρίως Ῥῶσσοι ἐκ πολλοῦ δὲν εἶχον μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιμιξίας διὰ τῶν εἰρημένων χωρῶν. Διότι ἔλαβον μόνον μετὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἐπὶ τῆς Αἰκατερίνης Τουρκικοῦ πολέμου, κατὰ τὴν ἐν Κουτζοὺκ Καϊναρδζὶ διομολογηθεῖσαν εἰρήνην, ἐλεύθερον πλοῦν ἐν τῷ Πόντῳ καὶ τὰ μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Βορυσθένους, ὅπου ἔκτισαν τὴν Χερσῶνα (75). Ἔκτοτε ἤρχισαν νὰ συναθροίζωνται Ἕλληνες καὶ εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς Ῥωσσίας. Καὶ εἶνε πλείστου λόγου ἄξιον, ὅτι καὶ οἱ αὐτόχθονες τῆς Νεορωσσίας ἱστοριογράφοι διαῤῥήδην ἀποδίδουσι τὴν ἀναγέννησιν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκβαρβαρωθείσης ταύτης χώρας, κατὰ μέγα μέρος τοῖς Ἕλλησιν. Διότι συνετέλεσαν, ὡς λέγει ὁ Κ. Μουρζακεβίτζιος (76), πρὸ πάντων εἰς τοῦτο

---

(75) Αὕτη ἡ Χερσὼν ἔχει μόνον τὸ ὄνομα, ἀλλ' οὐχὶ τὴν τοποθεσίαν τῆς παλαιᾶς, διότι κεῖται ἐκτὸς τῆς Ταυρίδος παρὰ τῷ Βορυσθένει. Ἤρεσεν, ὡς γνωστὸν, τῇ Αἰκατερίνῃ νὰ δώσῃ παλαιὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα τοῖς νέοις αὐτῆς εἰς τὴν πάλαι ποτὲ ὑπὸ τοῦ λαοῦ τούτου κατοικημένην χώραν ἱδρύσεσι, μολονότι οἱ τότε ἀρχαιολόγοι σπανίως εὐτύχησαν νὰ διορίσωσιν ἀκριβῶς τὰς προτέρας θέσεις. Οὕτως ἐγεννήθησαν ἡ Εὐπατορία, ἡ Ὀλβιούπολις, ἡ Ὀδησσὸς κ. α.

(76) Ἴδε τὸ ἄρθρον αὐτοῦ περὶ τῆς τῶν ὀρθοδόξων ἐν τῇ Νεορωσσίᾳ ...ίας, καταχωρισθὲν ἐν τῷ Καλανδαρίῳ τῆς Νεορωσσίας καὶ Βασ-

οἱ δύο πρῶτοι τῆς Σλαβωνίας καὶ Χερσῶνος ἐπίσκοποι, οἱ Κερκυραῖοι Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις καὶ ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, προσκληθέντες ὑπὸ τοῦ Ῥωσσικοῦ κράτους. Οἱ δὲ πρῶτοι εἰς τα ἐνταῦθα κυρίως μετανάσται Ἕλληνες, καθ' ὅσον γνωρίζω, εἶνε οἱ ἑξῆς.

Ἡ φήμη περὶ τῆς ἰδιαιτέρας τῆς Αἰκατερίνης πρὸς πάντας Ἕλληνας εὐμενείας διέπτη ἕως εἰς τὴν Μινόρκαν, ὅπου εὑρέθησάν τινες αὐτῶν, μεμιγμένοι μετὰ τῶν Ἰταλῶν. Οὗτοι λοιπὸν, τὸν ἀριθμὸν περίπου 100, ὅτε ἡ νῆσος ἐκείνη κατὰ τὸ 1782 κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Ἱσπανῶν, διευθύνουσιν εἰς τὴν Αὐτοκρατόρισσαν ἀναφοράν των, ἵνα δώσῃ αὐτοῖς μονίμους ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ κατοικίας. Τούτου ἐγκριθέντος, οἱ ἱκέται διαπλεύσαντες εἰς τὴν Χερσῶνα καταγράφονται, οἱ μὲν ἐν τῇ φρουρᾷ τῆς πόλεως ταύτης, οἱ δὲ ἐν τῇ παρὰ τῷ κάτω Βορυσθένει Σουηδικῇ ἀποικίᾳ, ὁπόθεν βραδύτερον μετακομίζονται εἰς τὰ ἐνδότερα περὶ Παυλούπολιν.

Ἠκολούθησαν ὅμοια, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἀξιοσημείωτα συμβάντα. Ἐκπολιορκήσας τὸ Τουρκικὸν ἐπιθαλάσσιον ἔρυμα Χαδζιβεϊ καλούμενον καὶ κατασταθεὶς φρούραρχος ἐκεῖ ὁ ἐπιφανὴς Δεριβάσιος προσήλωσεν ὅλην τὴν προσοχήν του εἰς τοὺς Αἰγαιοπελαγίτας Ἕλληνας, τοὺς συνεκστρατεύσαντας, ὡς εἴδομεν πρὸ ὀλίγου, ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, καὶ ὑπεδέχθη τούτους ἀσμένως περὶ αὐτόν. Ὅτε δὲ κατὰ τὸ 1795 τὸ εἰρημένον φρούριον διὰ Αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος μετήλλαξε τὸ ὄνομα καὶ εἰς πόλιν ἐλευθερολίμενον ἐπροβιβάσθη, ἡ βάσις τῶν κατοίκων της ἦταν 900 Ἕλληνες· — τὸ δὲ νέον τοῦτο ἵδρυμα εἶνε οὐδὲν ἄλλο ἢ ἡ σήμερον ἐμπορείᾳ, πλούτῳ καὶ καλλονῇ ἀκμάζουσα *Ὀδησσός*.

Οἱ ἐνταῦθα πολιτογραφηθέντες Ἕλληνες ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἀνέδειξαν πολλὴν δραστηριότητα καὶ φιλεργίαν. Καταγινόμενοι εἰς τὴν εὐταξίαν τῆς πολεως, ὠργάνισαν Μοῖραν ἐκ 300 πεζικῶν· καὶ εἰς μὲν τοὺς στρατιωτικοὺς ἐπρομηθεύθη νεόκτιστος στρα-

---

σαρκδίας τοῦ ἔτους 1848 σ. 372–382. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν Εὐγένιον, ὁ Κ. Μουρζακεβίτζιος ἀναφέρει τινὰ μὴ εὑρισκόμενα παρὰ τῷ Κ. Καλλιγᾷ, ὅστις ἐν τοῖς φυλλαδίοις 21 καὶ 22 τοῦ πρώτου ἔτους τῆς Πανδώρας ἐδημοσίευσεν ἀξιόλογον τοῦ διασήμου τούτου ἀρχιεπισκόπου βιογραφίαν, οἷον ὅτι ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ διατηροῦνται ἀκόμη 24 ἀνέκδοτα χειρόγραφα αὐτοῦ κτλ. Ἐκφραστικὴν τοῦ Εὐγενίου εἰκόνα ἴδε εἰς τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος τὸ φυλλάδ. ΟΔ', τοῦ ἐνεστ. ἔτους.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τῶν· εἰς δὲ τοὺς περὶ τὴν ἐμπορίαν καὶ βιομηχανίαν ἐνασχολουμένους, ἐλεύθερα οἰκήματα. Πρὸς δὲ ἐπεδαψιλεύθησαν εἰς αὐτοὺς αἱ μεγαλήτεραι εὐκολίαι καὶ εὐεργεσίαι. Διενεμήθη αὐτοῖ γήπεδον 1500 Ῥωσσικῶν στρεμμάτων μὲ ἄδειαν νὰ κατοικῶσι κατ' ἀρέσκειαν ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τῆς πόλεως. Προσδιωρίσθησαν καὶ ἄλλα δικαιώματα εἰς τοὺς ὁμογενεῖς των, ὡς τὰ μάλιστα εὐτελὴς τελωνεία οἴνου κτλ. Τῷ ὄντι, τὰ προνόμιά των ἦσαν τόσον σπάνια καὶ ἐπωφελῆ, ὥστε οἱ Ἕλληνες, προσδοκῶντες πολλοὺς ἄλλους ἀκόμη μετανάστας, κατέστησαν τὴν λεγομένην « Ἐπιτροπὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν μεταναστῶν » ἐν Ὀδησσῷ. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἐψεύσθησαν τῶν ἐλπίδων, διότι ἔτι κατὰ τὸ 1797 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ Ἑλλήνων δὲν ὑπερέβαινε τοὺς 1000· ἀλλὰ σημειωτέον συγχρόνως, ὅτι μεταξὺ τούτων ἦσαν πολλοὶ εὐκατάστατοι. Οὗτοι, μέρος μὲν ναύκληροι, μέρος δὲ ἔμποροι καὶ τραπεζῖται, ἀπέκτησαν, διὰ τὸ μέγεθος τῶν ὑποθέσεών των, τόσην ἰσχύν, ὥστε καὶ μία συνοικία τῆς πόλεως, ὅπου ἦτο καὶ εἶνε ἡ μεγίστη κίνησις, καλεῖται Ἑλληνική, καὶ εἶνε αὕτη εἰσέτι ἡ καλλίστη τῶν ἄλλων, περιλαμβάνουσα οἰκοδομήματα οἷα φερ' εἰπεῖν τὰ παλάτια τοῦ Ῥοδοκανάκη, Σπούρζα, Καντακουζηνοῦ, Ὑψηλάντη, Μαρασλῆ, Παπούδοφ κ. α.

Τὸ σχετικῶς ὀλιγάριθμον τῶν κατὰ τὸ 1797 τὴν Ὀδησσὸν κατοικούντων Ἑλλήνων αἰτιολογεῖ ἀρκούντως τὴν ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει γενομένην ἀκύρωσιν πολλῶν ἐκ τῶν εἰς αὐτοὺς χαρισθέντων πλεονεκτημάτων. Διότι ὁ Αὐτοκράτωρ Παῦλος διέλυσε τὴν Ἐπιτροπήν, ὁμοῦ καταργήσας καὶ τὸ στρατιωτικὸν αὐτῶν σῶμα· ἀπώλεσαν τότε ὅλα τὰ ἐπιδαψιλευθέντα πρὸς ὠφέλειάν των ὑποστατικά, τὰ ὁποῖα αὐτοί, καταβάλλοντες τὴν φροντίδα εἰς ἐμπορικὰς κερδοσκοπίας, σχεδὸν διόλου εἶχον παραμελήσει· πρὸς ἀποζημίωσιν ἔλαβον ὅμως ἄλλα ὀλίγον ἀνωτέρω ἐν τοῖς περὶ τὴν Τιράσπολιν, ὅπου τινὲς τῶν ἀπογόνων των εἰσέτι διάγουσιν· οἱ δὲ πλεῖστοι καιροφυλακτήσαντες ἐπανῆλθον εἰς τὰ πρότερα.

Διότι οἱ ἐν Ὀδησσῷ ὁμοεθνεῖς των, ἅμα ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἀνέβη τὸν θρόνον, ἐξαπέστειλαν εἰς αὐτὸν πρέσβεις, δεόμενοι νὰ ἀποδοθῶσιν αὐτοῖς τὰ προνόμιά των, καὶ τῳόντι ἡ αἴτησις αὕτη ἀπέβη κατ' εὐχήν. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ εἰρημένη Ἐπιτροπὴ τῶν μεταναστῶν δὲν ἐσυστήθη πλέον, ἀλλ' ἡ Μοῖρα ἀνανεοῦται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ « Ὀδησσαϊκοῦ Ἑλληνικοῦ τάγματος »,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

καὶ ὁ παρὰ τοῖς αὐτοῦ συμπατριώταις ἀγαπητὸς Καζάνης ἀναγορεύεται ἀρχηγός αὐτῆς. Ἐπανέλαβον ἐπίσης τοὺς ἀγροὺς μὲ τὴν προτοῦ ἄδειαν τῆς διαμονῆς. Ἵδρυσαν τότε ἐκεῖ μίαν ἀποικίαν ὀνομαζομένην Ἀλεξάνδρειαν. Τὸ μὲν τάγμα διελύθη τῷ 1820, ὅτε τὰ περισσότερα μέλη αὐτοῦ μετήρχοντο πολιτικὰ καὶ ἐμπορικὰ ἐπαγγέλματα, τινὰ δὲ, ὡς προείπομεν, μετέβησαν εἰς τὸν Μπαλακλαβικὸν στρατόν. Ἡ δὲ ἀποικία ὑπάρχει ἀμετάβλητος, ἀπέχουσα ὀλίγα χιλιόμετρα πρὸς δύσιν τῆς Ὀδησσοῦ. Καὶ εἰς αὐτὸν τὸν τόπον οἱ Ἕλληνες γειτνιάζουσιν ὡς ἔγγιστα μὲ Γερμανοὺς, δηλαδὴ μὲ τὴν μεγάλην καὶ ὡραίαν τούτων ἀποικίαν Λιβενθάλιον καὶ μανθάνουσι παρ' αὐτῶν κατὰ μικρὸν μεθοδικωτέραν γεωπονίαν.

Ἐν τοσούτῳ οἱ Ἕλληνες τῆς Ὀδησσοῦ ηὔξανον κατὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν εὐπορίαν ἀδιαλείπτως. Καὶ παρατηροῦμεν ἀσμένως, ὅτι δὲν περιωρίσθη εἰς τοῦτο τὸ πρᾶγμα· ὅτι ἐκτὸς τῶν ὑλικῶν ἐθεράπευον καὶ ἄλλας γενναιοτέρας σπουδὰς, μαρτυροῦσας τὴν ἑτοιμότητά των εἰς τὸ νὰ ὑπηρετῶσιν οὐδὲν ἧττον τῇ πρώτῃ ἢ τῇ δευτέρᾳ αὐτῶν πατρίδι. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἡ ἀείμνηστος τῶν Φιλελλήνων ἑταιρία, ἡ προπαρασκευάσασα τὴν εἰς ἐλευθερίαν ὁδὸν τοῦ ἔθνους, οὐχὶ μόνον εἶχε τὴν πρώτην ἕδραν αὐτῆς ἐν Ὀδησσῷ ἀλλὰ καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἐμορφώθη εἰς τὴν πόλιν ταύτην, τυχοῦσα ἐκεῖ ἐνεργότατον μέλος, τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἰγνάτιον. Τῷ δὲ 1812 κατακλυσθείσης τῆς Ῥωσσίας ὑπὸ τοῦ παμπληθοῦς στρατεύματος τοῦ Ναπολέοντος, καὶ τῶν τέκνων της ἁμιλλωμένων νὰ καλλιεργῶσι τὰ δῶρά των εἰς τὸ θυσιαστήριον τῆς πατρίδος, οἱ Ἕλληνες τοῦ Ὀδησσοῦ κάτοικοι συνεισέφερον 100,000 ῥούβλια ἀργυρᾶ, οἱ δὲ Ῥῶσσοι, καίπερ τὸν ἀριθμὸν ἐπικρατέστεροι, μόνον 9000· ὅθεν ἐξάγεται ἡ ὑπεροχὴ, βέβαια οὐχὶ τῆς φιλοπατρίας, ἀλλὰ τῆς περιουσίας των.

Κατὰ τὸ τελευταῖον εἰρημένον ἔτος ἡ μεσημβρινὴ Ῥωσσία ἔλαβε σημαντικὴν καὶ τῆς γῆς καὶ τοῦ λαοῦ ἐπίδοσιν διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Βασσαραβίας. Ἡ δὲ ἐπαρχία αὕτη ἦτο, ὡς πασίγνωστον, ἐν τῇ Τουρκικῇ ἤδη περιόδῳ ἐκ πολλοῦ ἡ διαμονὴ τῶν ἡγεμονικῶν γενῶν τῶν Ὑψηλαντῶν, τῶν Καντακουζηνῶν, τῶν Μουρούζιδων κ. λ. καὶ πρὸς τούτοις πολλῶν Ἑλλήνων ἐμπορευομένων εἰς τὰς πόλεις Ἰσμαΐλιον, Κιλίαν, Ἀκκερμάνιον, Κιζινέβιαν. Καὶ δὴ καὶ τούτων μέγα μέρος, φυσικῷ τῷ λόγῳ, εἰς τὴν Ὀδησσὸν, ὡς εἰς κοινόν τι συνεντευκτήριον, μετῳκίζοντο. Ὅσῳ λοιπὸν

μεγαλητέραν οἱ ἐκεῖσε Ἕλληνες ἀπέκτησαν ὑπόληψιν, τοσούτῳ ἐπικρατεστέραν ᾐσθάνοντο τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐκπαιδευθῇ ἡ νεολαία των.

Ἐσύστησαν διὰ τοῦτο, τῷ 1816, ἐμπορικὸν ἑλληνικὸν ἐκπαιδευτήριον, ὅπερ μετὰ ταῦτα, διὰ προσωπικῆς συνεργείας τοῦ περιφανοῦς τῶν Ἀθηνῶν Γυμνασιάρχου Γενναδίου, μετερρυθμίσθη εἰς ἑλληνικὸν σχολεῖον, καὶ κατὰ τὸ παρὸν διευθύνεται ὑπὸ τοῦ ἐλλογιμωτάτου Κ. Μιχ. Παλαιολόγου.

Τέλος δὲ πάντων ἀφοῦ ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πόλεμος τῶν Ἑλλήνων ἐξεῤῥάγη, πολλοὶ αὐτῶν διεσώθησαν ἐκ τῆς ἐκδικήσεως τῶν Τούρκων, καταφυγόντες εἰς διάφορα μέρη τῆς Ῥωσσίας. Κατὰ τὴν πολιτειογραφίαν τοῦ Σκαλκοβσκίου — εἰς τὴν ὁποίαν χρεωστοῦμεν τὰς πλείστας ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ εἰδήσεις — προσωρμίσθησαν, ἐν τῷ μεταξὺ τῆς 10 Μαρτίου καὶ τῆς 18 Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1822, 800 καὶ ἔτι πρὸς ἕλληνες καὶ ἑλληνίδες φυγάδες εἰς τὸν λιμένα τῆς Ὀδησσοῦ. Ὑπεδέχοντο δ' ἐκεῖ φιλοφρονέστατα καὶ ὑπὸ τῶν ὁμοεθνῶν καὶ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἥτις οὐχὶ μόνον ἀνέῳξεν εἰς αὐτοὺς τὰ ἀνώτερα διδασκαλεῖα της, τό τε Λύκειον τοῦ Ῥισελιέ καὶ τὸ κατάστημα τῶν εὐγενῶν κορασίων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν διατροφὴν τῶν ἐνδεεστέρων ἐξώδευσε μεγάλην χρημάτων ποσότητα, τῆς ὁποίας μερίς τις καὶ σήμερον ἀκόμη διανέμεται. Ἐκ τῶν φυγάδων ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των ὅτε ἡ Ἑλλὰς ἐνίκησεν εἰς τὴν ὑπὲρ ἐλευθερίας πάλην καὶ ἡ ἡσυχία της διὰ τοῦ ἐνθρονισμοῦ τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος ἀποκατέστη, ἄλλοι δὲ διέμειναν εἴτε ἐν τῇ Ὀδησσῷ εἴτε ἀλλαχοῦ τῆς Ῥωσσίας.

Εἴδομεν λοιπὸν πᾶσαν τὴν μεγάλην χώραν, ἥτις, κειμένη μεταξὺ Ταναΐδος πρὸς ἀνατολὰς καὶ τοῦ Δανουβίου πρὸς δυσμὰς, ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἐκτείνεται ἕως εἰς τὰς τοῦ Βορονέζου, Πολτάβας, Κιοβίου καὶ Ποδολίας νομαρχίας πρὸς βοῤῥᾶν, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, καθὼς ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, κατὰ μέγα μέρος κατοικουμένην ὑπὸ Ἑλλήνων. Ὡσαύτως ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐτῶν ὁμογενῶν, οἵτινες, μολονότι καθιδρυμένοι ἐν τῇ ἰδίᾳ των πατρίδι, ἐπὶ διαφόροις ὅμως σκοποῖς ἔρχονται εἰς τὰ ἐνταῦθα, εἶνε παμμεγέθης, αναβαίνων λ. χ. ἐν τῷ 1844, κατὰ δημοσίους καταλόγους, ἕως εἰς 900 ψυχάς. Ἐκτὸς δὲ τούτου εἰμποροῦμεν πιθανώτατα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν 1600 τουρκικῶν ὑπηκόων, ὅσοι κατὰ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἔτος διέτριβον ἐν τῇ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ, ἦσαν Ἕλληνες. Ὅθεν συμπεραίνεται, ὅτι τὸ ἔθνος τοῦτο εἰσέτι ἔχει τὴν μεγαλητέραν πρὸς τὰ ἀρκτῷα τοῦ Πόντου ἐπιμιξίαν, ἐξῃρημένων μόνον τῶν τῆς Αὐστρίας ὑπηκόων. (77)

---

(77) Δηλαδὴ ἐν τῷ εἰρημένῳ ἔτει εὑρέθησαν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ 2350 Αὐστριακοὶ ὑπήκοοι. Μετὰ τούτους τὸ μεγαλήτερον τῶν αὐτόθι διαγόντων δυτικῶν ξένων ἦτο τῶν 660 Ἰταλῶν.

Ἂν καὶ τοῦ ὑπομνηματίου τούτου δὲν διανέμωνται εἰμὴ ὀλίγα τινὰ ἀντίτυπα καὶ ταῦτα οὐχὶ δημοσίως, ἐνομίσαμεν ὅμως καλὸν νὰ ἀναφέρωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας, ὅτι ἐδημοσιεύθη κατὰ πρῶτον εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις ἐκδιδόμενον περιοδικὸν σύγγραμμα, Νέα Πανδώρα, καταχωρίζοντες καὶ τὴν προστεθεῖσαν αὐτόθι σημείωσιν, ἥτις ἐξηγεῖ ἐκ ποίας ἀφορμῆς καὶ πῶς συνετάχθη.

Ὁ Κ. Γ. . . . Α. . . . Φιλέλλην, διατρίβει πρὸ ἑνὸς περίπου ἔτους εἰς Ἀθήνας, ἀσχολούμενος εἰς τὴν σπουδὴν τῆς γλώσσης καὶ εἰς ἱστορικὰς μελέτας περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος. Εἷς τῶν συντακτῶν τῆς Πανδώρας, ὅστις ἔλαβε τὴν εὐχαρίστησιν νὰ γνωρίσῃ τὸν λόγιον ἐκεῖνον ἄνδρα, παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ τῷ δώσῃ σημειώσεις τινὰς ἱστορικὰς περὶ τῶν ἐν τῇ Μεσημβρινῇ Ρωσσίᾳ Ἑλλήνων, ὁ δὲ, ἐκπληρώσας τὴν αἴτησιν μετὰ προθυμίας μαρτυρούσης τὴν ἀγαθότητα ἅμα καὶ τὴν περὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἐπιστήμην του, συνέταξεν ὑπόμνημα τὸ ὁποῖον, ἂν καὶ γραφθὲν ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ἐν ἐλλείψει πολλῶν πηγῶν μὴ εὑρισκομένων εἰς τὰς ἐν Ἀθήναις βιβλιοθήκας, περιέχει οὐδὲν ἧττον πολλὰς περιεργοτάτας εἰδήσεις περὶ τῆς τύχης τῶν ὁμογενῶν ἐκείνων. Ὅθεν νομίσαντες ὅτι ἡ διατριβὴ αὕτη θέλει ἀναγνωσθῆ εὐχαρίστως καὶ ὑπὸ τοῦ κοινοῦ, και λαβόντες τὴν ἄδειαν τοῦ γράψαντος, καταχωρίζομεν αὐτὴν ἐνταῦθα. Ἐκτὸς τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ ἀξίας, τὸ ἔργον συνιστᾶται εἰς τὴν προσοχὴν παντὸς Ἕλληνος ἀναγνώστου καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐγράφη εἰς τὴν γλῶσσάν μας ὑπὸ τοῦ ξένου ἐκείνου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

7)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
007000029444

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ